

ISSN 2307-8035

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія:
**ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО
ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ**
Випуск 2

Херсон-2016

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Демецька Владислава Валентинівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету, декан факультету перекладознавства

Заступники головного редактора:

Белєхова Лариса Іванівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету

Відповідальний секретар:

Гізер Валерія Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету

Члени редакційної колегії:

Біль Лучія – доктор філософії, заступник декана Інституту прикладної лінгвістики Варшавського університету (м. Варшава, Польща)

Гудманян Артур Грантович – доктор філологічних наук, професор, директор Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету

Главацька Юлія Леонідівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету

Коломієць Лада Володимирівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Кредатусова Ярміла – доктор філософії, доцент факультету мистецтв Прешовського університету (м. Прешов, Словачія)

Покорн Ника К. – доктор філософії, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Люблянського університету (м. Любляна, Словенія)

Ребрій Олександр Володимирович – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та практики перекладу англійської мови Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна

Романова Наталя Василівна – доктор філологічних наук, професор кафедри німецької мови Херсонського державного університету

Французова Катерина Сергіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
рішенням Вченої ради Херсонського державного університету
(Протокол № 7 від 28.03.2016 р.)**

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
(серія КВ №21018-10818Р від 29.09.2014 р.
видане Державною реєстраційною службою України)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Воєвутко Н.Ю.

ТЕРМІНОЛОГІЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В НОВОГРЕЦЬКІЙ
ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ.....7

Коваленко А.О.

СИМВОЛІКА В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....11

Козачек О.Д.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ.....16

Коновалова М.О.

В. ГОРБАТЬКО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО
УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДАЦТВА.....23

Лут К.А.

МІЖМОВНА КОРЕЛЯЦІЯ ЕВФЕМІЗМІВ
У СУЧАСНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ.....27

Mykhaylenko V.V.

TRANSLATION/INTERPRETATION PARADIGM CURRICULUM:
PROFESSIONALIZING TRANSLATORS / INTERPRETERS.....31

Поворознюк Р.В.

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ
В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ.....36

Скрильник С.В.

ІНТЕРФЕРЕНТНІСТЬ У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ.....41

Таланова Л.Г.

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ,
ЇЇ ІСТОРІЯ І ЗАВДАННЯ СЬОГОДЕННЯ.....47

Шапошник О.М.

ХРОНОТОПНІ МАРКЕРИ ФЕНТЕЗИ ТА СПЕЦИФІКА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ
У ПЕРЕКЛАДАХ ТЕКСТІВ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....51

СЕКЦІЯ 2

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Arai Y.

DIE INTERKULTURELLE KOMMUNIKATION
IN DEM KOMMUNIKATIVEN PROZESS.....56

Галинська О.М.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТІВ БІЗНЕС-ЕТИКИ В АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТАХ
ЕТИЧНИХ КОДЕКСІВ МІЖНАРОДНИХ КОМПАНІЙ.....60

Глушук-Олея Г.І. РОЗКРИТТЯ ЗНАЧЕННЯ ЗАПЕРЕЧЕННЯ ТЛУМАЧНИМИ СЛОВНИКАМИ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ.....	64
Горицька Ю.В. ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ РІВЕНЬ ВТОРИННОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ СУЧАСНИХ БРИТАНСЬКИХ ПИСЬМЕННИЦЬ).....	67
Єфименко Т.М. ПРОСТОРОВО-ЧАСОВА СТРУКТУРА АНГЛОМОВНОГО ГОТИЧНОГО РОМАНУ ХVІІІ СТ.....	72
Коваленко О.Ю. КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ПРИ ФОРМУВАННІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТАМИ-ЕКОНОМІСТАМИ.....	77
Кузенко Г.М. ПАРАДИГМА ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ.....	81
Полоусова Н.В. ДІЛОВА КОНТАКТНІСТЬ І КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ ФАХІВЦІВ.....	85
Сімонок В.П. ЗАПОЗИЧЕНА ЛЕКСИКА В УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ.....	90
Шевельова-Гаркуша Н.В. ОСОБЛИВОСТІ РИТМІКО-СИНТАКСИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕКСТІВ СУЧАСНОЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ КОНКРЕТНОЇ ПОЕЗІЇ.....	97

CONTENTS

SECTION 1. TRANSLATION STUDIES

Voyevutko N.Ju.

DISTANCE EDUCATION TERMINOLOGY IN MODERN GREEK
AND UKRAINIAN LANGUAGES: THE TRANSLATION ASPECT.....7

Kovalenko A.O.

SYMBOLIC CONTEXT OF THE TEXT IN TRANSLATIONAL PERSPECTIVE.....11

Kozachek O.D.

LEGAL TEXTS IN TRANSLATIONAL PERSPECTIVE.....16

Konovalova M.V.

HORBATKO IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY
UKRAINIAN TRANSLATION.....23

Lut K.A.

INTERLINGUAL CORRELATION OF EUPHEMISMS
IN MODERN ECONOMIC DISCOURSE 27

Mykhaylenko V.V.

TRANSLATION/INTERPRETATION PARADIGM CURRICULUM:
PROFESSIONALIZING TRANSLATORS / INTERPRETERS.....31

Povoroznyuk R.V.

SOCIO-CULTURAL BACKDROP OF MEDICAL TRANSLATION DEVELOPING
IN UKRAINE AT THE TURN OF 20TH CENTURY.....36

Skrylnyk S.V.

INTERFERENCE IN LITERARY TRANSLATION.....41

Talanova L.G.

SPECIFICITY OF TRANSLATION, ITS HISTORY AND OBJECTIVES
OF THE PRESENT.....47

Shaposhnyk O.M.

SPATIAL MARKERS OF FANTASY IN TRANSLATION
(CASE STUDY OF CHILDREN'S LITERATURE).....51

SECTION 2. INTERCULTURAL COMMUNICATION

Arai Y.

DIE INTERKULTURELLE KOMMUNIKATION IN DEM
KOMMUNIKATIVEN PROZESS.....56

Galynska O.M.

REPRESENTATION OF BUSINESS ETHICS CONCEPTS IN ENGLISH TEXTS
OF ETHICS CODES OF INTERNATIONAL COMPANIES.....60

Gluschuk-Oleja G.I.

THE DEFINITION OF THE CONCEPT "NEGATION"
IN SPANISH DICTIONARIES.....64

Horytska Y.V. THE LINGUO-COGNITIVE LEVEL OF SECONDARY LINGUISTIC IDENTITY (BASED ON THE NOVELS WRITTEN BY THE MODERN BRITISH WRITERS).....	67
Efimenko T.M. TIME-SPACE STRUCTURE OF THE GOTHIC NOVEL.....	72
Kovalenko O.Ju. CULTUROLOGICAL APPROACH AT FORMING OF CROSSCULTURAL COMPETENCE IN THE PROCESS OF LEARNING FOREIGN LANGUAGES BY STUDENTS-ECONOMISTS.....	77
Kuzenko H.M. PARADIGM OF GENDER STEREOTYPES IN THE LANGUAGE WORLD.....	81
Polousova N.V. BUSINESS CONTACTS AND COMMUNICATIVE COMPETENCE AS CONDITION OF PROFESSIONAL SELF-REALIZATION OF FUTURE QUALIFIED SPECIALISTS.....	85
Simonok V.P. BORROWED LEXICAL UNITS IN UKRAINIAN LANGUAGE WORLD IMAGE.....	90
Shevelyova-Garkusha N.V. THE PECULIARITIES OF RHYTHMIC AND SYNTACTIC ORGANIZATION OF MODERN AMERICAN CONCRETE POETIC TEXTS	97

СЕКЦІЯ 1 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 811.111'255 (045)

ТЕРМІНОЛОГІЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В НОВОГРЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

**Воєвутко Н.Ю., к.пед.н., доцент,
завідувач кафедри грецької мови та перекладу,
Маріупольський державний університет**

У статті проаналізовано особливості перекладу дистанційної термінології з новогрецької мови українською.

Ключові слова: термінологія, дистанційна освіта, переклад, новогрецька мова.

В статье проанализированы особенности перевода дистанционной терминологии с новогреческого языка на украинский.

Ключевые слова: терминология, дистанционное образование, перевод, новогреческий язык.

Voyevutko N.Ju. DISTANCE EDUCATION TERMINOLOGY IN MODERN GREEK AND UKRAINIAN LANGUAGES: THE TRANSLATION ASPECT

The article analyzes the features of translation of distance education terminology from Modern Greek language to Ukrainian.

Key words: terminology, distance education, translation, modern greek language.

Постановка проблеми. Дистанційна освіта як сучасна форма здобуття й передавання знань у європейському освітньому просторі посилює інтерес студентської молоді, науковців, педагогічних працівників, які виявляють бажання навчатися за кордоном, здійснювати науково-педагогічну діяльність, підвищувати кваліфікацію тощо, не змінюючи місця постійного перебування.

Вивчення терміносистеми дистанційної освіти з позиції новогрецько-українського перекладу є одним із пріоритетних напрямів сучасного перекладознавства. По-перше, у зв'язку зі значним підвищенням інтересу вітчизняного студентства і професорсько-викладацького складу до навчальних, науково-дослідницьких дистанційних програм, у тому числі з підвищення кваліфікації (мовної й методичної). По-друге, через недостатню вивченість цього напрямку перекладів для пари мов новогрецька-українська.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з цієї теми засвідчив, що питання термінології дистанційної освіти висвітлено в таких мовознавчих дослідженнях: методика виявлення та дослідження термінології з дистанційного навчання, обґрунтування наукової термінології з дистанційного навчання,

сучасні способи відбору термінів і укладання перекладних словників нових терміносистем (Б. Шуневич); питання термінотворення в дистанційному навчанні, установлення відповідності під час перекладу термінології дистанційного навчання й суміжних із ним категорій із однієї мови іншою (Ю. Линник); також здійснено переклад окремих термінів дистанційної освіти з новогрецької мови українською в межах компаративної педагогіки (Ю. Короткова, О. Проценко, Н. Воєвутко).

Однак проблема зіставлення та перекладу термінів дистанційної освіти з новогрецької мови українською лише порушена й вимагає подальшого вивчення, що й зумовило вибір теми дослідження.

Об'єкт дослідження – термінологія дистанційної освіти в новогрецькій і українській мовах.

Предмет дослідження – процес перекладу термінології дистанційної освіти з новогрецької мови українською.

Мета дослідження – виокремити й дослідити особливості перекладу термінології дистанційної освіти з новогрецької мови українською.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізуємо особливості пере-

кладу дистанційної термінології з новогрецької мови українською за такими групами нормативного перекладу термінів: неперекладні терміни; терміни, запозичені за допомогою транскрипції й транслітерації; калькування та переклад семантичним еквівалентом (функціональним аналогом) [1].

Перший спосіб полягає в повному копіюванні англomовного написання терміна. Здебільшого не перекладаються комп'ютерні терміни, які позначають технічні засоби реалізації навчального процесу, назви корпорацій, технологічні стандарти й назви програмних продуктів (*hardware* – апаратне забезпечення, *software* – програмне забезпечення, *slide projector* – слайд-проектор, *overhead projector* – кодоскоп, *Microsoft* – Майкрософт, *Skype* – «Скайп»). Однак інколи, замість англійського терміна, використовується грецький еквівалент, наприклад: *hardware* – *υλικό*, *software* – *λογισμικά*.

Метод транскрипції й транслітерації є актуальним на першому етапі запозичення терміна іншою мовою. Наприклад, поняття «Internet» було запозичено новогрецькою та українською мовами як «Internet» і, відповідно, «Інтернет». Згодом сформувались терміни на позначення цього явища за рахунок національних словотвірних ресурсів цих двох мов. У новогрецькій мові з'явилося поняття «*Διαδίκτυο*», а в українській – «соціальна мережа». Однак в українській мові термін «Інтернет» через свою лаконічність частіше вживається, ніж «соціальна мережа». Методом часткової транслітерації були перекладені такі терміни: *σύστημα της εξ'αποστάσεως εκπαίδευσης* – система дистанційної освіти, *ασύγχρονη / σύγχρονη τηλεεκπαίδευση* – синхронне/асинхронне дистанційне навчання.

Переклад термінів за допомогою калькування є більш ефективним методом, порівняно із транскрипцією чи транслітерацією, адже калькований термін відображає семантичну складову терміна у вихідній мові, тоді як транскрипція й транслітерація – тільки фонемну чи літерну складову терміна, тобто тільки звукову або графічну схожість термінів у мовах.

Можна стверджувати, що основним способом перекладу термінології дистанційного навчання є калькування. При чому за допомогою такого способу нові терміни увійшли до складу обох досліджуваних мов з англійської незалежно одні від одних. Незважаючи на цей факт, при порівнянні грецьких та укра-

їнських термінів було з'ясовано, що такий спосіб перекладу зберігається (*virtual class* – *εικονική τάξη* – віртуальний клас, *local net* – *τοπικό δίκτυο* – локальна мережа).

При перекладі термінів дистанційної освіти (далі – ДО) з новогрецької мови українською доцільними є такі види калькування:

1. Синтаксичне калькування – найбільш продуктивний спосіб перекладу термінів ДО (*επικοινωνιακή μάθηση* – комунікативне навчання; *ανοικτή εκπαίδευση* – відкрита освіта; *επικοινωνία σημείου-προς-σημείο* – прямий зв'язок, комунікація між двома вузлами).

2. Словотвірне (поморфемне) калькування, яке є досить нечастим способом перекладу педагогічних термінів. Здебільшого так перекладаються грецькі терміни, які мають у своїй структурі інтернаціональні словотвірні компоненти грецького походження (*συνεργατικός* – співробітницький, кооперативний; *αυτοπειθαρχία* – самоконтроль, *πολυμέσα* – мультимедіа).

3. Часткове калькування (напівкальки) полягає в перекладі лише частини терміна, однієї чи кількох морфем чи лексем. Такий спосіб перекладу застосовується при перекладі термінів з англійської мови новогрецькою та з англійської мови українською.

Як правило, неперекладені частини терміна в новогрецькій і українській мовах є однаковими й часто запозиченими для обох мов. Яскравими прикладами такого виду калькування можуть слугувати терміни – *system Web2* (*σύστημα Web2* – система Web2), *case-technology* (*case-τεχνολογία* – case-технологія).

Як видно із наведених прикладів, не перекладається та частина терміна, яка звужує значення перекладеного компонента терміна й може бути назвою, видом чи різновидом перекладеної складової терміна.

За допомогою прийому часткового калькування на рівні морфем перекладено такі терміни: *τηλεκαίδευση* – теленавчання, *πολυπλιτισμικότητα* – полікультурність, *τηλεδιάσκεψη* – телеконференція, *υπερσύνδεσμος* – гіперпосилання (гіперланка). На перший погляд може скластись хибна думка про те, що така відповідність установа безпосередньо між новогрецькою та українською мовами без посередництва англійської мови. Але при перекладі термінів, які мають афікси грецького походження (*τηλε-*, *πολυ-*, *υπο-*, *υπερ-*), необхідно звертати увагу не тільки на структуру терміна, а й на його походження. Більшість нових термінів похо-

дять із англійської мови, хоча й можуть бути утворені на основі грецьких чи латинських словотворчих засобів. Такий спосіб збагачення словникового складу мови отримав назву «повторне запозичення» (*αντιδανεισμός*). Це явище найчастіше зустрічається при перекладі англійської термінології новогрецькою (українською мовою) мовою.

4. Семантичне калькування. Зміна семантики слів є основним шляхом побудови нових термінів завдяки внутрішнім ресурсам мови. Здебільшого переосмислені педагогічні терміни походять із загальноживаної лексики. Цим способом доцільно перекласти такі терміни: *διδασκική μονάδα* – кредит, *συστήτηση* – чат, *δίκτυο* – мережа, *παρουσίαση* – презентація, *σύνδεσμος* – посилання.

Наприклад, термін «кредит» спочатку був запозичений із англійської мови з таким значенням: *кредит (credit)* – це кошти й матеріальні цінності, що надаються резидентами або нерезидентами в користування юридичним або фізичним особам на визначений строк і під відсоток. У період реформування національних систем освіти в Європі поняття “*credit*” набуває нового змісту. Нове значення цього поняття, яке було запозичене в українську педагогічну терміносистему: «кредит» – це залікова одиниця у вищому навчальному закладі, яка використовується для оцінювання навчального навантаження.

У новогрецькій терміносистемі дистанційної освіти так виникло нове значення загальноживаного слова “*συστήτηση*”. Як і в попередньому випадку, нове значення було запозичене з англійської мови від терміна «чат» – засіб для швидкого обміну текстовими повідомленнями між користувачами Інтернету в режимі реального часу.

Якщо проаналізувати семантику терміна “*σύνδεσμος*” («посилання», “*link*”) у новогрецькій та українській мовах, можна побачити, що нове спеціальне значення цього слова було запозичене для термінів обох мов. Загальноживане значення терміна “*σύνδεσμος*” є таким: це все, що може бути використано для поєднання двох чи більшої кількості предметів. Поява нового значення саме цього терміна не є випадковістю, адже англійський термін “*link*” у першому значенні може бути перекладений новогрецькою як “*σύνδεσμος*”. У цьому випадку має місце змістовий розвиток вихідного терміна “*link*” в англійській мові з подальшим запозиченням нового значення до вже наявного еквівалента в новогрецькій мові. Подібно до поняття

“*σύνδεσμος*”, термін «посилання» отримав нове вузькогалузеве значення в українській мові.

Проаналізуємо особливості перекладу термінів ДО з новогрецької мови українською за допомогою способу винайдення семантичного еквівалента.

Прикладами можуть бути такі терміни: *διδασκική μονάδα* – кредит, *αναλυτικό πρόγραμμα* – навчальний план. Різна структура цих термінів пояснюється тим, що вони були запозичені різними шляхами й відповідають різним ступеням вмотивованості, однак семантика наведених пар термінів у досліджуваних мовах збігається.

Складність означення чітких меж термінології ДО пов’язана із динамічним процесом виникнення нових понять досліджуваної терміносистеми. Наприклад, в українській педагогічній термінології є низка нових понять, які були запозичені з англійської мови, але не відображені в педагогічній терміносистемі новогрецької мови (*distant teacher* – дистанційний учитель, *virtual laboratory* – віртуальна лабораторія, *remote access laboratory* – лабораторія віддаленого доступу чи лабораторія з дистанційним доступом).

За аналогією з уже перекладеними термінами дистанційного навчання можна запропонувати такі: *дистанційний учитель* – *εξ’αποστάσεως καθηγητής/εξ’αποστάσεως εκπαιδευτικός*, *віртуальна лабораторія* – *είκονικό εργαστήριο*). Поняття «лабораторія віддаленого доступу» можна перекласти кількома способами: калькування – *εργαστήριο με απομακρυσμένη πρόσβαση*, *εργαστήριο με εξ’αποστάσεως πρόσβαση*; семантичний еквівалент – *εργαστήριο εξ’αποστάσεως μάθησης*, *εξ’αποστάσεως εργαστήριο*.

У контексті дослідження вважаємо також за необхідне проаналізувати особливості перекладу аббревіатур на позначення термінів, що використовуються в межах дистанційної освіти.

Наші розвідки свідчать, що більшість прикладів аббревіації – терміни на позначення освітніх закладів, організацій та установ, які розробляють питання освітнього процесу: *ΑΠΚ (Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου)* – Відкритий університет Кіпру, *ΑεζΑε (Ανοικτή και εξ’αποστάσεως εκπαίδευση)* – відкрита й дистанційна освіта, *ΕΛΕΤΟ (Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας)* – Грецьке термінологічне товариство.

Прикладом аббревіації також можуть бути часто вживані терміни, які мають будову складних словосполучень, наприклад:

ΤΠΕ (Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας) – Інформаційно-комунікаційні технології.

Зазначимо, що інтернаціональні аббревіатури збігатимуться за структурою в новогрецькій та українській мовах, але суто грецькі чи нехарактерні для української мови аббревіатури, які відповідно не закріплені в українській мовній системі, варто перекладати в розшифрованому вигляді для їхнього розуміння носіями української мови.

Висновки. У процесі дослідження термінології ДО було проаналізовано способи перекладу термінів із новогрецької мови українською за такими групами: неперекладні терміни; терміни, запозичені за допомогою транскрипції й транслітерації; калькування та переклад семантичним еквівалентом. З'ясовано, що метод транскрипції й транслітерації є актуальним тільки на першому етапі

запозичення терміна. Найбільш ефективним методом визначено калькування: синтаксичне, словотвірне (поморфемне), часткове, семантичне.

Перспективи подальших пошуків убагачаємо в укладанні новогрецько-українського глосарію термінів дистанційної освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шевчук С.В. Переклад термінів / С.В. Шевчук, І.В. Клименко // Українська мова за професійним спрямуванням [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1754090640672/dokumentoznavstvo/pereklad_termini_osoblivosti_redaguvannya_naukovogo_tekstu.
2. Καλλής Καλλής Κυπριακό εκπαιδευτικό και παιδαγωγικό λεξικό με αναπτυγμένες έννοιες. Εκδοση Β' Συμπληρωμένη. Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού της Κυπριακής Δημοκρατίας. – Λευκωσία, 2001. – 668 σ.

УДК 811.111;81'25

СИМВОЛІКА В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**Коваленко А.О., аспірант,
Херсонський державний університет**

У статті проведено детальне дослідження поняття символу, а також його базових характеристик. З позиції ретроспективного вивчення аналізується зв'язок семиотичної структури та мови як носія культури. На основі висновків даного пошуку було проведено короткий аналіз семиотичної системи, притаманної жанру інтерв'ю у мас-культурному дискурсі американської та російськомовної української публіцистики, було також виокремлено певні відмінності у них, які свідчать про можливість їх подолання та використання під час перекладу.

Ключові слова: символ, знак, семиотична система, етнос, ментальність, культура, переклад.

В статті пропонується результати детального аналізу поняття «символ» і його основних характеристик в аспекті взаємодії семиотичної структури і мови як носія культури. На основі отриманих висновків проведено аналіз семиотичної структури жанру інтерв'ю маскультурного дискурсу в рамках американської і російськомовної української публіцистики.

Ключевые слова: символ, знак, семиотическая система, этнос, ментальность, культура, перевод.

Kovalenko A.O. SYMBOLIC CONTEXT OF THE TEXT IN TRANSLATIONAL PERSPECTIVE

The article highlights the results of the investigation of the concept of symbol and its basic characteristics. The case study is the review with the accent to its semiotic structure and language as a culture bearer. In the result of the theoretical overview, a brief comparative analysis of the American and Ukrainian mass culture's interview was conducted. Several differences in those two semiotic systems were revealed. The article presents the conclusion about the possibility of this differences overcoming and adequate transcoding in translation.

Key words: symbol, sign, semiotic system, ethnic, mentality, culture, translation.

Життя кожної окремої людини нерозривно пов'язане з життям його мови як в синхронічній, так і в діахронічній перспективі. Картина світу кожної особистості в рамках певного соціуму формується на базі притаманних їй оточенню уявлень, звичок, традицій, асоціацій. Усі ці деталі так чи інакше проявляються у вигляді системи символів.

Метою статті є дослідження символу та символіки в етнокультурному аспекті.

Завдання нашого дослідження полягає у детальному вивченні самого поняття символу та його залежності від етнічних характеристик мови, а також аналізі стилістичних та структурних семиотичних систем, пошуку способів їх компенсації засобами іншої мови та використання цих відмінностей під час перекладу.

Поняття символіки постає об'єктом дослідження багатьох наукових дисциплін – від математики та біології до лінгвістики – та філософських пошуків. Символ у багатьох словниках, зокрема європейських, визначають як певний предмет, явище чи дію, яка репрезентує інше явище, причому цей процес пов'язується з певною низкою асоціацій [1; 3; 11]. Однак таке визначення досить розпливчате та не дає чіткого розуміння природи символу та, зокрема, його взаємозв'язку

з поняттям знаку. У цьому плані досить корисним виявляється дослідження Ф. де Сосюра та Ч. Пірса в галузі семиотики та співвідношення саме цих двох понять – знаку та символу. У своїй статті А.О. Романовська [8], провівши глибокий аналіз концепцій обох авторів, доходить висновку про їх різке протиставлення у розумінні поняття символу. Відмінності, в першу чергу, пов'язані зі зв'язком між поняттями символу та знаку та умотивованості поняття символу. Так, за твердженням Ч. Пірса, символ виступає певною мірою різновидом знаку, повністю позбавленим референтної умотивованості.

Водночас символ, на думку Ф. де Сосюра, взагалі не може бути представлений як знак, що пов'язане саме з умотивованістю поняття символу. Ф. де Сосюр стверджує про обов'язковий зв'язок означувального та означення, а отже, підкреслює неможливість цілковитої довільності знака, що в аспекті досліджень у галузі лінгвістики та перекладознавства надає перспективу для пошуку у сфері обґрунтування стосунку означувального символом явища та, таким чином, розробку шляхів передачі того чи іншого символу засобами іншої мови.

Про умотивованість знаку також твердить О.С. Ахманова у своєму словнику, підкрес-

люючи вмотивованість зв'язку символу, який вона ототожнює зі знаком та референтом [1]. У цьому плані релевантними вбачаються дослідження Ю.М. Лотмана, пов'язані зі взаємозв'язком між планом змісту та планом вираження символу. Зокрема, автор доходить висновку про *непроектованість плану вираження на план змісту, який формує природу комунікативного функціонального знака. Зміст лише мерехтить через вираження, а вираження лише натякає на зміст* [4]. При цьому Ю.М. Лотман підкреслює залежність визначення символу від специфіки кожної семіотичної системи, в якій він функціонує.

У рамках нашого дослідження всі вищезазначені твердження дають підстави визначити символ як предметний образ, який на базі певних асоціативних, гносеологічних або інших зв'язків репрезентує поняття або явище. Такі зв'язки в обов'язковому порядку вмотивовані або природою означувального, або структурою символу, або характером семіотичної системи, в якій з'являється та функціонує символ. Останнє твердження виявляється значною мірою актуальним в аспекті перекладознавчих досліджень, а особливо пошуку в галузі перекладу мас-культурних текстів. Щодо характеристик семіотичної системи, тут нам хотілося б відзначити два базових аспекти, що впливають на символіку: етнокультурні та ментальні утворення, а також індивідуальні фактори, які знаходять своє відображення у символі.

Зокрема, О.О. Потебня, досліджуючи символи в народно-епічній творчості, відмічав, що *тільки з точки зору мови можна впорядкувати символи відповідно до поглядів народу, а не свавілля того, хто пише* [6]. Автор одним із перших запропонував розглядати символіку з точки зору лінгвістики, базуючись на знаннях про побут народу – носія мовного оточення, в якому функціонує символ.

У своїй статті А.С. Собільська [9], спираючись на дослідження О.М. Леонтьєва та О.Ю. Артемьєвої, стверджує важливість семіотичної системи у передачі культурного досвіду та знань, при цьому підкреслюючи, що образ світу, який є основоположним компонентом культури етносу, дозволяє суб'єкту самостійно працювати з реальністю. Автор не виключає важливість суб'єктивних уявлень та особистісного досвіду людини в цій схемі утворення семіотичної системи. Цю схему авторка розділяє на поверхневий та ядерний рівні, причому до поверхневого рівня належать *ауто- та гетерорівневі уявлення від-*

носно представників інших етнічних груп, а до ядерних - власне етнічна картина світу [9, с. 135].

Іншими словами, автор стверджує, що особистісна картина світу формується на базі культурно-етнічного оточення людини, а тому можна говорити і про залежність семіотичної системи, яка ґрунтується на картині світу та архетипах, від етнокультурних уявлень та ментальності певної культурної, етнічної, національної групи.

О.В. Шелестюк пропонує уявлення про символізм лексеми у вигляді *символічної аури*, яка формується на базі традиційних для культури асоціацій [10]. Прошарків такої аури може бути декілька, й актуалізуються вони залежно від контексту, в якому використовується лексема, а тому кожна лексема може нести в собі не одне символічне значення. Для носія мовної культури всі ці символічні значення зазвичай апіорі знайомі, але що робити, якщо всі їх необхідно передати засобами іншої лінгвальної системи, адже в даному випадку йдеться не про звичайну полісемію, але про цілий пласт архетипних значень, які необхідно або експлікувати, або інтерпретувати, або компенсувати, адже в іншому випадку текст буде частково або й повністю неадекватно представлений, а отже, переклад його буде неякісним.

М.К. Мамардашвілі та А.М. П'ятигорський у своїй роботі стосовно символу та свідомості стверджують, що культура уособлює те, що *культивує об'єктивно направлений автоматизм мислення* [5, с. 193]. Тобто культура авторами розуміється як *зроблене щось без розуміння, механічно* [5, с. 192]. Це твердження, в першу чергу, пов'язано саме з ядерними, тобто базовими елементами культури, які людина сприймає несвідомо, як-то кажуть «вбирає з молоком матері». До таких базових елементів культури автори так само включають і символіку, яка одночасно слугує базисом для дослідження найрізноманітніших ідеологічних елементів певної культури. У роботі М.К. Мамардашвілі та А.М. П'ятигорський розмежовують первинний зміст, що формується на рівні структури свідомості, та вторинний зміст, що утворюється в результаті символізації. Така схема запропонована для детального розгляду художніх текстів, які належать певній культурі і можуть називатися класичними для неї. У даному аспекті йдеться про систему ідей, репрезентованих за допомогою символічного апарату. Процес трактування цього символічного апарату дозволяє

зрозуміти, що «лежить» за ідеями, тобто зрозуміти глибинний зміст символів на рівні свідомості, яка формує внутрішній глибинний план ідеології певної культури [5, с. 123].

Для перекладознавчих досліджень взаємозв'язок символіки та культури становить особливий інтерес. На практиці у процесі трансформації будь-якого типу тексту з однієї лінгвальної системи в іншу ми, по суті, займаємось інтерпретацією не тільки поверхових денотативних значень компонентів, але, в першу чергу, всіх глибинних змістових одиниці перекладу, особливо якщо вона представляє собою символ. І чим більше таких компонентів буде ретрансльовано, тим правдивішим і адекватнішим, а тому і більш якісним буде переклад. Щодо літератури, орієнтованої на масового читача, особливо текстів художніх, або публіцистичних, така семіотична система набуває досить широкого розгалуження.

Для того, щоб перекладач, який, у першу чергу, має бути інтерпретатором змісту, зміг чітко виділити зв'язок символу та означувального ним явища, предмету, дії тощо, він має бути добре знайомим із глибинними архетипами мови, а точніше, культури тієї мови, перекладом з якої він займається. М.К. Мамардашвілі та А.М. П'ятигорський, зокрема, стверджують, що *кожна культура – це індивідуальний тип співвідношення символізму та мовності* [5, с. 124]. Це явище автори пов'язують із тим, що незалежно від характеру мовної матерії [термін Мамардашвілі М.К., П'ятигорського А.М.], як при синхронному розгляді, так і в історичній перспективі масштаб використання символів буде різнитися. Автори підкреслюють, що в даному контексті *з'являється можливість культурної ситуації, всередині якої сфера використання мови була б не тільки відмежована, але й, так би мовити, була б дуже чітко об'єктивно зорієнтована. Це означає, що мова використовувалась би там у зв'язку з певними культурними об'єктами, і ми могли б спостерігати групу культурних об'єктів, у зв'язку з якими мова взагалі не використовувалась, і в яких (і для яких) використовувалась б тільки символічні утворення* [5]. Така група суто символічно репрезентованих об'єктів найчіткіше простежується на прикладі мас-культурного пласту творів, а особливо публіцистичних, які спрямовані, швидше, на поверхове читання, ніж на глибинний літературознавчий аналіз та не претендують на високу естетичну цінність. Такі

тексти найчастіше використовують символи, які притаманні культурі тієї мовної ситуації, в якій вони функціонують, та які будуть настільки зрозумілими адресатові, що він навіть не задумається над їх інтерпретацією, а адресант у свою чергу зможе представити той блок інформації, який він хотів передати читачеві.

У цьому аспекті певного значення набуває спільна стаття М.О. Новикової та О.В. Барабан, де автори звернулися до теми функціонування символіки в мас-культурних текстах. Автори зазначають, що жанри масової культури *не тільки в обов'язковому порядку містять у собі символи, але й у багато чому визначаються, структуруються своєю символічною системою* [7, с. 163]. Це явище пов'язане з актуалізацією в таких текстах мета-авторської «пам'яті культури», що базується на символіці, а тому *мас-культура, використовуючи символіку, прямо спирається не на книжково-авторську, а радше на фольклорну традицію* [там само].

У своєму дослідженні М.О. Новикова та О.В. Барабан базувалися на літературному жанрі детективу. Ми ж спробуємо, спираючись на їх досвід, розглянути тексти публіцистичного стилю, що також належать до сфери мас-культури. Матеріалом обрано жанр інтерв'ю, який у рамках мас-культурного дискурсу має свої особливості як у зовнішній архітектоніці, зокрема формі організації тексту, так і в сюжетних та смислових характеристиках.

У першу чергу звернемося до хронотопу, а саме до символіки місця дії. Ми виділяємо у структурі хронотопу символіку «свого/чужого» простору. Спираючись на фольклорні традиції, вказують на те, що свій світ завжди позитивний, тоді як чужий – або різко негативний, або так само різко позитивний. *Розпізнати чужий світ, перетнувши межі свого світу, означає вступити з ним у боротьбу та перемогти* [7, с. 164].

Зазвичай зустріч респондента та інтерв'юера відбувається в кафе або ресторані. Описання місця зустрічі виконує важливу роль у вступному слові інтерв'юера, а іноді і на початковому етапі розмови. Локація представляються у дрібних деталях, що надає зачину розмови ефект невимушеності, а основний персонаж ніби наближається до читача. Відмітимо, що такий ефект підсилюється у чоловічих виданнях, адже в них досить часто інтерв'юер зустрічається з респондентом на його, респондента, тери-

торії. Для підкріплення цього ефекту так само використовується мова самого персонажа. Зазвичай вона часто насичена якщо не вульгаризмами, то крайньою мірою лексикою, що належить до буденного розмовного ужитку. Таким чином, читач має змогу зазирнути за межі чужого для нього світу, та ніби стати «своїм серед чужих», тобто читач ніби перетинає символічну межу між буденним світом звичного для нього оточення та поринає у світ моди, стилю, кіно, театру, літератури тощо. При цьому якщо порівнювати ті самі тексти у російськомовних виданнях, у тому числі українських, та їх оригінали в англійськомовних виданнях, як правило, автор перекладеного інтерв'ю не наближає свого читача настільки близько, як в оригінальному тексті. Це в першу чергу проявляється знову ж таки у мові персонажа: вона значно менше насичена еліптичними конструкціями, або такими, що відверто порушують синтаксичні правила; вульгаризми зустрічаються, але рідше; стилістично забарвлена лексика замінюється нейтральною, або й взагалі передається книжковою.

При тому, що читач має змогу перетнути символічну межу між своїм та чужим простором, інтерв'юер наділяє свого персонажа, тобто респондента, символікою винятковості. Цей тип символіки досить рідко актуалізується на лексичному рівні, адже автор не каже, що респондент найкращий, найгарніший, найрозумніший тощо. Натомість на персонажному рівні аналізу тексту ми можемо помітити, що головний герой тексту належить до відомої родини або є свідком надзвичайних подій, автором виняткових ідей, тощо. Крім того, символіка виключності проявляються у зовнішньому зображенні персонажів: одяг, аксесуари, взуття – все це належить до певної марки або бренду, який для читача зазвичай має бути відомим.

Тексти мас-культури априорі мають на меті охопити якнайширше коло читачів, а тому в них використовуються назви відомих марок, що можуть привернути їх увагу. У такий спосіб акцентується як сама марка, так і той, хто її використовує. Однак, якщо брати до уваги російськомовні переклади в українських виданнях, досить часто для читача бренди можуть бути не настільки відомими, або й зовсім незрозумілими. При цьому перекладач не вдається до адаптації або експлікації, і у перекладі знову ж таки, як і у випадку з мовою персонажу, головний герой інтерв'ю віддаля-

ється від читача. З огляду на те, що контакт відбувається при вторгненні в чужинний світ, зв'язок між цими двома суб'єктами комунікативного акту стає щільнішим, адже світ протагоніста російськомовного більш чужинний читачеві, ніж світ англійськомовного. Іншими словами, читач знову і знову перетинає символічну межу «свій/чужий», і символічна система насичується новими асоціативними зв'язками.

Загалом схему контакту у даному типі інтерв'ю можна відобразити у такий спосіб: респондент – інтерв'юер – читач. Таким чином інтерв'юер стає ретранслятором не тільки загальної теми бесіди між ним та респондентом, але й сполучною ланкою між респондентом та читачем. Ця особливість виступає однією з базових характеристик, що виділяє мас-культурне інтерв'ю серед інших його видів. Інтерв'юер, він же автор тексту, може дозволити собі деякі вольності, як-от, наприклад, зробити уточнення, запропонувати власну думку, що, якщо взяти до уваги переклад, можуть видаватися за погляди головного персонажа інтерв'ю.

Таким чином, можна зробити висновки про різницю у структурі символіки англійськомовної та російськомовного інтерв'ю дискурсу мас-культури. Ця різниця, у першу чергу, проявляється у співвідношенні свого та чужого: в російськомовному тексті світ персонажа більш чужинний читачеві. З огляду на взаємозв'язок семіотичної системи з етнічними та соціально-ментальними особливостями культури, мова якої використовується у тексті, ми дозволимо собі стверджувати, що інтерв'ю російськомовного мас-культурного інтерв'ю, притаманного нашій ментальності, посилення символізму чужинного є деякою мірою способом акцентуації певних деталей та образів. При цьому відбувається контакт між двома культурами (культурою оригіналу та мови перекладу): з однієї в іншу переходять певні поняття, що одразу ж обростають певною низкою асоціацій та прошарків символічної аури, якщо говорити термінами О.В. Шелестюк. Ефект чужинності досягається як за допомогою як лексичних, так і контекстуальних складових та вдалого використання їх автором чи то перекладачем тексту.

Перспективність нашого дослідження вбачаємо у подальшому пошуку відмінностей у семіотичних системах двох культур та способів використання їх під час перекладу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : «Советская энциклопедия», 1966. – 608 с.
2. Структура и форма : размышления об одной работе Владимира Проппа // Французская семиотика: от структурализма к постструктурализму / Клод Леви-Стросс ; [пер. с фр. и вступ. ст. Г.К. Косикова]. – М. : Изд. Группа «Прогресс», 2000. – С. 123–134.
3. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В.Н. Ярцева]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
4. Лотман Ю.М. Структура художественного текста / Ю.М. Лотман // Об искусстве. – СПб.: «Искусство – СПб», 1998. – С. 14–285.
5. Мамардашвили М.К. Символ и сознание. Метафизическое рассуждение о сознании, символике и языке / М.К. Мамардашвили, А.М. Пятигорский. – М.: Школа «Язык русской культуры», 1997. – 213 с.
6. Медведева А.В. Символическое значение как тип значения слова (на материале русских и английских значений обиходно-бытовых ситуаций, предметов и явлений материальной культуры) : дис... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / А.В. Медведева. – Воронеж, 2000.
7. Новикова М.А. Символика и жанр текста (на материале детективного жанра) / М.А. Новикова, Е.В. Барабан ; [редкол. Г.Г. Почепцов (голов. ред.) та ін.] // Вісник Київського лінгвістичного університету. – 1998.– № 1. – С.163–170. – (Серія: Філологія : наукове видання). – Т. 1.
8. Романовська А.О. Символ в отношении к лингвистике, семиотике, коммуникации // Веснік БДУ. – Сер. 4. – 2008. – № 2. – С. 49–53.
9. Собильська А.С. Феномен цвета в символическому восприятті етнокультурою картини мира // Символическое и архетипное в культуре и социальных отношениях : материалы III международной научно-практической конференции (5-6 марта 2013 года) - Прага: Vědecko vydavatelské centrum «Sociosféra- CZ», 2013. – С. 134–136.
10. Шелестюк Е.В. О лингвистическом исследовании символа / Е.В. Шелестюк. – ВЯ. – 1997. – № 4. – С. 125–141.
11. Robert P . Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. Paris, 1973.

УДК 811.42

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ

Козачек О.Д., аспірант,
Херсонський державний університет

У статті окреслено основні проблеми, що виникають у процесі перекладу юридичних типів тексту. Через застосування лінгвостилістичного аналізу у статті надаються основні ознаки офіційно-ділового стилю, до якого, зокрема належать і юридичні тексти з подальшим з'ясуванням основних перекладацьких труднощів, що повинен вирішити перекладач у своїй діяльності.

Ключові слова: офіційно-діловий стиль, юридичні тексти, переклад.

В статье очерчены основные проблемы, возникающие в процессе перевода юридических типов текстов. Результаты лингвостиллистического анализа позволяют описать основные признаки официально-делового стиля, к которому относятся и юридические тексты, что позволяет определить круг переводческих трудностей, которые предстоит решить переводчикам в этой области.

Ключевые слова: официально-деловой стиль, юридические тексты, перевод.

Kozachek O.D. LEGAL TEXTS IN TRANSLATIONAL PERSPECTIVE

The article describes the main problems that arise in the course of translation of legal text types. The linguistic analysis allows to determine the peculiar features of legal texts, which are to be preserved in the adequate target text.

Key words: legal texts, legal discourse, translation.

Правове регулювання – найважливіший засіб управління відносинами суспільства. Більшість фахівців різних галузей знань відводять праву глобальну роль у сучасній цивілізації та оцінюють юридичні механізми як новітні та адекватні засоби та форми комунікації сьогодення. Тому в період інтеграції культурних і національно-правових систем дослідження шляхів взаємодії мови, права і культури отримує особливе значення.

Актуальність дослідження. В умовах розвитку зовнішньоекономічних відносин України з іншими країнами світу, що проявляється у розширенні міжнародних контактів, особливої значимості набуває вивчення проблем перекладу юридичних текстів, що дозволить забезпечити взаємодію держав, їх юридичних і фізичних осіб на належному рівні. Зважаючи на важливість правової комунікації, особливу цінність представляє питання про її переведення в інше культурне середовище з адекватною передачею смислового навантаження, зі збереженням домінуючих і другорядних функцій у перекладному тексті. Таким чином, розгляд проблем перекладу правничих/юридичних типів текстів належить до найбільш актуальних проблем сучасної теорії комунікації, лінгвокультурології, теорії та практики перекладу.

Мета статті полягає у визначенні основних проблем, що виникають під час перекладу юридичних типів тексту.

Хоча в сучасному перекладознавстві розширилося коло лінгвістів, перекладачів, що досліджують проблеми перекладу юридичних текстів у їх семантиці та прагматиці (С.В. Власенко, М.Г. Газматов, В.І. Карабан, І.А. Семьонкіна, Т. Супрун, Л.М. Черноватий, О.А. Шаблій, В.В. Шабуніна та ін.), питання адекватності передачі юридичного тексту все ще потребує свого вирішення та більш детального аналізу.

Юридичний переклад – це переклад таких текстів, що належать до сфери права і використовуються для обміну юридичною інформацією між людьми, що розмовляють різними мовами [4].

Оскільки право пов'язане із соціально-політичними та культурними особливостями країни, юридичний переклад являє собою непросте завдання. Для адекватної передачі юридичної інформації мова юридичного перекладу повинна бути особливо точною, ясною та достовірною. Іноді юридичний переклад вважають особливим видом технічного перекладу [4]. Принципова відмінність полягає в особливій відповідальності перекладача юридичних текстів, що наближається до відповідальності при медичних перекладах. Будь-яка помилка або неточність у документах може викликати серйозні юридичні наслідки.

Правовій комунікації властиві офіційний характер, стислість, прагнення до максимальної ефективності та обережність. Усі ці фактори змушують перекладачів юридичних

документів дотримуватися певних традицій їх оформлення при перекладі.

Юридичні тексти, як правило, відносять до офіційно-ділового стилю,

який обслуговує офіційні і дуже важливі сфери людських взаємин: відносини між державною владою і населенням, між країнами, підприємствами, організаціями, між особистістю та суспільством [18].

При перекладі юридичних текстів дуже важливим є відтворення у ПТ усіх особливостей юридичних типів текстів.

Як зазначала Л.М. Алексєєва, жанрове розшарування в офіційно-діловому стилі являє собою досить складну і розгалужену картину [17].

Основна функція офіційно-ділового мовлення – функція соціальної регламентації, тому всі ділові тексти повинні мати однозначне тлумачення, тобто для кожного тексту повинна бути характерна така точність викладу інформації, яка не допускала б різних тлумачень, звідси впливає й вимога бездоганності мовного оформлення [13].

Офіційно-діловий стиль характеризується:

- високою регламентованістю мови (визначений запас засобів вираження і способів їх побудови);
- офіційністю (суворістю викладу; слова зазвичай вживаються у прямому значенні; образність відсутня);
- безособовістю (виключається конкретне і приватне).

Мова законів – це офіційна мова, мова державної влади, якою вона говорить із населенням.

Мова законів вимагає, насамперед, точності вираження думки.

Для мови законів характерні повна відсутність індивідуалізації мови, стандартність викладу. Закон звертається не до окремої, конкретної людини, а до всіх людей загалом, до певних груп людей або навіть до іноземних країн [13].

Переклад юридичних текстів з однієї мови на іншу передбачає не тільки перехід від однієї мови до іншої, але й одночасно перехід від однієї правової системи, представленої у свідомості юриста-перекладача як концептуальної картини юридичної дійсності його країни, до іншого світу права. Так, український термін «право» за значенням і обсягом далеко не завжди збігається з англійським терміном «right», «law». Ключовий англомовний юридичний термін «law» відповідає україномовному поняттю

об'єктивного права, означає закон, судочинство, тоді як суб'єктивне право передається словом «right».

Право приховує за кожним словом, використаним юристом, значення, текст, юриспруденцію. Вибору терміна в техніці права надана першорядна важливість.

Функції юридичних текстів вимагають граничної точності, яка досягається, насамперед, використанням термінів, як широко розповсюджених, так і вузькоспеціальних.

Терміни найчастіше позначають:

- найменування документів;
- найменування осіб за професією, станом, виконуваною функцією, соціальним станом;
- процесуальні дії і т. д [14].

Більше того, терміни, синонімічні в одній галузі права, іноді розходяться за значенням в іншій (реєстрація та взяття на облік – облік-registration at the place of residence and registration at the place of stay) [11].

Як указує Т. П. Некрасова, до числа факторів, що ускладнюють юридичний переклад англійською мовою, також належать термінологічні колізії, в рамках яких «стикаються» терміни офіційних перекладних (українських) текстів міжнародних договорів та термінологія сучасного українського права [11].

Перекладач юридичних текстів не має права використовувати різні терміни для однієї ситуації, адже ці помилки можуть спричинити негативні наслідки. Наприклад, складання контрактів вимагає роздумів над використанням кожного терміна, і будь-яке помилкове застосування може спричинити різну інтерпретацію та привести в разі конфліктів до неприємних наслідків.

Наприклад, Центр комерційного права здійснив переклад терміна «договір поставки» англійською мовою. Так, у перекладі Господарського кодексу було застосовано термін «procurement agreement», але у перекладі Цивільного кодексу з'явився «supply agreement» [8].

Вимога граничної точності обмежує можливість синонімічної заміни, оскільки вона викликає зміну відтінків значення. Точність досягається тим, що всі слова використовуються тільки відповідно до їх прямого значення.

Юридичні тексти характеризуються об'єктивністю. Неприпустима найменша можливість вираження суб'єктивної думки особи, що здійснює переклад юридичного документу. Об'єктивність проявляється в повній відсутності емоційно забарвленої лексики.

Об'єктивність викладу породжує таку рису, як офіційність, повна відсутність емоційності. Офіційність юридичних текстів проявляється у відсутності слів у переносному значенні, у відсутності розмовної і жаргонної лексики [20].

Неточність формулювань, викладення будь-яких фактів, відсутність певних реквізитів у документі, неточне слововживання при здійсненні перекладу юридичних текстів заважають здійсненню основної функції права.

При перекладі юридичних текстів необхідно брати до уваги основні принципи техніки складання юридичних текстів, до яких належать:

- принципи точності та визначеності юридичної форми встановлюваних правовідносин: адекватність вираження мовними засобами сутності (концепції) правового рішення, забезпечення точного розуміння (інтерпретації) положень правового акта усіма суб'єктами правовідносин;

- правильність оформлення акта як офіційного юридичного документу;

- точність використання внутрішніх і зовнішніх посилань;

- слідування законам і правилам формальної логіки. Основні закони логіки (тотожність, несуперечливість) використовуються у правотворчості для побудови як правових актів у цілому, так і їх окремих частин і положень;

- дотримання вимог до термінології правових актів, таких як єдність, смислова однозначність, стилістична нейтральність, системність термінології, поширеність, стабільність, доступність, коректність;

- використання юридичної мови та офіційно-ділового стилю. Тексти правових актів повинні відповідати загальним нормам сучасної мови. Функціонально-стилістичні особливості мови права передбачають офіційний характер, документальність, максимальну точність, експресивну нейтральність, безособовий характер, ясність і простоту мовного вираження; економічність використання мовних засобів;

- застосування юридичних конструкцій, стійких схем і моделей, що встановлюють співвідношення прав, обов'язків і відповідальності суб'єктів правовідносин;

- дотримання певних правил використання реквізитів та оформлення правового акта в цілому, а також його структурних частин, використання додаткових структурно-сміс-

лових елементів, таких як примітки, таблиці і т. п. Так, початок правових актів зазвичай присвячено висвітленню загальних положень, які можуть встановлювати цілі, завдання та основні принципи регулювання, визначення термінів, що використовуються. Прикінцеві статті нормативних правових актів містять положення про терміни і порядок введення акта в дію, про скасування, зміни та доповнення чинних актів у зв'язку з прийняттям даного нормативного правового акта [23; 20].

Порушення принципів і правил юридичної техніки кваліфікуються як законотворчі помилки. Саме том всі особливості мають бути адекватно відтворені при перекладі юридичних текстів.

Юридичний переклад включає в себе переклад однієї правової системи на іншу. На відміну від просто науки, право залишається національним явищем. Кожне національне право складає незалежну правову систему зі своїм власним термінологічним апаратом, підкреслюючи структуру понять та правил класифікації, джерела права, методологічний підхід та соціально-економічні принципи [26].

Це суттєво впливає на юридичний переклад, коли комунікація здійснюється різними мовами, в різних культурних середовищах та правових системах [19].

У порівняльному праві правові системи, або сім'ї, поділяються на романо-германську (континентальну цивільно-правову), загального права, соціалістичного права, індуського права, ісламського, африканського та далеко-східного права [22, с. 20-31].

Цвайгерт і Кьотц виділяють вісім основних груп: романська, германська, північна, загального права, соціалістична, далеко-східного, ісламського та індуського права. Найбільш впливовими серед них є система загального права та система цивільного права (романо-германська). До системи загального права належать такі країни, як Англія та Уельс, США, Австралія, Нова Зеландія, Канада, деякі з колишніх колоній Англії в Африці, а також Сінгапур, Малайзія. Система цивільного права включає Францію, Італію, Німеччину, Швейцарію, Австрію, країни Латинської Америки, Турцію, деякі арабські країни, Японію і Північну Корею. Існують також змішані системи, до яких належать Ізраїль, Південна Африка, Провінція Квебек у Канаді, штат Луїзіана в США, Шотландія, Філіппіни та Греція. Право ЄС також являє собою змішану правову систему.

Розвиток української правової системи в IX – на початку XIX століть, сприйняття нею візантійської культури, духу пізньоримського права, а також вплив Литовських статутів, Магдебурзького права дозволяють дійти висновку про її корені у романо-германському типі правової системи. Більш ніж 70 років історії радянської України дали підстави віднести її правову систему, як і правові системи республік СРСР, до соціалістичного типу. Після проголошення незалежності правова система України формується на нових засадах як самостійна (в минулому вона складала частину єдиної правової системи СРСР), проте все ще перебуває у стадії перехідного періоду і зберігає деякі риси соціалістичної системи. Водночас за період незалежності України закладено правовий фундамент, що дозволяє стверджувати, що вона входить до романо-германського типу правової системи на правах особливого європейського різновиду [17]. Кожна правова система чи сім'я має свою власну характеристику та мову із власним вокабуляром, який застосовується для висловлення понять, а також технікою для пояснення та перекладу правил [22, с. 19].

Ступінь важкості перекладу юридичного тексту залежить від ступеню спорідненості правових систем [23].

Головною лінгвістичною проблемою юридичного перекладу є відсутність еквівалентної термінології в різних мовах. Це вимагає постійного порівняння правових систем. Зрозуміло, що можна стикнутися з нормами чи правилами, які відрізняються за значенням чи умовами застосування. Але зовсім іншим є те, коли відсутня навіть ціла система норм чи правил [19].

Французький вчений Р. Давід, порівнюючи між собою поняття англійського і французького права, зазначав: «На рівні понять ми також будемо частково дезорієнтовані після того, як не знайдемо в англійському праві таких понять, як батьківська влада, узуфрукт, юридична особа, підробка, непереборна сила тощо. Проте ми зустрінемо такі невідомі поняття, як довірча власність, зустрічне задоволення, естоппель, треспас та інші, які нам ні про що не говорять. Не відповідаючи жодному зі знайомих нам понять, терміни англійського права не перекладаються на інші мови, як і терміни флори та фауни різних кліматів. Коли ці терміни бажають перекласти за будь-яку ціну, їхній смисл, як правило, втрачається...» Проте слід наголосити на тому, що ці слова класика порівняльного права трохи

застаріли, адже все більше із наведених ним термінів знайомі сучасним правникам із країн як загального, так і континентального права і зрозумілі без перекладу [8].

На думку чеських лінгвістів В.Матезіуса і В.Прохазки, передача тексту – це не тільки заміна мови, але й функціональна заміна елементів культури. Така заміна не може бути повною, оскільки вимога передати текст таким чином, щоб він читався як оригінал, навряд чи здійсненна, тому що спричинить повну адаптацію тексту до норм іншої культури [15, с. 183].

Останнім часом у перекладознавстві все більш актуальним постає питання диференційованого підходу до вибору рівня прагматичної адаптації текстів у перекладі. Обсяг і вид коментарів (виноски, пояснення в кінці, уточнення безпосередньо в тексті) залежать не тільки від характеру тексту оригіналу, але й від потенційної читацької аудиторії [21].

Так, у деяких випадках, спираючись на ступінь популярності серед цільової аудиторії певних реалій, перекладачеві слід або пояснювати їх, за умови якщо ці реалії, на його думку, не знайомі рецептору, або залишати без коментарів, маючи на увазі, що рецептор, на якого розрахований даний юридичний текст, добре орієнтується в даному питанні [21].

При цьому важливим фактором є фактор часу і, відповідно, темпоральна обумовлена мінливість оцінки того чи іншого явища, факту і т. д. Іншими словами, те, що раніше було незрозумілим для рецептора та вимагало коментарів, сьогодні може належати до амбівалентних реалій. Таким чином, ми вже говоримо не стільки про репродуктивний переклад, який передбачає еквівалентність текстів, скільки про адаптивний переклад, орієнтований на адекватність.

Питання прагматичної адаптації в перекладі розробляється в XX–XXI ст. у роботах В.В. Демецької [2; 3], О.А. Кальніченко і В.О. Подміногіна [5], В.Н. Комісарова, Ю. Найди, Ньюмарка та інших теоретиків і практиків перекладу, де докладно розбираються її теоретична і методологічна база, а також стратегії, тактики, способи, прийоми, рівні і т. д.

З точки зору В.В. Демецької, адаптивні перекладацькі тексти – це тексти, створені на основі адаптивних стратегій перекладу. У свою чергу, адаптивні стратегії перекладу спрямовані на: 1) переважне використання мовних і культурних моделей реципієнта та 2) прагматичну орієнтацію текстів пере-

кладу на свою (іншомовну і іншокультурну) аудиторію [3].

Адекватний переклад у будь-якому випадку припускає адаптацію. Чим ближче прагматична функція тексту до домінуючої, тим більше адаптивних стратегій необхідно використовувати в процесі перекладу. Іншими словами, головний критерій адаптації тексту – це його прагматична орієнтація [2].

В.Н. Комісарів вважає прагматичну адаптацію доречною при завданні досягти заданого комунікативного ефекту. При цьому вчений вважає, що прагматична адаптація тексту виходить за рамки перекладу як процесу створення тексту, комунікативно рівноцінного оригіналу [7].

Під час передачі юридичного тексту досягнення такої адекватності можливо лише, коли сам перекладач володіє «юридичною грамотністю», причому як іноземною, так і рідною мовою [6].

Зважаючи на той факт, що правова комунікація зазвичай переслідує певні цілі, слід дотримуватися функціонального підходу. Необхідно визначити техніку та стратегію для представлення відповідного перекладу. Крім цього, зазначення функції тексту, аудиторії, часу, місця та мотивів зробили б вагомий внесок у чіткість та повноту перекладу [25].

Якщо ж розглядати переклад як міжкультурну передачу, де і джерела, і мова вкорінені у відповідні культури, можна зробити висновок, що перекладач має бути експертом у галузі різних культурних середовищ.

Переклад юридичного тексту будь-якого типу, від законів і договорів до судових свідчень, є практичною діяльністю, яка стоїть на перехресті теорії права, теорії мови та перекладу [24]. Тому дуже важливим є те, щоб перекладач мав основні знання з права та юридичної мови, а також розумів, який вплив це може мати на майбутній переклад.

Юридичні тексти виконують, як правило, пізнавальну та розпорядчу функції. Своєрідність будь-якої національної мови права обумовлюється її органічним зв'язком із відповідною правовою системою конкретної держави. На відміну, наприклад, від математики, хімії, економіки та інших наук, предмет яких у багатьох країнах ідентичний, правознавство і мова права специфічні у зв'язку з тим, що юристи різних країн мають справу з надзвичайно різними сферами предметної діяльності. Переважна більшість юристів займаються національним правом. Виняток становлять фахівці з міжнародного права,

міжнародного приватного та європейського права. Незважаючи на схожість правових систем, насамперед у країнах континентальної Європи, кожна держава має власний правопорядок, специфічні правові норми, традиційні форми і процедури судочинства і мову права з відповідною понятійно-термінологічною системою [9].

Для сучасного перекладознавства характерна тенденція до зближення двох підходів (лінгвістичного та культурологічного), які раніше існували ізольовано один від одного, що, безперечно, пов'язано з новою науковою парадигмою розгляду відносин мови та культури. Зміна статусу перекладу як об'єкта досліджень на рубежі XX і XXI ст. виразилося в тому, що наука про переклад із суто лінгвістичної перетворилася на міждисциплінарну. Переклад став точкою, де сходяться багато проблем мови і культури, мови і мислення, національного та індивідуального в концептуальній і мовній картинах світу, проблеми жанру і стилю, текстостворення та текстосприйняття, первинність і вторинність текстової діяльності [9].

З даних позицій головна мета перекладача полягає в тому, щоб якомога глибше зрозуміти змістовно-смыслову структуру вихідного тексту (ВТ) і створити в перекладному тексті (ПТ) систему смислів, яка найбільшою мірою корелювала б із закладеною автором у ВТ. Здавна існують два основні методи перекладу, які ще Цицерон і Ієронім визначили як *verbum pro verbo* (слово словом) і *sensus pro sensu* (сєнс сєнсом). Ідеальний варіант – коли і слово, і сєнс були б тотожні або майже тотожні – можливий тільки у разі абсолютної структурної та семантичної тотожності мов і культур. У такому випадку переклад представляв би механічну операцію по заміні знаків. Зрозуміло, що такий «ідеальний» переклад на практиці неможливий. Як стверджував В. Гумбольдт, «кожна мова виражає поняття (нехай навіть і небагато) інакше, ніж інша. Дві мови – два світобачення. Різні мови – це аж ніяк не різні позначення однієї і тієї ж речі, а різні бачення її» [1].

Кожен суб'єкт перекладацької комунікації є носієм національної свідомості та національної культури, тобто поряд з універсальним змістом існує його індивідуальне переосмислення за допомогою національної свідомості та національної культури [1, с. 349].

Точний, коректно виконаний переклад юридичного тексту особливо важливий для всіх учасників міжкультурної професійної

комунікації. Юрист-перекладач несе велику моральну і правову відповідальність за якість і правильність перекладу у сфері політики, права, дипломатії, військової справи, екологічної співпраці, комерційної діяльності. Помилковий юридичний переклад негативно впливає на результат порівняльно-правового дослідження. Когнітивна інформація міститься в першу чергу в юридичних термінах. Вони володіють усіма характерними ознаками термінів: однозначність (абсолютна або відносна), відсутність емоційного забарвлення, системність, точність, стислість. Частина з них відома не тільки юристам, але й усякому носію мови, оскільки область їх застосування виходить за рамки юридичного тексту.

Домагаючись максимальної точності та еквівалентності перекладу оригіналу, перекладач виконує низку дій: 1) на етапі сприйняття ВТ – осмислення юридичного тексту на мові правової системи оригіналу в результаті вивчення як значення і сенсу окремих одиниць тексту, так і всього його змісту; 2) на етапі породження ПТ – переосмислення всього юридичного тексту з мови однієї правової системи на мову іншої правової системи, що вимагає більш складної роботи, яка передбачає співвіднесення структур мови оригіналу і мови перекладу з метою вибору оптимальних трансформаційних моделей, а також використання професійної перекладацької ерудиції, яка включає знання про контекст мовного акту, проблеми комунікації, її учасників та інші екстралінгвістичні знання. Залежно від характеру вихідного тексту переклад може не потребувати глибоких лексичних та граматичних трансформацій, у результаті чого підбір еквівалентів відбувається значною мірою автоматично. У цілому розуміння перекладу як процесу осмислення і переосмислення змісту двох текстів на різних мовах у рамках різних правових систем вимагає володіння мовною та правовою компетенціями на високому рівні, зокрема: а) вільне володіння мовою оригіналу та мовою перекладу; б) професійне володіння спеціальною юридичною термінологією; в) наявність відповідних знань у галузі порівняльного правознавства. Крім того, необхідно постійне вдосконалення техніки юридичного перекладу, яка включає такі елементи: професійно-смісловий аналіз тексту з метою визначення його тематичної приналежності; виділення опорно-ключових термінів, що складають інформаційну суть вихідного тексту; експертизу понятійно-сміслові сторони виділених

юридичних термінів на предмет виявлення відмінності в значенні між подібними термінами, що належать до різних правових систем; передачу значення шляхом роз'яснення, а не прямого переказу з урахуванням відсутності понятійної тотожності між термінами різних правових систем; аналіз лексико-граматичних і синтаксичних труднощів тексту; заключне редагування тексту перекладу з метою досягнення високого рівня його еквівалентності оригіналу. Оскільки тексти оригіналу і тексти перекладу завжди будуть належати до різних правових систем, потрібно ввести додаткові характеристики перекладацького процесу: вивчення вихідної правової системи та правової системи, на мову якої здійснюється переклад. Тлумачення-осмислення ВТ проводиться в рамках контексту, який стає підставою для правильного сприйняття мовних актів. Тому необхідно аналізувати семантику мовних одиниць не тільки в межах словника і граматичних конструкцій, але і в межах комунікативного оточення, що є унікальним для кожної оформленої думки. Юридичний контекст об'єднує в собі властивості системи мови і системи права. Його вивчення дозволяє точніше осмислити значення мовних одиниць, а також зрозуміти іншу правову систему і зіставити її з власними системами мови та права [9].

Таким чином, К.М. Левітан визначив юридичний переклад як процес конвергенції національно-культурних правових концептосфер, що базується на з'єднанні денотативного і трансформаційного методів перекладу з метою побудови «сміслового моста» між ВТ і ПТ, що забезпечує їх еквівалентність і гармонію на всіх рівнях: сенсу, значення, змісту, структури, стилю [9]. Параметрами досягнення перекладацької еквівалентності виступають: 1) денотативна еквівалентність, яка зорієнтована на змістовно-сміслову структуру юридичного тексту; при цьому денотативний зміст тексту – це загальна співвіднесеність з реальним світом, а конотативна еквівалентність стосується переданих текстом конотацій, тобто супутніх елементів значення; 2) текстонормативна еквівалентність, яка націлена на текстові та мовні норми; 3) прагматична еквівалентність, що орієнтована на реципієнтів юридичних текстів. Саме еквівалентність перекладу забезпечує спільність змісту, смислової близькості вихідного тексту та тексту перекладу [10].

Неправильно обраний варіант перекладу може спотворити комунікативний намір особи, що говорить мовою оригіналу, що

особливо неприпустимо в юридичному дискурсі. Повна адекватна передача навколишнього інформаційного поля часто виявляється неможливим перекладацьким завданням. У зв'язку із цим потрібно ширше залучати інформантів (професійних юристів) для перевірки адекватності перекладу, а також продовжувати семантичний і лінгвокультурологічний аналіз значимих для юридичного дискурсу одиниць.

У цілому можна говорити про те, що юридичний дискурс текстово неоднорідний. Для перекладачів це означає використання різних перекладацьких стратегій при роботі з різними типами юридичних текстів. У даному відношенні вбачається перспективним визначення типів тексту, що належать до юридичного дискурсу, що сприяло б визначенню перекладацької стратегій і тактик, які змогли б адекватно передавати смислове навантаження, зі збереженням домінуючих і другорядних функцій у перекладному тексті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт. – М.: Прогресс, 1984. – 400 с.
2. Демецька В.В. Адаптація як поняття перекладознавства й культурології / Владислава Валентинівна Демецька [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2007/1%28102_2%29/19_Demetska.pdf
3. Демецька В.В. Теорія адаптації в перекладі : дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / Владислава Валентинівна Демецька / Київський національний університет імені Т. Шевченка. – К., 2008.
4. Джекко. Л. Практические аспекты юридического перевода договоров с английского на русский язык / Л. Джекко [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://fridge.com.ua/2011/07/osobennosti-perevoda-uridicheskitekstov/>
5. Кальниченко О.А. Переклад та адаптація / О.А. Кальниченко, В.О. Подміногін // Вісник Харківського нац. у-ту ім. В.Н. Каразіна. – Харків : ХНУ, 2004. – № 636. – С. 201–206. – (Серія: Романо-германська філологія).
6. Карабан В. Переклад англійської наукової і технічної літератури / В. Карабан. – К., 2004. – 576 с.
7. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В.Н. Комиссаров [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.classes.ru/grammar/43.Teoriya_perevoda
8. Кононов О. Знову про проблеми юридичного перекладу / О. Кононов [Электронный ресурс] – Режим доступа к ресурсу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1507>.
9. Левитан К.М. Юридический перевод и сравнительное правоведение / К.М. Левитан // Российский юридический журнал. – 2012. – № 5 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.center-bereg.ru/1765.html>
10. Левитан К. М. Юридический перевод: основы теории и практики / К.М. Левитан. – М.; Екатеринбург. – 2011. – 352 с.
11. Некрасова Т. П. Особенности перевода юридической терминологии с русского языка на английский язык: автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Т.П. Некрасова. – М., 2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.philol.msu.ru/~ref/avtoreferat2013/nekrasova.pdf>
12. Николаева Ж.В. Стилистика и литературное редактирование : [учеб.-метод. пособие] / Ж.В. Николаева. – Улан-Удэ: ВСГТУ, 2004. – 80 с.
13. Пономарів О.Д. Стилiстика сучасної української мови : [пiдручник] / О.Д. Пономарiв. – К.: Либiдь, 1993. – 248 с.
14. Рахманин Л.В. Стилiстика деловой речи и редактирование служебных документов : [учеб. пособие]. – 4-е изд., испр. / Л.В. Рахманин. – М.: Высшая школа: Инфра-М, 1998. – 192 с.
15. Рецкер Я.И. Пособие по переводу с английского языка на русский язык / Я.И. Рецкер. – М., 1982 – 159 с.
16. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : пiдручник / О.Ф. Скакун. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.
17. Стилiстический энциклопедический словарь русского языка / [ред. Н.М. Кожина]. – 2-е изд., стереотип. – М.: Флинта: Наука, 2011. – 696 с.
18. Фарбер И.Е. Правосознание как форма общественного сознания / И.Е. Фарбер. – М.: Юрид. лит., 1963. – 206 с.
19. Шабуніна В.В. Переклад юридичного тексту в контексті міжкультурної правової комунікації / Вікторія Віталіівна Шабуніна [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.philology.kiev.ua/library/zagal/Studia_Linguistica_6_2/220_226.pdf
20. Шепелев А.Н. Язык права как самостоятельный функциональный стиль : дис. ... канд. юрид. наук / Шепелев А.Н. – Н. Новгород, 2003. – 217 с.
21. Якименко О.А. Перевод и комментарий: пределы адаптации / О.А. Якименко : матер. VI Междунар. науч. конф. по переводоведению «Федоровские чтения» (21-23 окт. 2004 г.). – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2005. – С. 508–514.
22. David R. Major Legal Systems in the World Today: An Introduction to the Comparative Study of Law/ R. David, John E. C. Brierley. – Free Press, 1978. – 584 p.
23. De Groot G.-R. Recht, rechtssprache and Rechtssystem: Betrachtungen uber die Problematik der Ubersetzung juristischer Texte / G.-R. De Groot // Office des publications officielles des Communes europeennes: Terminologie et Traduction. – Bruxelles and Luxembourg : Commission des Comm. Europ., 1992. – P. 279–316.
24. Joseph J. E. Indeterminacy, Translation and the Law / J. E. Joseph ; ed. Marshall Morris. – Amsterdam : John Benjamins, 1995. – P. 13–36.
25. Nord Ch. Translating as a purposeful activity: Functionalist approaches explained / Ch. Nord. – Manchester : St. Jerome, 1997.
26. Sarcevic S. New Approach to Legal Translation / S. Sarcevic. – The Hague : Kluwer Law.

УДК 81'25(=161.2)-051 А. Горбатько

В. ГОРБАТЬКО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДАЦТВА

**Коновалова М.О., асистент кафедри
перекладознавства і контрастивної лінгвістики
імені Григорія Кочура факультету іноземних мов,
Львівський національний університет імені Івана Франка**

Автор цієї статті прагне дослідити перекладацьку особистість В. Горбатька в контексті українського перекладознавства ХХІ століття. Дана розвідка зосереджена на вивченні прояву перекладацької індивідуальності В. Горбатька та мовної особистості перекладача в текстах перекладу.

Ключові слова: В. Горбатько, індивідуальність перекладача, мовна особистість перекладача, зони підвищеної креативності, індивідуальний стиль перекладача, перекладацькі хиби, позамовні чинники.

Автор данной статьи делает попытку изучить переводческую личность В. Горбатько в контексте украинских переводов ХХІ века. Данное исследование сосредоточено на изучении проявления переводческой индивидуальности В. Горбатько и языковой личности переводчика в текстах перевода.

Ключевые слова: В. Горбатько, индивидуальность переводчика, языковая личность переводчика, зоны повышенной креативности, индивидуальный стиль переводчика, переводческие ошибки, внеязыковые факторы.

Konovalova M.V. HORBATKO IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY UKRAINIAN TRANSLATION

The author aims at analyzing the translator's personality of V. Horbatko in the context of 21st century Ukrainian translation. The present research focuses on the translator's individuality of V. Horbatko and his speech personality that is reflected in the translated texts.

Key words: V. Horbatko, translator's individuality, translator's speech personality, extracreativity areas, translator's individual style, translator's errors, extralinguistic factors.

Метою даної розвідки є вивчення прояву перекладацької індивідуальності В. Горбатька та мовної особистості перекладача в текстах перекладу. Дослідження ґрунтується на трирівневому контрастивному аналізі, який охоплює прагматичний, семантичний та синтаксичний рівні. Для аналізу обрано такі твори: «Гордість та упередження» Дж. Остін, «Щоденник» Ч. Палагнюка, «Тринадцята легенда» Д. Сеттерфілд, «Дракула» Б. Стокера та їхні переклади, які виконав В. Горбатько.

Володимир Горбатько народився 4 серпня 1956 р. в смт. Великий Бурлук Харківської області. У 1968 р. родина переїжджає до смт. Золочів Харківської області, де В. Горбатько закінчує середню школу. В період між 1975 та 1980 рр. майбутній перекладач вчиться на факультеті іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Після закінчення університету працює військовим перекладачем в Африці, Азії, зокрема Афганістані та Південному Ємені. В період між 1982 та 1990 рр. працює у Харківському дослідницькому інституті «Гідропривід», перекладаючи з англійської та німецької мов. З 1989 по 1990 рр. разом із двома товаришами друкує українську газету «На сполох». Першою перекладеною книгою є 'The Outline of History'

Г. Уеллса (харківське видавництво «Око»). Серед інших перекладених творів: Ч. Палагнюк 'The Pygmy' та 'The Diary'; Дж. Остін 'Pride and Prejudice', 'Emma', 'Sense and Sensibility'; збірки коротких оповідань Джека Лондона та О. Генрі; оповідання Е. А. По; Р. Хурі 'The Last Templar'; П. Кері 'Theft: a love story'; Ден Браун 'The Lost Symbol'; література для дітей; серія політологічних робіт 'Advantage of the democracy over totalitarianism'; 'Інавгураційні промови Президентів США' та ін. Співпрацював з видавництвами «Ранок», «Око», «Фоліо», «Клуб сімейного дозвілля» та ін.

У 2009 р. Дейкр Стокер, племінник правника ірландського письменника Брема Стокера, у співавторстві з Айеном Голтом опублікував книгу «Дракула: повстання мерців», а тим часом не забарився і український переклад. З огляду на те, що обидві книги – «Дракула» (1897) і «Дракула: повстання мерців» (2009) – переклав українською мовою Володимир Горбатько, неабиякий інтерес для нас становить зіставний аналіз цих творів з їх перекладами, зокрема зіставлення нарративного дискурсу обидвох романів в діахронному зрізі. Д. Стокер та А. Голт подають власну інтерпретацію подій, що розгортались у романі Б. Стокера 24 роки по тому, з огляду

на це книгу не дарма вважають продовженням «Дракули» 1897 р. Однак, звернімо увагу на часовий проміжок: кінець XIX ст. та початок ХХІ ст. – чітко простежується питання діахронії, що спостерігається тут в площині хронотопу, яке зацікавлює з перекладознавчого та літературознавчого поглядів. Сутичка тематики вікторіанської готики та постмодернізму, алюзійність тексту 2009 р. щодо тексту 1897 р. – як з цим впорався перекладач, чи допомогло йому попереднє ознайомлення із текстом «Дракули» 1897 р., перш ніж він розпочав перекладати «Дракулу. Повстання мерців» (2009), чи ознайомився В. Горбатько з оповіданням Б. Стокера «Гість Дракули», яке опубліковано посмертно 1914 р. (адже дехто вважає цей текст прототипом роману «Дракула»). Крім того, цікаво простежити символізм лексем «heart» / «soul» та «darkness», як антонімічне протиставлення концептів «добро» та «зло» (крізь призму емоційної теорії Вундта, Ердмана, Фельдкелера та ін.). Очевидним є те, що інтерпретативні ресурси цих текстів є величезними, зважаючи не тільки на текстову динаміку, але й на взаємозв'язок текстів в українській полісистемі. Не менш складними для перекладу є «Гордість та упередження» Дж. Остін та «Тринадцята легенда» Д. Сеттерфілд, де В. Горбатько знову і знову зустрічається не лише з проблемою відтворення метафор, алітерації, ідіоматики, художніх порівнянь, іронії та інших стилістичних засобів, але і з питанням інтертекстуальності. Насиченість «Щоденника» Ч. Палагнюка (який, до речі, є американським письменником українського походження) розмовною лексикою, специфічний ідіостиль письменника, сатиричність його творів – як це відтворено українською. Усі зазначені вище питання послуговували причиною вибору текстів для аналізу, ґрунтуючись на яких можна виокремити індивідуальний стиль В. Горбатька, адже хист тлумача, його мовна особистість та індивідуальність найяскравіше вимальовуються у місцях, які становлять складність для перекладу – там, де «перекладність» межує з «неперекладністю».

Питання перекладацької індивідуальності досліджувало чимало науковців, зокрема: М. О. Новикова, Р. П. Зорівчак, О. І. Чередниченко, Г. М. Косів, В. Р. Савчин, Л. С. Бархударов, В. Н. Комісаров тощо. Цікавим є той факт, що його вивченню неабияк сприяла критика перекладу, адже аналізуючи перекладені твори, зіставляючи їх з оригіналами, досліджуючи множинність крізь призму перекладознавства

ми неминуче створюємо, а радше відтворюємо портрети перекладачів, їхню перекладацьку індивідуальність. Ми говоримо про стратегію одомашнення М. О. Лукаша, якою наскрізно пронизані усі його переклади що, в свою чергу, є віддзеркаленням його перекладацької особистості. «Переклад [...] – співтворчість, в якій участь перекладача є неминучою. Звідси виникає і множинність перекладів, і їх варіантність» [1, с. 15] [тут і далі переклад мій – М.К.], що і є своєрідним відображенням перекладацької індивідуальності. М. Т. Рильський «[...] наполягав на власному виборі творів для перекладу, які відповідали б певним настроям і характеру перекладача» [2, с. 131-132], а О. М. Фінкель зазначав, що причиною перекладацької множинності є існування різних індивідуальних стилів перекладачів. А. В. Федоров розрізняв об'єктивну та суб'єктивну перекладацьку індивідуальність. За словами Р. П. Зорівчак, Г. П. Кочур «[...] частково дотримувався історико-літературної концепції художнього перекладу, з увагою до індивідуальності перекладача, що її випрацювали І. Франко, М. Зеров та російські дослідники Ю. Левін, Є. Еткінд, М. Алексєєв, В. Россельс, В. Жирмунський» [3, с. 18]. Отож, «[...] переклад – це завжди умовність, яка залежить від часу, місця, літературного процесу й особистості перекладача» [2, с. 134]. Скільки б ми не говорили про нівелювання перекладацької особистості, усе одно тлумач полишає свій відбиток на тексті перекладу. Перекладач має «[...] відчувати себе творцем нового "всесвіту", і він є ним. Відповідно, кожний переклад – інтерпретація. Відповідно, творча індивідуальність перекладача не може не відобразитись на перекладі» [4, с. 187-188]. Так, наприклад, кожен з перекладачів п'яти повних перекладів Шекспірового «Короля Ліра» має «[...] свій інтерпретативний почерк, свою стилістику, свої перекладацькі секрети, що допомагають йому віднайти і відтворити художню домінанту першотвору та досягнути змістової та стилістичної вірності у перекладі» [5, с. 310]

«Методику вивчення особистості перекладача дотепер ще не цілком осмислено і обґрунтовано» [5, с. 100]. Більш того, «[н]а сьогоднішній день практично відсутні роботи, присвячені комплексному дослідженню ідеостилів перекладачів-сучасників» [6, с. 1]. Кожний індивідуум беззаперечно є мовною особистістю, якій властиві універсальні (характерні мовним універсалиям), національні (діалектні) та персональні (ідіолектні) лінгві-

стичні характеристики. Підтипом загальної мовної особистості є перекладацька мовна особистість, де перекладач є носієм мови-реципієнта, а також мовленнєвим індивідуумом, якому властивий свій ідіолект. Результатом останнього є прояв у перекладеному тексті поруч з авторською індивідуальністю, перекладацької індивідуальності. На основі аналізу *перекладацької мовної особистості В. Горбатька*, ми схильні стверджувати, що він постає текстовою мовною особистістю (за Ю. В. Казариним; і.е. мовна vs. мовленнєва особистість), в якій поєднуються українська (v.s. «русская языковая личность» за Ю. Н. Карауловим), діалектна (за В. Д. Лютиковою, Е. А. Нефедовою) та універсальна мовні особистості. Оскільки дослідження проводилося на основі вивчення текстів перекладу, ми зусередили увагу лише на текстовій мовній особистості перекладача. З огляду на приналежність В. Горбатька до українського етносу, ми відносимо його до української мовної особистості, а використання діалектних слів є проявом його діалектної мовної особистості. Оскільки універсальна мовна особистість характеризується наявністю усіх загальних мовних особливостей, тобто можливості писати та говорити і т.ін., В. Горбатько також є універсальною мовною особистістю. Результатом аналізу стало виокремлення *зон підвищеної креативності* («зони повышенной креативности» за О. Н. Шевченко [7]), характерних індивідуальному стилю В. Горбатька:

- ідіоматичний переклад (за класифікацією П. Ньюмарка, 'Approaches to Translation', 1988) – 24,10 % усіх ідіом у перекладі «Дракули» Б. Стокера – це переклад нейтрально забарвлених або емоційно забарвлених лексем фразеологічними одиницями;

- декомпозиція англійських монолексем у перекладі;

- переклад стилістично нейтральних лексем оригіналу розмовними, діалектними або сленговими лексемами.

Результатом дослідження стало виокремлення *класифікації позамовних чинників, які впливають на лінгвістичну маніфестацію мовної особистості перекладача* загалом та В. Горбатька зокрема. Отже, ми виснуємо, що складовими такої класифікації є:

1. перекладач, як представник певної школи перекладу;

2. домінантна перекладацька традиція;

3. жанр тексту;

5. первинна реальність (автора та перекладача) [8, с. 9];

6. вторинна реальність (автора та перекладача) [8, с. 9];

7. вплив та взаємодія культури-сприймача та культури-реципієнта;

8. мовні стереотипи (універсальні, культурні, індивідуальні);

9. знання (особистісне, культурне, універсальне, ситуативне, енциклопедичне), погляди, потреби, бажання, переваги, позиції, керівні принципи, почуття та емоції – за Т. ван Дейком. Де: *позиція* синонімічна *суперінтенції* (за О. Н. Шевченко [7] – основа мотиваційного рівня мовної особистості перекладача), *керівні принципи – інтерпретативній установці перекладача* (термін М. О. Новикової), а емоції представлені *суб'єктивністю та/або об'єктивністю перекладача стосовно текстових факторів*;

10. лінгвістична, соціокультурна, комунікативна та когнітивна компетентності.

Перекладацькі хиби В. Горбатька можна розподілити на два види: типові та поодинокі.

До *типових помилок* належать:

- аналітичний характер закличної форми;

Ми схильні притримуватися позиції таких науковців як О. Д. Пономарів, Р. П. Зорівчак, М. Б. Габлевич тощо і розглядати такий переклад, як наслідок інтерференції російської мови. Хоча дехто (зокрема Д. Кислиця) вважає, що в українській мові закличній формі властивий аналітичний характер, ми ж схилиємося до думки, що доречнішим є синтетичний характер закличної форми із флексіями *-імо, -ім, -мо*;

- неправильний переклад деяких лексем та словосполучень, наприклад: «her grandfather's death» [9, с. 130] – «смерть свого батька» [10, с. 141] (*має бути*: «смерть свого дідуся»), «husband» [9, с. 201] – «батько» [10, с. 214] (*має бути*: «чоловік»), «left brain» [11, с. 188] – «лівий мозок» [12, с. 253] (*має бути*: «ліва півкуля мозку»), «walnut» [11, с. 187] – «грецький горіх» [12, с. 253] (*має бути*: «волоський горіх») та ін.

До *поодиноких помилок* належить неправильний переклад тих чи інших лексем, які належно перекладені далі у тексті (наприклад, переклад лексеми «smile» як «посмішка» замість «усмішка»).

Контрастивний аналіз текстів-джерел та текстів-реципієнтів дозволяє стверджувати не лише про високий рівень адекватності перекладів, але й про неминучий вплив тлумача на інтерпретацію тексту через прояв в останньому перекладацької індивідуальності.

Порівнюючи «Дракулу» Б. Стокера з українським перекладом В. Горбатька, автор даної

статті послуговувався ще одним перекладом видавництва Школа. Незважаючи на те, що 9 вересня 1885 року Бернська конвенція ухвалила закон, згідно з яким ім'я перекладача має бути зазначене на обкладинці книги, на сторінках перекладу ми не знайшли імені перекладника, а сам переклад сходить радше на переспів з чималою кількістю помилок. Ось один з прикладів такого перекладу:

Report from Patrick Hennessey, M.D., M.R.C.S., L.K.Q.C.P.I., etc., etc., to John Seward, M.D. [13, с. 129].

Переклад опублікований видавництвом Школа: Звіт Патріка Хеннесі Д.М., M.R.C.S. L.K.Q.C.P.I. і т.д., Джонови Сьюарду, Д.М. [14, с. 161].

Переклад В. Горбатька: Лист від Патріка Хеннесі, доктора медицини, члена Королівської корпорації хірургів, ліценціата Королівської ірландської корпорації лікарів і т.д. і т.п., адресований Джону Сьюарду, доктору медицини [15, с. 197].

Тлумач видавництва «Школа» знехтував перекладом абревіатур і залишив читача у здогадках, певно сподіваючись, що «імпліцитний читач» (за В. Ізером – *der implizite Leser*) є «ідеальним читачем».

Дещо суперечливим є переклад словосполучення «*bloofer lady*» (див. 13, с. 147). У версії, видавництва «Школа», перекладач залишає словосполучення неперекладеним та у виносках робить позначку: баба-яга [14, с. 180], тоді як В. Горбатько перекладає це як «*файна пані*» [15, с. 225]. Звичайно, переклад цього неологізму є дещо суперечливим, однак контекстуальний аналіз підтверджує доречність еквіваленту, який запропонував В. Горбатько. До того ж, є вірогідність того, що «аграматикалія» (за М. Ріффатером) «*bloofer*» є трансформованою лексемою «*beautiful*», яку Б. Стокер міг запозичити у Ч. Діккенса з твору «Наш спільний друг» («*boofer lady*»), де вона має таке саме значення. Отже, хоча «[с]ьогодні перекладач художньої літератури вільніший у своїй творчості й має право користуватися усім багатством виражальних засобів власної мови» [16, с. 28], невідомий перекладач вирішив не надавати у тексті-перекладу український еквівалент, а натомість у виносці подати чи то пояснення, чи то переклад.

Отож, проявом перекладацької індивідуальності В. Горбатька, яка простежується в зонах підвищеної креативності, є декомпозиція англійських монолексем в тексті перекладу, переклад стилістично нейтральних лексем стилістично маркованими, ідіоматичний пере-

клад. Перекладацькі хиби В. Горбатька носять як типовий, так і поодинокий характер і відображаються на лексичному, граматичному та контекстуальному рівнях. Типові помилки в свою чергу підрозділяються на три групи: неуважність перекладача; неправильний переклад лексем, зокрема тих, що позначають сімейні стосунки; аналітичний характер закличної форми в українських перекладах. Мовна особистість В. Горбатька характеризується наступним чином: текстова, українська, діалектна, універсальна мовна особистість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Левин Ю. Перевод и бытие литературы / Ю. Левин // Вопросы литературы. – 1979. – № 2. – С. 10-18.
2. Шмігер Т. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя / Т. Шмігер. – Київ : Смолоскип, 2009. – 342 с.
3. Григорій Кочур і український переклад : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ ; Ірпінь, 27-29 жовт. 2003 р. / [редкол. : О. Чередниченко (голова) та ін.]. – Київ ; Ірпінь : Перун, 2004. – 280 с.
4. Топер П. Перевод и литература: творческая личность переводчика / П. Топер // Вопросы литературы. – 1998. – № 6. – С. 178-199.
5. Хан О. Г. Вплив творчої індивідуальності перекладача на процес і результат перекладу / О. Г. Хан // Нова філологія. – 2009. – № 34. – С. 310-317.
6. Мазур О. В. Перекладацький метод Анатолія Онишка : а втореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / Мазур Олена Вікторівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2011. – 21 с.
7. Шевченко О. Н. Языковая личность переводчика : на материале дискурса Б. В. Заходера : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Шевченко Ольга Николаевна ; Волгогр. гос. пед. ун-т. – Волгоград, 2005. – 22 с.
8. Новикова М. А. Проблемы индивидуальности стиля в теории художественного перевода : (стилистика переводчика) : автореф. дис. на соиск. учен. степени д-ра філол. наук : спец. 10.02.19 «Общее языкознание» / Новикова Мария Алексеевна ; Ленинград. гос. ун-т им. А. А. Жданова. – Ленинград, 1980. – 27 с.
9. Austen J. *Pride and Prejudice* / J. Austen. – London : Wordsworth editions Ltd., 2007. – 329 p.
10. Остен Дж. Гордість і упередженість / Дж. Остен ; пер. з англ. В. Горбатько. – Харків : Фоліо, 2005. – 350 с.
11. Palahniuk Ch. *Diary / Ch. Palahniuk. – the USA : Doubleday, 2003. – 262 p.*
12. Палагнюк Ч. Щоденник / Ч. Палагнюк ; пер. з англ. В. Горбатько. – Харків : Фоліо, 2009. – 350 с.
13. Stoker B. *Dracula* / B. Stoker. – London : Wordsworth Edition Ltd, 2000. – 327 p.
14. Стокер Б. Граф Дракула : роман / Б. Стокер. – Харків : Школа, 2006. – 382 с.
15. Стокер Б. Дракула / Б. Стокер ; пер. з англ. В. Горбатько. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2007. – 480 с.
16. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням / М. Стріха. – К. : Факт – Наш час, 2006. – 344 с.

УДК 811.111'25'373.49

МІЖМОВНА КОРЕЛЯЦІЯ ЕВФЕМІЗМІВ У СУЧАСНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Лут К.А., к.філол.н.,
доцент кафедри теорії та практики перекладу,
Запорізький національний технічний університет

У статті зіставлено та проаналізовано евфемізми, що функціонують в англomовному та україномовному економічному дискурсах. Виявлено способи відтворення евфемізмів англійської мови при перекладі українською.

Ключові слова: евфемізм, пряма номінація, економічний дискурс, переклад, калькування, описовий переклад.

В статье сопоставлены и проанализированы эвфемизмы, которые функционируют в англоязычном и украиноязычном дискурсе. Выявлены способы воспроизведения эвфемизмов английского языка при переводе на украинский.

Ключевые слова: эвфемизм, прямая номинация, экономический дискурс, перевод, калькирование, описательный перевод.

Lut K.A. INTERLINGUAL CORRELATION OF EUPHEMISMS IN MODERN ECONOMIC DISCOURSE

This paper compares and analyses euphemisms which function in English and Ukrainian discourse. It also suggests some ways to translate euphemisms from English into Ukrainian.

Key words: euphemism, direct nomination, economic discourse, translation, word-for-word translation, descriptive translation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Основними труднощами при перекладі економічного тексту вважаються терміни, які часто утворюються шляхом метафоричного або метонімічного перекладу. Проте підводним каменем можуть стати й інші лексичні одиниці, наприклад евфемізми. Традиційно евфемізмом називають слово або словосполучення, які вживаються для нейтрального подання певного явища, події, стану та ін., що дає змогу завуалювати, приховати негативне ставлення, пом'якшити певну характеристику тощо. І.Р. Гальперін визначав, що евфемізми стають у пригоді тоді, коли слова на позначення певного поняття вважаються «неприйнятними, непристойними, грубими чи низькими» [1, с. 157].

У другій половині ХХ ст. лексичний склад англійської мови значно змінився через виникнення явища, такого як політична коректність. У мовленні стала уникати слова та вислови, які є експліцитно або імпліцитно образливими для різних соціальних груп. У результаті цього сфера евфемізації значно розширилась, що й призвело до появи нових досліджень у цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з обраної теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Евфемістичні номінації були об'єктом вивчення багатьох зарубіжних та вітчизняних дослід-

ників: О.С. Ахманової, Л.О. Булаховського, І.Р. Гальперіна, О.Ю. Дубенко, В.І. Заботкіної, Л.П. Крисіна, В.П. Москвіна, В.В. Паніна, К.С. Серажим, О.О. Селіванової, К. Allan, R.W. Holder, J. Lawrence, R. Lerner, C.G. Silver та ін. Науковці зосереджували увагу на словотвірному аналізі евфемізмів, характерних розмовному дискурсу [2], незначна кількість робіт присвячена зіставленню евфемізмів у різних мовах [3; 4]. Існують праці, в яких досліджено евфемізми політичного дискурсу [5]. Проте сьогодні це явище набуває значення й в економічному дискурсі, в якому наразі спостерігається тенденція до надмірного використання евфемізмів [6]. Тривалий час вчені не зосереджувались на міжмовному зіставленні евфемізмів, хоча такі дослідження могли би значно полегшити роботу перекладачів.

Актуальність обраної теми зумовлюється відсутністю зіставних робіт на матеріалі англійської та української мов і недостатньою вивченістю кореляції евфемізмів, що функціонують в економічному дискурсі.

Мета дослідження – виявити евфемізми в економічних текстах та англomовних словниках евфемізмів і визначити способи їх відтворення українською мовою. **Об'єктом** вивчення є англomовний економічний дискурс. **Предметом** дослідження є лексичні та фразеологічні одиниці як евфемізми в економічному дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Автори економічних повідомлень переслідують різноманітні цілі, використовуючи евфемістичні одиниці. Вони можуть пом'якшити характеристику явища або особи, щоб приховати негативне ставлення до них, завуалювати іронічний опис або ж дотриматися політичної коректності чи принципу ввічливості. Журналісти, намагаючись бути переконливими, також вдаються до евфемізмів, щоб не викликати негативну реакцію реципієнтів через нетактовність. Останнім часом, на думку економістів, основною функцією евфемізмів, яка зумовлює безперечну користь від них, – є втамування невдоволення [7]. Насправді евфемістичні вирази дозволяють приховувати реальний стан економіки, через що вживання евфемізмів економістами та політиками для деяких аналітиків, економістів та політологів схоже як лицемірство або боягузтво. Істинні причини використання запутаної політичної мови публічними особами розкриває висловлювання Дж. Оруелла: «Політична мова ...створена для того, щоб неправда звучала більш правдиво, а вбивство – більш прийнятно» [8].

Як бачимо, основними функціями евфемізмів в економічному дискурсі є *кооперувальна*, що відображає прагнення комунікантів до збереження мовленнєвого співробітництва; *регуляційного впливу* (В.І. Заботкіна [2]), що полягає у спробі мовця певним чином вплинути на ціннісні настанови адресата; *табування* (використання евфемістичних субститутів унаслідок давніх табу); *приховування інформації*; *відволікання від негативних економічних факторів* (В.В. Панін [9]), *маніпулювання свідомістю та втамування невдоволення*.

Будь-який носій мови (журналіст, економіст, політик і т.д.) постає перед необхідністю правильного, доречного добору мовних одиниць з огляду на прагматичні настанови комунікації. У цьому аспекті евфемізми (як узуальні, так і okazionalні) відіграють значну роль.

Використання евфемізмів у різних культурах значно різниться, що може спричинити не тільки непорозуміння та невдалу комунікацію, але й становить певні труднощі при перекладі. І навіть досвідчений перекладач може потрапити у пастку та вчасно не помітити сигнали у нейтральних висловленнях, таких як *incidentally*, що імплікує «я зараз переходжу до основної ідеї цієї дискусії» або *with the greatest respect* («Ви помиляєтесь, і я не вважаю Вас розумним»). Таке кодування

дозволяє мовцю реалізувати свої прагматичні настанови, наприклад опосередковано висловити гнів, невдоволення тощо.

Багато евфемізмів, які є загальноприйнятими та зрозумілими в англомовній культурі, спрямовуються на приховування негативних характеристик та ознак. Якщо державний службовець попереджає міністра, що рішення може бути *courageous*, то це означає, що це надзвичайно непопулярне рішення, яке негативно вплине на кар'єру політика. Цей евфемізм має відповідник в українській мові, економічні рішення прем'єр-міністра, наприклад, часто називають *смилливими*. *Adventurous* означає щось божевільне або таке, що неможливо втілити у життя. У перекладі часто застосовується лексема «ризикований».

Коли мова йде про економічний розвиток, то як в англійській, так і в українській мові намагаються уникати прямої номінації, розповідаючи про кризові або навіть депресивні стани. Для цього використовується лексема *recession*. Варто зауважити, що в англійській мові лексема *recession* поступово втрачає свою евфемістичну функцію. Через часте вживання слово набуває негативної конотації та може викликати дискомфорт у реципієнтів, тому на заміну прийшов новий евфемізм *slowdown*, який має еквівалент в українській мові – *деяке зниження темпів розвитку в окремих районах* (замість катастрофічне падіння життєвого рівня в країні).

В економічних текстах часто використовується словосполучення *developing countries*, під яким розуміються *stagnating* або *regressing countries*. В українських економічних текстах прижилося відповідне «*країни, що розвиваються*», що насправді означає «відсталі або бідні країни».

Субстантивоване *the underprivileged* може означати *disadvantaged* (той, що має менші права або привілеї), але більш ймовірно воно означає *poor*. В україномовних текстах використовується пряма номінація – «ті, що знаходяться за межею бідності».

Нещодавнє висловлення міністра фінансів Австралії Джо Хокі: “The age of entitlement is over” – суспільство сприйняло з певним обуренням, що і не дивно, оскільки на увазі мається скасування всіх пільг та соціальних виплат. Зазначений евфемізм не має відповідника в українській мові, тому у цьому випадку застосовується описовий переклад, що є поверненням до прямої номінації: «період, коли виплачувалися пільги та соціальні виплати, закінчився».

В економічних новинах часто *good* («добрий») і *bad* («поганий») описуються як *appropriate* («доречний») та *inappropriate* («недоречний»); а *ghastly problem* «жахлива проблема» стає менш тривожним *challenging issue* («складним питанням»); *spending* («витрати») – це *investment* («інвестиції»); *cuts* («скорочення фінансування») перетворюється на *savings* («заощадження»). *Enron's document-management policy* («політика керування документами, запропонована компанією „Енрон“) означає звичайне *подрібнення непотрібних паперів*. Запропонований Францією *solidarity contribution* («спільний внесок») – це *податок*, яким обкладають квитки на літак. МВФ винайшло евфемізм *relational capitalism* («родинний капіталізм»), що означає «непотизм» або «корупцію».

Найбільш ймовірно негативне явище в економіці – падіння курсу валют або девальвація (*devaluation*) – економісти пом'якшують за допомогою евфемізму *exchange rate adjustment* (курсове коригування), *currency adjustment* (валютне коригування). А у випадку зі словосполученням *price adjustment* (цінове коригування), мабуть, мова йде про негативну тенденцію. Евфемістичне словосполучення *technical adjustment* (технічне коригування) вживається для вторинної номінації негативних процесів на біржі: падіння біржового котирування в цьому випадку намагаються пояснити технічною проблемою, а не як наслідок більш глибоких негативних тенденцій.

Ми проаналізували 200 евфемізмів, зазначених у словнику евфемізмів Дж. Холдера [10] у розділах “Bankruptcy and Indebtedness”, “Commerce, Banking and Industry”, “Employment”, а також виділених методом суцільної вибірки із публіцистичних текстів економічної тематики. Основна увага приділялась тому, наскільки можливим є еквівалентний переклад евфемістичних одиниць.

Дослідження показало, що 63 евфемістичні одиниці мають буквальный відповідник в українській мові, тобто при перекладі використовується калькування. Слово або словосполучення зазвичай вживається у лапках із поясненням цього поняття. Наприклад, *kangaroo court* – «кенгуровий суд» або суд «кенгуру» (пародія на судове засідання; незаконний розгляд справи); *boiler room* – «котельня» (кімната, де працюють дилери з цінних паперів, та сумнівні, які телефонують потенційним клієнтам і методами психологічного тиску переконують їх купити або про-

дати акції); *golden hallo* – «золоте привітання» (значна сума грошей або бонус, що пропонується робітнику у разі його переходу до іншої компанії).

У наслідок глобалізації та більшої розвиненості (і, як результат, впливовості) економіки в англійських країнах деякі з таких евфемістичних виразів запозичуються з англійської мови і вже широко використовуються у мовленні українських біржових аналітиків та фінансових експертів: *haircut* – «стрижка» (на біржовому жаргоні це означає «навар»), *belly up* – «догори черевом» (відмова у фінансовій підтримці компанії, що знаходиться на межі банкрутства).

При перекладі 20-и із проаналізованих евфемізмів спостерігається досягнення денотативної та конотативної еквівалентності, тобто зберігається як лексико-семантичне, так і експресивно-оцінне наповнення евфемізму: *budget* – «бюджетний» (дешевий), *grey market* – «чорний ринок», *free* – «безкоштовно» (включено в ціну товару), *affordable* – «доступний» (дешевий та низької якості). На відміну від буквальных відповідників такий переклад відтворює поверхневий характер покращення денотата, що дозволяє адресату зрозуміти без додаткового пояснення, про яке явище чи предмет йде мова.

Більшість евфемізмів (58%) перекладаються шляхом прямої номінації або описового перекладу: *downward adjustment* – «девальвація», *category killer* – дешева спеціалізована крамниця, *confident pricing* – «підвищення цін для постійних покупців», *carpetbagger* – «фінансовий спекулянт», *do a flit* – «не сплатити орендну платню і таємно покинути орендоване приміщення», *Dutch reckoning* – «збільшення рахунку за послуги у випадку, якщо клієнт сперечається з приводу ціни» та ін. Такий значний відсоток втрачання евфемізмів при перекладі пояснюється різною лінгвальною та культурно-історичною специфікою англійської та української мов і розбіжностями у соціальних, політичних та культурних пріоритетах країн та соціумів.

Отже, як бачимо, англійські економічні тексти насичені евфемізмами, які дозволяють економістам та політикам приховувати негативні явища, що відбуваються в економіці. Появу евфемістичних субститутів спричинює реалізація ними пом'якшувально-меліоративної функції, яка є важливою для безконфліктного спілкування, ефективної комунікації. Пряма номінація предмета або явища викликає негативну емоцію (страх, сором,

огиду), що нейтралізується евфемізмами. Використання евфемізму робить предмет або явище більш «приємним» і менш загрозливим в уяві адресата.

Висновки і перспективи подальших пошуків. Проблеми, що виникають при перекладі евфемізмів українською мовою, пов'язані передусім з вибором оптимального способу найбільш повного відображення смислу, закладеного у вихідній мові. Основні труднощі при перекладі викликані такими проблемами: складністю вибору еквівалентних слів, які відповідають смисловій точності, нормі, стилю вихідної мови; наявністю різних образів в англійській та українській мовах; необхідністю збереження національно-культурних особливостей; відмінності об'єктів евфемізації у різних мовах. Отже, при перекладі спостерігається як повне відтворення евфемізму (використання відповідних евфемістичних субститутів), так і переклад за допомогою прямої номінації. Перспективою подальших досліджень може стати вивчення особливостей функціонування та відтворення евфемізмів в інших типах дискурсу, а також укладання двомовного словника евфемізмів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка. Опыт систематизации выразительных средств / И.Р. Гальперин. – 2-е изд., испр. – М. : URSS, 2012. – 376 с.
2. Заботкина В.И. Новая лексика современного английского языка : учеб. пособие / В.И. Заботкина. – М. : Высш. шк., 1989. – 124 с.
3. Иванян Е.П. Бытовые эвфемизмы в русском, польском и английском языках (на материале эвфемизмов туалетной темы) / Е.П. Иванян, Х. Кудлинская-Стемпень, И.Н. Никитина. – М. : Флинта : Наука, 2013. – 208 с.
4. Чжан Ч. Эвфемизация в русском и китайском языках: лингвокультурологический и лингвопрагматический аспекты : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Ч. Чжан. – Волгоград, 2013. – 23 с.
5. Серажим К. С. Евфемізація у політичному дискурсі [Електронний ресурс] / К. С. Серажим // Електронна бібліотека Інституту журналістики. – Режим доступу : <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1486>.
6. Hudson, M. The Insider's Economic Dictionary. [online] Available at: <http://michael-hudson.com/2013/07/the-insiders-economic-dictionary-part-a/>
7. Rao, M., 2011. Making murder respectable. [online] Available at: <http://www.economis.com>.
8. Orwell, G. Politics and the English Language. [online] Available at: <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/orwell46.htm>.
9. Панин В.В. Политическая корректность как культурно-поведенческая и языковая категория : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / В.В. Панин. – Тюмень, 2004. – 217 с.
10. Holder, R.W., 2002. How not to say what you mean : a dictionary of euphemisms. NY : Oxford University Press Inc. 501 p.
11. Koller, W. and Hatim, B., Munday, J. eds., 2004. The Concept of Equivalence and the Object of Translation Studies. Translation : an advanced resource book. London: Routledge. P. 170–175.

УДК 811.111

TRANSLATION/INTERPRETATION PARADIGM CURRICULUM: PROFESSIONALIZING TRANSLATORS / INTERPRETERS

Mykhaylenko V.V., D.Sc., Professor,
Dept. of Modern European Languages,
Bukovyna State University of Finance and Economy

This research describes sight translation by comparing it to simultaneous and consecutive interpreting. Since the beginning sight translation has mostly been considered as a pedagogical exercise. However, the development of “professionally” oriented translation/interpretation makes the sight translation a separate type in the translation paradigm.

Key words: written translation, interpretation, consecutive interpretation, simultaneous interpretation, “professionally” oriented translation/interpretation, translation/interpretation algorithm, translation paradigm.

У центрі уваги переклад з аркушу у парадигмі перекладу з англійської українською мовою. Даний переклад все ще вважається одною із фаз навчання письмовому перекладу або синхронному перекладу. Проте, розвиток «професійно орієнтованого» перекладу виокремлює зазначений переклад в окремий тип.

Ключові слова: письмовий переклад, усний переклад, послідовний переклад, синхронний переклад, «професійно орієнтований» переклад, алгоритм, парадигма.

Михайленко В.В. ПРОГРАММА ПО ПЕРЕВОДУ: ПРОФЕСИОНАЛИЗАЦИЯ ПЕРЕВОДЧИКА

Данная статья представляет собой анализ парадигмы различных типов перевода с английского на украинский, где выделен перевод с листа как отдельный тип. До настоящего времени его считают одной из фаз подготовки письменного или устного синхронного перевода. Однако развитие «профессионально ориентированного» выделяет перевод с листа в отдельный тип в парадигме перевода.

Ключевые слова: письменный перевод, устный перевод, последовательный перевод, синхронный перевод, «профессионально ориентированный» перевод, алгоритм, парадигма.

Introduction. Recent developments in many fields such as international relations, business, trade, social sciences, and technology and the need for accessing information in the shortest possible time necessitate an active and effective communication medium. Translation, notably interpretation, is one of those communication media. Translation is the conversion of the written language from one language to another (e.g. legal documents, contracts, marketing copy, etc). Interpretation is the verbal conversion of language (e.g. face to face, court hearings, arbitrations, trade shows, conferences, legal depositions, client meeting, 3-way teleconferences or videoconferences, etc) [see the elaborations of translation transformatios: 1; 2; 3; 5; 6; 7; 8].

Problems for Discussion. So far the Translation/Interpretation Curriculum varies from university to university, from country to country, see its survey in the present paper. Globalization strongly demands a typological curriculum and fundamental training students in the areas of their future jobs. The problems of judicial translation in the EU institutions are revealed by Olena Shablyi (2014) and adequacy in court translation, translator/interpreter’s status in court translation, and translator/interpreter’s duties and responsibilities are scru-

inized in the US context by Svitlana Budzhak-Jones [10, 24-27; 11]. The current publications on the topic prove the necessity of reforming the Curriculum and reshuffle some core courses.

The term «interpretation» generally brings simultaneous or conference, consecutive or liaison interpretation to mind [14]. Till present time Sight Translation has mostly been considered as a supportive interpretation method for simultaneous and consecutive interpretation. Jean Herbert (1952) characterized sight translation as a type of simultaneous interpreting. For most scholars and instructors, sight translation is just a pedagogical exercise for getting started in the techniques of consecutive interpreting and simultaneous interpreting, an exercise by which interpreter trainees can learn to react quickly and improve their oral skills (Spilka 1966; Curvers et al. 1986; Weber 1990; Falbo 1995; Viaggio 1995).

However, sight translation, consecutive interpreting [cf.: 13, p. 87-91] and simultaneous interpreting are performed under different conditions [see: 14]. Even though there are similarities in the mental process, the overall process is different. In sight translation, the translator reads a written text, whereas the interpreter, in both consecu-

tive and the simultaneous modes, listens to the speaker. Due to the differences in the process, the methods and strategies that an interpreter trainer uses in sight translation will change.

Objectives of the Present Investigation.

Primarily, we shall consider the Translation/ Interpretation Curriculum in various universities of different parts of the world (the USA, the UK, the FUSSR countries, Lebanon just to pinpoint 'the state of art' in the field of training translators/interpreters [12] for court, medicine, trade, economy, etc. The burning problem in this respect is their inadequate competence in the subject matter. Therefore there is a great need in teaching students the subject matter of their future jobs. Then, we shall draw the readers' attention to the changing focus of 'Sight Translation' in the current Translation / Interpretation Paradigm which is gradually turning into a specific unit of the paradigm.

Investigation. Sight Translation is the conversion of written words in one language into spoken words in another language. Sight translation is most appropriate for those occasions when you need to translate a short document quickly. It is undertaken by interpreters, rather than translators, because they read the text in one language and provide an oral translation in a second language at the same time. Sight translation can be defined as the reading of a text by the interpreter from the Source Language into the Target Language, simultaneously, in a manner in which the content of the document can be easily understood by the audience. It is a real skill; sight translators must be experienced interpreters who are comfortable working in two languages simultaneously. Sight translation is a unique process combining interpreting, which focuses on oral communication, and translation, which deals with written communication.

Sight translation can be useful in meetings and conferences where an interpreter is already present. For business meetings, asking an on-site interpreter to clarify the occasional written word or phrase is certainly the quickest option. Although it is not always considered as a mode, it is nevertheless often used most often in the public sector, and is not usually documented in available interpreting manuals.

The fact is that due to globalization and mobility most participants of meetings, workshops, conferences are English fluent speakers. Therefore ST is acquiring a new status of an autonomous type in the translation paradigm.

It is nowadays the most commonly used form in environments such as courtrooms, in

such cases as the reading of a witness's statement or a court ruling, or in hospitals to help doctors to communicate effectively with patients who speak a different language. In this case, a sight translator can ensure that patients understand the doctor's diagnosis or the dosage instructions printed on their medication. Sight translation is an option for professionals who need the meaning of a written document to be verbally conveyed on extremely short notice [9, p. 43-67]. One might think this would be perfect for court rooms – sight translation quickly gives meaning to foreign documents. However, in practice, sight translation should be utilized as a last resort. This is not ideal because courtrooms demand accurately translated legal documents. While sight translation is often used to translate a written witness statement that is in a language different from the one being used in court proceedings, it is far from optimal. In legal settings, speed should not trump accuracy [10, p. 24-27; 11]. Lawyers should be prepared ahead of time with certified legal translations. Courtroom proceedings are always better served with a certified translation instead of a hasty sight translation. [see: 14].

We believe that the translator /interpreter of a new type must combine:

L1 Competence + L2 Competence + Translation / Interpretation ('to and back' Competence + Subject Matter Competence.

Now we shall undertake a critical survey of the university curriculum efficiency. Let's consider the University Translation/Interpretation curriculum, first, the university where English is FL or SL, for instance, the Lebanese American University and then the MGU. There is the School of Arts and Sciences which provides the B.A. in Translation Program (English/Arabic, Arabic/English), offers the option of translating from and into French, and trains students to accurately reproduce cultural, economic, legal, and technical, texts in these languages. The courses: Advanced Translation of Business and Economics Texts, Advanced Translation of Administrative Texts, Advanced Translation of Official and Legal Documents, Special Topics in Translation, Translation of UN and International Conferences (Eng↔Fr./Ar↔Fr.) are mainly focused on the text work. The curriculum presupposes that the students' world knowledge includes the extralinguistic issues necessary to build up the learners' professional profile [Lebanese American University: School of Arts and sciences]. The Moscow State University (MGU) where English is FL or SL, it provides the curriculum

(B.A. and MA) allowing students to receive profound knowledge of the history and theory of translation, the history and culture of Russia and the countries whose languages they study, the basics of international law, economic and political relations; they also acquire professional skills of translating and interpreting from Russian into a foreign language and vice versa. The curriculum includes compulsory courses of consecutive and simultaneous interpretation, courses of scientific and technical translation, movie and video translation. The School of Translation and Interpretation offers a variety of degree programs. [Moscow State University. School of Translation and Interpretation].

The second group of universities includes the ones with English as NL. The University of Memphis provides the German Translation course in combination of a historical review of translation theories with translation practice; translation of German to English as well as English to German; literary and cultural values and tastes; nuances of language and culture (source and target) influence the translator's choice of whom and what kind of text to translate. There're two courses : Business German introducing learners into German economy and society; German business terminology and forms of communication) and Business German II (German economy and global market. German business terminology and forms of communication) which can introduce learners into German economy and society [The University of Memphis. The Department of German Language and Literature].

The Monterey Institute of International Studies provides the translation and interpretation master's program. Interpreters must be good public speakers who are adept at grasping meaning and solving complex linguistic problems quickly. Translators must be able to conduct thorough research and produce camera-ready documents on tight deadlines. There are two foci: professional and language-specific courses designed to refine students' skills in both interpretation and translation, both in and out of each of their languages. Courses: Language-specific coursework helps to develop students' skills in translation mechanics working both in and out of their languages: Introduction to Translation Written/Sight B-A/A-B; Introduction to Interpretation: B-A, A-B; Introduction to (CAT)/Intensive CAT and Advanced CAT; Intermediate Translation Written/Sight B-A/A-B; Advanced Translation B-A/A-B; Translation and Interpretation as a Profession and Translation Practicum. Here you can see some courses directed at professional training.

The Georgia State University provides the Graduate-level certificate programs in translation and interpretation in Spanish. The translation program in French, German and Spanish is designed with emphasis on Medical and Legal interpretation. There are the following courses: Comparative Stylistics and Advanced Translation, General Translation, Specialized Translation I-II (Business, economics and banking, legal, medical, natural sciences, media and others), Workshop on the Translation of Special Topics (translation of texts of a technical nature), Medical Interpretation I-II focused on the protocol and procedures of the medical interpreter, State and Municipal Court Interpretation focused on the protocol and procedures followed in the state and municipal court system in Georgia. [The Georgia State University. College of Arts and Sciences. The Department of Modern and Classical Languages]. Here you can see some courses of specialization in the linguistic and translation areas.

The University of Essex, UK provides an additional specialization: film and video subtitling within a single course. Principles of Translation and Interpreting introduce students to the issues to reach professional standards. The MA Translation, Interpreting and Subtitling is the first of its kind to offer written translation, oral interpreting and film and video subtitling within a single course. Traditionally the course is built on the internationally-recognised expertise in the teaching of practical foreign language skills. The emphasis it places on hands-on training. Students can also take Subtitling: Principles and Practice, Technologies of Translation and Writing in the L2 (English and one of: French, German, Italian, Portuguese or Spanish). MA Translation, Interpreting and Subtitling is for those interested in becoming a professional translator or interpreter, or working in subtitling. This course can lead to you having a career in these positions in tourism, business or in international organisations like the United Nations. It includes compulsory modules: Principles of Translation and Interpreting, Subtitling: Principles and Practice, Technologies of Translation, Writing in the L2.

The New-York University in comparison with others has a more fundamental curriculum offering the 36-credit M.S. in Translation (12 – 15 months of full-time study, or five years of part-time study). The degree focuses on legal and financial translation as well as software localization (in French to English and Spanish to English online, and in Chinese to English on-site. Course offerings are organized into three groups: (1) translation and language theory,

(2) legal and financial subject matter, and (3) practical translation courses. While there are no required concentrations, the balance of required and elective courses allows you to focus more on legal or financial translation. The curriculum of the Chinese to English program reflects the needs of that specific market, covering a broader area of commercial translation and a course in technical translation. The final course is a capstone project, which can be either of a theoretical nature or a complex translation of significant length, which is defended in person at NYU or via video link in real time.

We would like to stress the significance of the following courses for technical translators in the field of Economy/Business/Finance/Law:

Comparative Banking & Accounting Systems

This course provides students with the theoretical background needed in order to specialize as translators in the field of banking, accounting and finance in an international environment. Some of the topics covered are: accounting principles and practices; presentation of financial statements; accounting systems; investment banking; financial reporting and analysis; banking systems, operations and transactions. The emphasis is on comparing concepts as they apply to each language pair, with country-specific variations.

Comparative Legal Systems. This on-site course gives students a basic understanding of the Anglo-American common-law system and the code-law system that prevails in many other countries. It also covers the implications of each for the organization of legal institutions, day-to-day administration of justice, and the translation of legal documentation. Topics covered include comparison of the inquisitorial-investigative systems and adversarial-accusatorial systems, legal procedure (organization of court systems, jurisdiction and procedures of various courts and types of proceedings), as well as business, investment, marriage and inheritance practices.

Comparative Corporate Practice. The dot com phenomenon, globalization, pressures for global regulation, mega-mergers and the productivity imperative are among the trends characterizing the corporate sector in the last decade. This course examines how corporations in diverse fields and regions deal with heightened competition, public scrutiny, government oversight, non-governmental organizations and other pressures while at the same time safeguarding profits and productivity and meeting shareholder expectations. It contrasts approaches of diverse industries facing similar and different challenges. It peers inside to assess the roles of corporate image, marketing,

sales, research and development, technology, governance and critical factors in meeting and protecting the bottom line.

Understanding the Discourse of Global Economics. The course is that of provides students from various academic backgrounds with a condensed overview of the current structure of world economy in order to better prepare them for translation projects that involve economic materials. While some attention will be given to theory, those with little or no academic background in economics should be able to develop a thorough understanding of the forces that shape our current global economy, and reflect on the implications thereof.

Conclusions and Perspectives. This paper aims at considering a Translation/Interpretation curriculum to train translator/interpreter to be an expert in the subject matter. This thesis is obligatory for university majors in 'Technical' Translation / Interpretation. The referred courses provide students with the subject matter to help them build up a coherent professional discourse in L1 and L2. The MGU curriculum provides general outlines in the fields of "History, Geography, and Culture of L1 and L2 to build up students' world knowledge. The NYCU offers courses of the comparative nature to help students generate a 'professional' coherent discourse in L2.

Alongside with it a groundwork is prepared for teaching Sight Translation, based on concepts and strategies of skill training and further on to elaborate some suggestions for ST teaching. One can learn the basic concepts and techniques of sight translation through the text analysis, identify units of meaning, and the similarities and differences in SL and TL (grammar and writing styles). Consequently, sight translation will not be considered as a supportive method for simultaneous and consecutive interpretation [see: 9, p. 43-67] but a sole interpretation method that can be used by the interpreter trainees in various fields. One can learn the basic concepts and techniques of sight translation through the text analysis, identify units of meaning, and the similarities and differences in SL and TL (grammar and writing styles). But for the courses offered by the NYCU the translators would not be able to generate a coherent L2 text.

REFERENCES:

1. Михайленко В.В. Алгоритми перекладу. / В.В. Михайленко – Чернівці: Рута, 1994. – 120 с.
2. Михайленко В. В., Пермінова А.В. Контрастивна семантика у контексті перекладознавчих досліджень /В.В.Михайленко, А.В.Пермінова // Вісник

- Сумського державного університету. Філологічні науки: Зб. Наук. праць. – Суми: СумДУ, 2002. – № 4(37). – С. 135-139.
3. Mykhaenko V. V. Translation in Social Networks / V.V. Mykhaenko // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. Вип. 1. – Київ : Київ нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. – С. 149-151.
 4. Михайленко В.В. Кореляція фрагментів картини світу у процесі перекладу / В.В. Михайленко // Матеріали Міжнародної наукової конференції “Проблеми розвитку філології в Україні у контексті світової культури”. – Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2003.
 5. Михайленко В.В. Рівні інтерпретації та формалізації перекладу / В.В. Михайленко // Питання літературознавства. – Чернівці: Рута. – 2003. – Вип. 9. – С. 212-214.
 6. Михайленко В.В. Когнітивний параметр моделі перекладу / В.В. Михайленко // Біблія і культура: Збірник наукових статей. – Вип 6. / Зав ред. А.Є. Нямцу. – Чернівці: Рута, 2004. – С. 393-397.
 7. Михайленко В.В., Саложник І.В. Еквівалентність у перекладі термінів торговельного права / В.В. Михайленко, І.В. Саложник // Проблеми української термінології: Зб. наук. праць. – Львів: Ліга-Прес, 2004. – С. 70-72.
 8. Михайленко В.В. Алгоритм інтро-перекладацьких стратегій у мультимедійному форматі / В.В. Михайленко // Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Наука і освіта '2004». – Том 25. Актуальні проблеми перекладу. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С. 38-39.
 9. Agrifoglio Marjorie . Sight Translation and Interpreting. A Comparative Analysis of Constraints and Failures / Marjorie Agrifoglio // Interpreting. – 2004. – Volume 6. – Number 1. – P. 43-67.
 10. Budzhak-Jones S. To breathe or not to Breathe: Challenges of Simultaneous Interpreting / Svitlana Budzhak-Jones // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 692-693. Германська філологія. Зб. наук. праць. – Чернівці: ЧНУ, 2014. – С. 24-27.
 11. Budzhak- Jones Svitlana. Language Modern or Communication Facilitator? Conference on / Svitlana Budzhak-Jones // Reports to the All-Ukrainian Internet Conference. Section 3. – Chernivtsi: Bukovyna State University of Finance and Economics, 2014. (in print)
 12. Gile D. Basic Concepts and Models of Interpreter and Translator Training. – Amsterdam: John Benjamins, 1995.
 13. Jing Chen A Course Book of Sight Translation / Chen Jing. – Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press, 2011. – 325 p.
 14. Newmark Peter. A Book of Translation / Peter Newmark. – New-York, London, Sydney, Toronto: Prentice Hall, 1988. – 292 p.

УДК 81'255:(808.7+61)

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

**Поворознюк Р.В., к.філол.н., доцент,
докторант кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови,
Інститут філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка**

Статтю присвячено аналізу основних тенденцій розвитку медичного перекладу в Україні на початку ХХ ст. Окреслено основні історичні етапи, охарактеризовано кардинальні напрями наукової діяльності в галузі медицини, що реалізувалися паралельно з перекладом. У фокусі уваги також визначно особистості, що стояли біля витоків вітчизняної медицини, збагачували її термінологічний фонд зачасти шляхом власної перекладацької діяльності.

Ключові слова: переклад, зіставна лексикографія, термінотворення, громадський переклад, переклад як супровід.

Статья посвящена анализу основных тенденций развития медицинского перевода в Украине в начале ХХ в. Определены основные исторические этапы, охарактеризованы кардинальные направления научной деятельности в области медицины, которые реализовались параллельно с переводом. В фокусе внимания также выдающиеся личности, стоявшие у истоков отечественной медицины, обогащали ее терминологический фонд часто путем собственной переводческой деятельности.

Ключевые слова: перевод, сопоставительная лексикография, терминообразование, общественный перевод, перевод как сопровождение.

Povoroznyuk R.V. SOCIO-CULTURAL BACKDROP OF MEDICAL TRANSLATION DEVELOPING IN UKRAINE AT THE TURN OF 20TH CENTURY

The article analyzes the principal trends of medical translation developing in Ukraine at the turn of 20th century. The historical landmarks are defined along with the pivotal scientific explorations performed in parallel with translation. The article also highlights the outstanding founders of the national medicine who have enriched its terminological stock, often by their own translatorial activities.

Key words: translation, comparative lexicography, term-building, community interpreting, liaison interpreting.

Постановка проблеми. Галузеві теорії перекладу обумовлюють тісний зв'язок процесу ретрансляції текстів засобами цільової мови з галуззю, яку цей процес обслуговує та до якої належать вищезгадані тексти. З огляду на це медичний переклад в Україні має дещо своєрідний статус: оскільки вітчизняна медицина, за винятком короткого періоду на початку ХХ ст., якому й присвячено статтю, весь час функціонувала в межах Російської або Австро-Угорської імперії й асоціювалася з відповідною мовною культурою, медичного перекладу українською нібито не існувало аж до отримання нашою державою незалежності. Період визвольної боротьби українського народу з його основними етапами (формування УНР, ЗУНР, епохи Гетьманату й Директорії) переважно замовчувався, через що й констатуємо брак наукових розвідок з інтелектуального спадку українських вчених нової історичної доби, позначеної відчайдушними спробами опиратися «культурному імперіалізмові» (термін К. Норд – *П.Р.*), роз-

робивши україномовний термінологічний апарат медицини, її науково-концептуальну базу. Без зіставних лінгвістичних та перекладознавчих студій це неможливо було б здійснити, так само як і створити струнку номенклатуру без залучення іншомовних термінологічних систем через переклад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження, присвячені розвитку української медичної термінології та галузевому перекладу, можуть бути розділені на дві групи: ті, в яких українська медична наука вивчається як частина світової (С.А. Верхратський, П.Ю. Заблудовський [1], О.М. Голяченко, Я.В. Ганіткевич [5], Л.Т. Малая, В.Н. Коваленко, А.Г. Каминский, Г.С. Воронков [12], Я.Ф. Радиш [17]), та ті, в яких вітчизняна наукова думка є основним об'єктом (О. Грандо [6], Ю.В. Вороненко, Б.П. Криштопа [2], Я.В. Ганіткевич [4], О.М. Голяченко [11]). Становленню медицини у новоствореній українській державі початку ХХ ст. та окремим персоналіям біля

витоків україномовної медичної термінології присвячено розвідки Р. Пирога [15], В. Москаленка [14], Л. Маринжи [13] та ін. У роботах переважають дослідження медико-правових [7; 16; 18] та методико-освітніх аспектів [2; 9] історії української медицини з майже повним браком аналізу перекладацького, лексикографічного й термінотворчого спадку засновників нової вітчизняної лікувальної справи.

Мета. Наше дослідження зосереджує увагу на розвитку медичного перекладу в Україні на початку ХХ ст., прослідковуючи зв'язок лінгвістичних та загальноісторичних досліджень та підкреслюючи неоцінений внесок вітчизняних вчених у розробку концептуальної бази української медицини.

Методологічне значення статті полягає в тому, що її положення можна брати за основу для розробки навчальних планів за спеціальністю «переклад», підготовці майбутніх фахівців у галузі медичного перекладу. Загальнонаукове значення полягає в можливості екстраполювати його висновки на інші жанрові теорії перекладу, що сприятиме виділенню медичного перекладу в окрему навчальну дисципліну.

Виклад основного матеріалу. Розвиток медичного перекладу в Україні на початку ХХ ст. відбувався за надзвичайно тяжких умов. Війна принесла з собою голод і загальне зубожіння, а погіршення санітарних умов викликало численні епідемії. Епідемії тифу й туберкульозу в 1919–1920 рр., що досягли нечуваного раніше показника – 500 захворювань на 100 тис. населення, забрали життя десятків тисяч жителів України. У 1920 р. висипним і поворотним тифом в Україні перехворіло 4,3 млн осіб [1, с. 352–352].

Не меншу загрозу становила епідемія холери, смертність від якої тільки в Одесі у 1918 р. становила 56% від загальної кількості хворих, у 1919 р. – 47%, а в 1920 р. – 65% [12]. Також, як це часто буває у країнах, де точиться війна, різко зросла кількість заражених венеричними захворюваннями.

Ситуація ускладнювалася тим, що мережа лікувально-профілактичних установ була майже повністю зруйнована, медперсонал підлягав примусовій мобілізації, а медичні інструменти й ліки відправляли у військові частини, внаслідок чого цивільне населення (особливо жителі сіл) опинилося у зашморзі голоду й епідемій.

Місія з налагодження зв'язків з міжнародними добродійними організаціями лягла на плечі представників етнорелігійних спільнот,

які почасти володіли іноземною мовою на рівні, достатньому для побутового спілкування, траплялися серед них і білінгви. На території України активно працювали представники менонітських організацій США, Канади й Нідерландів, Американська адміністрація допомоги та Єврейський комітет Joint, Німецький Червоний Хрест тощо. Це перший в історії України широкомасштабний випадок застосування community interpreting (громадського перекладу), здійснюваний особами без спеціальної підготовки, що прагнули забезпечити добробут своєї громади. Відоме, зокрема, ім'я миколаївського равина М. Шнерсона, який через діяльність Міжнародної єврейської конференції спрямовував ініціативні заходи місії Ф. Нансена [8].

Формуючи власні структури, Центральна Рада в управлінні медико-санітарною справою спочатку наслідувала приклад Тимчасового уряду Росії, який вищим медико-адміністративним органом проголосив Центральну лікарсько-санітарну Раду. Результатом цього стало створення у Києві Крайової (в розумінні державної української) лікарсько-санітарної Ради – першого органу управління медико-санітарною справою автономної України.

Із доповіддю «Утворення Крайового медично-санітарного органа при Генеральному Секретаріаті Української Центральної Ради» (перший уряд автономної України) на 1-у Крайовому лікарсько-санітарному з'їзді (Київ, 15 жовтня 1917 р.) виступив декан медичного факультету Українського народного університету професор О.В. Корчак-Чепурківський (1857–1947 рр.) [13].

Цей вчений залишив глибокий слід як в історії вітчизняної медицини, так і в політичному житті країни. На його житті позначились всі буремні періоди розвитку України як незалежної держави. Із 1861 р. талановитий епідеміолог працював завідувачем губернського санітарного бюро Бессарабського земства у Кишиневі, видавав щомісячні лікарські хроніки з оригінальними та перекладеними статтями, у 1893 р. опублікував «Матеріали для історії земської медицини в Бессарабській губернії», де суто наукові факти чергуються з цікавими спостереженнями в галузі зіставної термінографії.

У незалежній українській державі Гетьманату він очолював санітарний департамент Міністерства Народного Здоров'я і Опікування, а під час Директорії працював міністром народного здоров'я Української Народної Республіки. Із 1917 р. видавав

«Українські медичні вісті», перший у Наддніпрянській Україні періодичний галузевий часопис, стверджуючи, що «найголовніше наше завдання – утворити українську національну медицину як науку і як практичну галузь наукового знання» [14].

Чільне місце у формуванні національної науки посідає її термінологічна база, тож під головуванням О.В. Корчака–Чепурківського у 1920 р. вийшов «Російсько-український медичний словник», в якому подавалася питома народна українська лексика, а за відсутності потрібних українських слів терміни творилися з морфем української мови, максимально уникаючи запозичень [10].

Крайову лікарсько-санітарну Раду очолив Б.П. Матюшенко (1883–1944 рр.), визначний український лікар-гігієніст, дипломат та державний діяч. Окрім високої професійної підготовки, він вільно володів іноземними мовами, через що його обрали до складу української делегації на Паризькій мирній конференції 1919–1920 рр., а також головою дипломатичної місії УНР у Бельгії. Б.П. Матюшенко не полишав і викладацьку діяльність, зокрема із грудня 1921 р. викладав в Українському вільному університеті в Празі. Там же видавав «Український медичний вісник», що певний час був єдиним україномовним медичним часописом, лікар особисто відповідав за перекладну частину вісника, а у 1926 р. разом із М.А. Галином (1858–1943 рр.) створив «Медичний латинсько-український словник» [4; 6].

Пізніше Департамент охорони здоров'я УНР (фактичний правонаступник Крайової лікарсько-санітарної Ради) очолював Є.М. Лукасевич (1871–1929 рр.), випускник Цюрихського університету, терапевт та епідеміолог, голова надзвичайної дипломатичної місії Української Держави в Берні (Швейцарія), який доклав чимало зусиль для визнання України країнами Антанти, а також міністр закордонних справ Державного центру УНР в еміграції. Є.М. Лукасевич зробив не менш вагомий внесок у розробку української анатомічної термінології, видавши в 1926 р. україномовний «Анатомічний словник» [4; 6].

Епоха правління гетьмана П.П. Скоропадського (квітень–грудень 1918 р.) позначилася заснуванням першої в історії України організованої урядової інституції з охорони здоров'я – Міністерства Народного Здоров'я і Опікування. Першим міністром став В.Ю. Любинський (1840–1920 рр.), фарма-

колог, епідеміолог та поборник українізації, директорами департаментів міністерства стали: медичного – Б.П. Матюшенко, санітарного – О.В. Корчак-Чепурківський, загального – М.М. Галаган, який у 1918–1920 рр. представляв дипломатичні інтереси нашої держави в Угорщині. Комісію з української медичної термінології очолив М.А. Галин, хірург, автор перших хірургічних праць українською мовою і кількох медичних словників [15].

М.А. Галин ще за царату отримав визнання як лікар-практик: обіймав посаду колезького радника, у вересні 1899 р. був відряджений за казенний кошт з метою «высшего научного образования» в Німеччину і Францію на один рік, брав участь у медичному забезпеченні експедиційних військ Російської імперії під час придушення «боксерського» повстання в Китаї, за що отримав орден святого Станіслава 2-го ступеня і срібну медаль «За поход в Китай».

Український патріот не міг змиритися з фактичним усуненням національної науки зі світової арени. Разом із М.С. Грушевським він організує у 1907 р. Українське наукове товариство, завданням якого було «допомагати розробленню та популяризації українською мовою різних галузей науки», очолює медичну секцію. М.А. Галину належали перші доповіді на медичну тематику українською мовою: «Симуляція в хірургії», «Походження кил» і «Хірургічні спостереження і примітки» [4; 6].

За сприяння О.В. Корчак–Чепурківського та під його головуванням редакційна комісія зі створення української термінології впорядкувала та підготувала до видання «Російсько-український медичний словник» М.А. Галина, який видали у Києві в 1920 р. окремою книгою. В еміграції Мартирій Андрійович продовжив свої лексикографічні студії. У 1926 р. за підтримки союзу українських лікарів у Чехії був виданий «Медичний латинсько-український словник» [2].

У період Директорії (1918–1919 рр.) влада перейшла до Українського національного союзу. Цей етап характеризувався відновленням законів Центральної Ради й возз'єднанням із Західно-Українською Народною Республікою (ЗУНР) в єдину соборну Україну. В основу управління медико-санітарною справою Директорія поклала гетьманське законодавство, зберігши Міністерство Народного Здоров'я й Опікування, яке очолив Б.П. Матюшенко [7; 16]. Другим міністром

охорони здоров'я періоду Директорії на короткий час став О.В. Корчак-Чепурківський.

Цікавою особливістю цього періоду є те, що медицина опиняється у центрі уваги очільників не внаслідок складного соціально-економічного становища держави (війна, епідемії, загальне зубожіння), а швидше як продовження їх професійних інтересів. Зокрема С.В. Петлюра (1879–1926 рр.) починав свою журналістську діяльність зі статті в «Літературно-научному вестникі» про стан медицини на Полтавщині (1902 р.). Деякі з його отаманів, принаймні І. Луценко, М. Малашко, були в мирному житті повітовими лікарями [3].

У Західній Україні доби ЗУНР (1918–1919 рр.) функції Міністерства Народного Здоров'я й Опікування виконував Державний секретаріат здоров'я. Його очолював випускник Віденського університету, пізніше декан медичного факультету Українського таємного університету І.-Т.Куровець (1863–1931 рр.). Інтерес до просвітницької діяльності на українській ниві прищепив молодому лікареві, який тільки-но повернувся зі стажування у Відні, І.Я. Франко, який давав йому природничі (зокрема видання польською мовою Дарвіна), медичні (фізіологію Фогга, Молешотта), біологічні праці іноземними мовами зі своєї бібліотеки. Крім того, він навчав його збирати й аналізувати статистичні дані, що на той час було новаторством (концепція «доказової медицини» з'явилася лише у 1960-ті рр.).

І.-Т.Куровець був лікарем загальної практики, цікавився усіма тодішніми досягненнями іноземної наукової думки (зокрема фтизіатрією й променевою діагностикою), намагаючись перенести їх на українські терени. Довгий час він опікувався «Народною лічницею» Митрополита А. Шептицького, де виконував обов'язки отоларинголога й окуліста, відкривав шпиталі та дезінфекційні колонії під час епідемій [11].

Більшовицька окупація наприкінці 1919 р. поклала край відчайдушним спробам патріотів вивести українську медицину на міжнародний рівень. Уряд УНР в екзилі механічно призначав на посаду міністрів охорони здоров'я, проте вони не могли вплинути на життя співвітчизників. Серед цих міністрів варто згадати лише І.Л. Липу (1865–1923 рр.), політичного діяча, письменника й лікаря-практика. Його медична кар'єра скінчилася у м. Винники, в постійних переховуваннях від польської поліції, оскільки він не мав ліцензії на відкриття приватної амбулаторії [4].

У 1921–1941 рр. в Україні формується загальнорадянська адміністративно-командна система управління та аналогічна система державного управління медичною діяльністю. У роки війни діяльність органів державної влади та всього населення України підпорядковувалась законам воєнного часу, а після її закінчення командно-адміністративна форма управління системою охорони здоров'я ще більш утверджується [16].

У лінгвістичній сфері відзначаємо повне припинення процесів українського термінотворення та поступову уніфікацію медичного концептуального апарату української та російської мов. У 1930-х рр. випускають низку бюлетенів зі списком українських медичних термінів, що були заборонені. Поступово зникають із широкого вжитку питомі україномовні лексеми, такі як «гнояк» (абсцес), «ядуха» (сильна задишка), «ломець» (ревматизм), витіснені латинізмами [10], нові ж термінологічні одиниці формуються за російськими словотвірними моделями зачасти з порушенням норм української мови.

Висновки. На основі викладених вище фактів та власного аналізу можна сформулювати такі висновки:

1. Розвиток медичного перекладу в Україні на початку ХХ ст. ускладнювали як екзогенні (війна, голод, епідемії тощо), так і ендогенні чинники (мовна політика СРСР, домінуючий статус російської мови як мови науки).

2. Сучасні дослідження цієї епохи в медицині мають описово-історичний або політико-правовий характер. При цьому бракує компаративних та перекладознавчих досліджень наукового спадку засновників нової української держави.

3. У медичній науці новоствореної держави бурхливо розвивалися лексикографічний та термінотворчий напрямки, пропагувалось використання ресурсів української мови на протигагу російськомовним. Греко-латинські терміноелементи за змогою замінювалися питомими.

4. Активна участь представників української держави в міжнародній політиці сприяла розвитку усного перекладу, зокрема задля налагодження зв'язків із міжнародними добродійними організаціями залучалися представники місцевих етнорелігійних спільнот, отже, був “community interpreting” (суспільний переклад, переклад як супроводження).

5. На чільному місці медицини серед інших напрямків державотворення, а отже,

й на поштовху до створення концептуальної бази вітчизняної науки, зауважувало широке представництво в уряді осіб із медичною освітою (часто отриманою за кордоном), а також активною суспільно-політичною діяльністю повітових лікарів.

6. Поява періодичних медичних видань сприяла поширенню перекладів наукових статей і повідомлень українською.

Перспективи застосування результатів дослідження ми бачимо у глибшому вивченні перекладених документів української держави на зламі століть, що описують медико-соціальну політику вітчизняного уряду, аналізі виданих у той час термінологічних джерел та періодичних видань, популяризації перекладознавчого, загальнономовного та лексикографічного спадку видатних персоналій, які брали участь у заснуванні й розбудові незалежної України на початку ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Верхратський С.А. Історія медицини / С.А. Верхратський, П.Є. Заблудовський. – К. : Вища школа, 1991. – 431 с.
2. Вороненко Ю.В. 85 років (1918–2003) Київській медичній академії післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика : літопис / Ю.В. Вороненко, Б.П. Криштопа. – К., 2003. – 410 с.
3. Гай-Нижник П.П. Отаманщина в період Директорії УНР: соціальна база, роль і місце в національно визвольній боротьбі / П.П. Гай-Нижник // Література та культура Полісся. – Вип. 58 : Проблеми філології, історії та культури ХХ століття в сучасних дослідженнях. – Ніжин : Вид-во НДПУ ім. М. Гоголя, 2010. – С. 105–114.
4. Ганіткевич Я.В. Українські лікарі-вчені першої половини ХХ століття та їхні наукові школи / Я.В. Ганіткевич. – Л., 2002. – 540 с.
5. Голяченко О.М. Історія медицини / О.М. Голяченко, Я.В. Ганіткевич. – Т. : ЛІЛЕЯ, 2004. – 248 с.
6. Грандо О. Визначні імена в історії української медицини / О.А. Грандо. – К. : Тріумф, 1997. – 336 с.
7. Занфірова Т.А. Правове регулювання медичної діяльності в Україні: генезис і тенденції розвитку [Електронний ресурс] / Т.А. Занфірова, Я.Ф. Радиш // Електронна бібліотека юридичної літератури. – Режим доступу : <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/10977/%C7>.
8. Козырева М.Э. Международная помощь голодающим на Юге Украины в 1921-1923 гг.: национальный компонент [Електронний ресурс] / М.Э. Козырева // Бібліотека наукових статей StattiOnline. – Режим доступу : <http://www.stattionline.org.ua/histori/103/17399-mezhdunarodnaya-pomoshh-golodayushhim-na-yuge-ukrainy-v-1921-1923-gg-nacionalnyj-komponent.html>
9. Криштопа Б.П. Управління вищою медичною освітою в Україні: системно-історичний аналіз [Електронний ресурс] / Б.П. Криштопа // Український медичний часопис online. – 2000. – № 3(17). – Режим доступу : http://www.umj.com.ua/wp/wpcontent/uploads/archive/17/pdf/1084_ukr.pdf?upload=.
10. Литвиненко Н. Сильові аспекти фахового мовлення (на матеріалі медичної лексики) / Н. Литвиненко // Урок української : науково-публіцистичний журнал-дайджест. – 2004. – № 3. – С. 24–26.
11. Лікарі Тернопільщини. Хронологія імен та фактів / Терноп. мед. ін-т ім. акад. І. Горбачевського ; за ред. О. Голяченка. – Т. : ЛІЛЕЯ, 1996. – 98 с.
12. Малая Л.Т. История медицины / Л.Т. Малая, В.Н. Коваленко, А.Г. Каминский, Г.С. Воронков. – К. : Лыбидь, 2003. – 416 с.
13. Маринжа Л. О.В. Корчак-Чепурківський – фундатор соціальної медицини [Електронний ресурс] / Л. Маринжа // Здоров'я України. – 2010. – № 7(236). – С. 68. – Режим доступу : http://health-ua.com/pics/pdf/2010_7/68.pdf.
14. Москаленко В. Він стояв біля витоків наукової думки / В. Москаленко // Дзеркало тижня. – 2007. – № 8. – С. 14.
15. Пиріг Р. Яку державу будував Павло Скоропадський? [Електронний ресурс] / Р. Пиріг // Дзеркало тижня. – 2008 – № 16(695). – Режим доступу : <http://ukrhyst.at.ua/publ/22-1-0-360>.
16. Радиш Я. Державне регулювання суспільних відносин у галузі охорони здоров'я України: історичні та правові аспекти [Електронний ресурс] / Я.Ф. Радиш, Н.Б. Мезенцева, Л.О. Буравльов // Медичне право. – 2008. – № 8. – С. 26–37. – Режим доступу : http://medicallaw.org.ua/uploads/media/j02_026_037.pdf.
17. Радиш Я.Ф. Історія військової медицини / Я.Ф. Радиш. – К., 1997. – 148 с.
18. Стеценко С.Г. Медичне право України: правові засади забезпечення медичного страхування / С.Г. Стеценко, В.Ю. Стеценко, Я.М. Шатковський. – К. : Атіка, 2010. – 189 с.

УДК 81'111:82.09

ІНТЕРФЕРЕНТНІСТЬ У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Скрильник С.В., к.філол.н.,
асистент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови,
Інститут філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті розглядається інтерферентний вплив вихідного на цільове мовлення у художньому перекладі на матеріалі українськомовного перекладу трагедії В. Шекспіра «Король Лір» В. Баркою крізь призму необуквалістичної концепції.

Ключові слова: інтерферентність, неологізація, архаїзація, метафоризація, наслідування, мовлення перекладу, необуквалізм.

В статті автор рассматривает интерферентное влияние оригинального на целевой текст в процессе перевода на материале украинского перевода трагедии У. Шекспира «Король Лир» В. Баркой в русле необуквалістической концепции.

Ключевые слова: интерферентность, неологизация, архаизация, метафоризация, речь перевода, необуквалізм.

Skrylnyk S.V. INTERFERENCE IN LITERARY TRANSLATION

The essay studies interference of a source text into a target one in literary translation. It is based upon the Ukrainian translation of "King Lear" by V. Barka, which was done in a neo-literal tradition.

Key words: interference, neologizing, archaisms, metaphORIZATION, neo-literalism.

На початку ХХ століття в результаті зміни ракурсу погляду на художній переклад та його функції набула поширення течія «необуквалізму» у перекладі. В епоху постструктуралізму та постпрескриптивізму перекладознавці та практики перекладу почали переосмислювати природу міжтекстового контакту, що відбувається у процесі перекладу. Аналіз процесу та результату перекладу відмежувався від лінгвістичної типологізації міжтекстових зв'язків, натомість окреслився предмет дослідження перекладознавства, який вбирав у себе, окрім лінгвістики, також літературну критику, психолінгвістику, семіотику, філософію та інші науки. Перекладознавство ставало все більше інтердисциплінарною наукою. Все більшого впливу набували універсальні узагальнення процесу перекладу та філософські течії у перекладознавстві. Це зумовлює **актуальність** дослідження, що полягає у вивченні безпосередніх міжтекстових зв'язків у перекладі з точки зору інтердисциплінарності перекладознавства.

Метою дослідження є аналіз причин інтерферентного впливу вихідного на цільовий текст та його результати у художньому перекладі, виявити випадки структурного наслідування оригінального тексту, що впливає у неологізацію, архаїзацію та метафоризацію цільового художнього мовлення.

Матеріалом є українськомовний переклад трагедії В. Шекспіра «Король Лір» В. Баркою.

Об'єктом дослідження є ті елементи ЦТ, в який прослідковується структурне наслідування та інтерферування вихідного тексту у цільовий.

Так, прескриптивіст Г. Турі припустив, що «жодний текст перекладу не «читається» як оригінал та вбирає у себе «антураж» (makeup) тексту оригіналу» [14], який часто є визначальним фактором у процесі перекладу. Незалежно від стратегії перекладача: чи перекладач одомашнює ТП, чи форенізує, ТО та ТП входять у «незалежний-від-обставин» контакт, який виливається у самотутні міжтекстові зв'язки.

Ключову роль у переосмисленні контакту мов та текстів у процесі перекладу зіграли погляди німецького філософа-перекладача В. Беньяміна, який дав поштовх новій філософській течії у перекладознавстві – «деконструктивізму», представниками якого є К. Норріс [17], Ж. Дерріда [18], Е. Паунд [19], М.Г. Роуз [20], А. Беньямін [11].

Концепція В. Беньяміна мала вплив на постулати «нового буквалізму» – «необуквалізму», який передбачав «очуднення без рабської дослівної передачі» [12]. Звичайно, тут необхідно згадати концепцію полісистемності, яка розділяє перекладені тексти за пріоритетністю по відношенню до інших перекладених текстів. Чим вище пріоритетність твору, тим вищий у ньому потенціал інкорпорування у цільове мовлення та культуру.

Д. Робінсон зазначає, що переклади, виконані у необуквалістичному руслі, спрямовані на вузьку елітистську аудиторію, яка має здатність оцінити у такому перекладі його «*іншомовність*» та відкриває у ньому нові можливості прочитання [21].

Необуквалістична концепція перекладу дещо переосмислила постулати німецьких романтиків, які тяжіли більше до прямого копіювання тексту оригіналу, ставлячись до кожного його елементу з невичерпною повагою: необуквалізм – складніший, розширений буквалізм, який зосереджується на «якомога точнішому привнесенні у мову перекладу мовних особливостей першотвору» задля надання тексту перекладу *нового звучання, «нового» прочитання у цільовій культурі, нового естетичного ефекту, «продовження життя» тексту оригіналу* [3]. «В основі необуквалістичного проекту міститься мовний експеримент, спрямований на відновлення поетичної сили оригіналу, рекреацію його поетичності» [3, с. 92].

В. Набоков у статті «Про проблеми перекладу Євгенія Онегіна англійською мовою» (Problems of Translation: «Onegin» in English) є дуже категоричним у своїх судженнях: «термін «вільний переклад» тхне зухвальством та насильством... послівний переклад у сто разів кращий за будь-яку найдовершенішу парафразу... хвалити імітацію тільки тому, що версифікатор або римувальник вдало замінив прості рядки на вишукані рими – звичайно, це – читабельно!» (*переклад наш. – С.С.*) [16]. М. Гайдегер розширює явище «іншомовності тексту перекладу», зазначаючи, що головна мета перекладу – виявити через переклад імпліковану мовну оригінальність, показати приховані смисли, що імплікуються в мовній будові тексту оригіналу [цит. за 22].

В. Коптілов уперше в українському перекладознавстві використав термін «необуквалізм» як переосмислення зміни епох у перекладознавстві з критикою цього явища [8].

Л. Венути у своїй статті «Переклад, суспільство, утопія» гостро критикує погляди філософів перекладу на буквалізм, послівний переклад, очужинення, вважаючи, що «міжмова як перекладацький інваріант» – є нічим іншим, як намаганням перетворити переклад на копіювання, а «трансфер перекладацького інваріанту» він вважає «викривленням функції перекладу» [22]. Отже, у постструктуралістській епосі перекладознавства знову поновилися вічна дискусія «стратегій» перекладу.

По-суті, будь-який переклад, оскільки пов'язаний із текстом оригіналу, має його риси. Перекладач як носій обох мов, тобто білінгв, знаходиться наче осторонь обох мов, користуючись потенціалом обох мов під час створення перекладу. «Якщо поет перебуває у самій гушавині мовного лісу, то перекладач, перебуваючи ззовні, працює з усією сукупністю мови» [3, с. 90]. Як зазначає Л. Коломієць, теорія необуквалізму є рефлексією постмодерністської культурософії у перекладознавстві, десубстанціалізацією перекладача... Переклад усе більше віддзеркалює не автора, суб'єкта у тексті, а сам текст є маніфестацією неоромантичних пошуків, віддзеркаленням та посиленням родинного зв'язку між мовами [3, с. 96].

Перекладач перебуває у вигідній позиції. Він має можливість користатися мовним потенціалом обох текстів для творення перекладу. Хоча перекладач у результаті стає «невидимим» для читача, він привносить у мовлення перекладу набагато більше, ніж той перекладач, який «конвенціалізує» мову перекладу, а не «проявляє» свій творчий потенціал.

Так, процес перекладу є постійним *оновленням мовлення перекладу, актуалізацією периферійних мовних кіл, збагаченням її художнього багатства*. «Перекладач сягає семантичних глибин першотвору, щоб дістати з цих глибин «фрагменти думки»: прекрасні й дивні словесні форми та образи» [5].

Важливо зазначити, що переклади, виконані у неоромантичному руслі, спрямовані на вузьку читацьку аудиторію і здебільшого не актуалізуються у перекладі «літератури основного потоку» (mainstream literature), розрахованій на масового читача.

До того ж, необхідно брати до уваги функціональну складову перекладу: якщо переклад апріорі створюється з навчальною метою для школярів чи з метою навчання перекладу, то переклади, виконані у неоромантичному руслі, ускладняють процес прочитання та навчання. Іншими словами, вільний переклад розрахований на «користувачів літератури», а буквальний на «виробників літератури», перший орієнтується на читача, другий – на текст [3, с. 60].

Натомість, жодний переклад не може досягти «вільності» та «вірності» у чистому вигляді: ці дві стихії співіснують у перекладі. М. Гаспаров вважає, що «вільна» та «буквальна» позиції є не функціонально-крайніми, а співіснують у будь-якому перекладі [15].

Класифікація Дж. Драйдена не вичерпує процеси, що відбуваються у реальному перекладі, а намагається скоріш описати крайні стратегії, які домінують у тому чи іншому перекладі. (Нагадаємо класифікацію Дж. Драйдена: метафраза, парафраза, імітація) [13]. Будь-який текст перекладу (якщо він дійсно є перекладом, а не переспівом) задіює всі три стратегії. Так, за М. Гаспаровим «лише вільний переклад разом із буквальним перекладом складають справжній переклад» [15].

Дві антагоністичні стратегії мають своє власне унікальне покликання у процесі перекладу: «вільний переклад» дозволяє перекладачеві інтерпретувати, переосмислити текст оригіналу, у той час як «буквальний переклад» стримує надлишкову інтерпретацію перекладача, щоб не відійти занадто далеко від тексту оригіналу. Переклад, по суті, будується на цій системі стримань і противаг. Суцільне домінування будь-якої із стратегій перекладу має негативний вплив на його результат. Як не парадоксально, імітація, або вільний переклад, або переспів, або адаптація не меншою мірою призводять до викривлення змісту тексту оригіналу, ніж буквальний переклад, оскільки кожна додаткова лексична одиниця, чи переосмислена семантична сутність лексеми, становить загрозу продукування далекого від оригіналу перекладу та інтерпретаційної помилки. Звичайно, це питання дискусійне, оскільки не можна у повній мірі передати всю повноту художнього образу тексту оригіналу та одночасно зберегти ко-текстуальну точність у перекладі.

Інтерферування на всіх рівнях мови та мовлення є одним із засобів досягнення точності перекладу з одного боку, а з іншого – засобом актуалізації інтенції автора [6] та інтенції мови оригіналу [5] у художньому перекладі.

Переклади трагедії «Король Лір» різними перекладачами виконувалися у різних стратегіях. Видатний поет-перекладач М. Рильський здійснив переклад цієї п'єси у неокласичному руслі, демонструючи потенціал української художньої мови, її скарб та надбання, не виходячи за рамки мовно-культурного простору мови перекладу. П. Куліш перекладав п'єси В. Шекспіра, зберігаючи особливості мовлення оригіналу та художньо-образний потенціал вихідного тексту. Переклад В. Барки розкриває потенціал цільової мови до оновлення та збагачення через переклад. Барчин переклад завдяки втраті милозвучності та конвенційності мовлення оновлює художній, образний та асоціативний потенціал мови перекладу.

Через мовний експеримент В. Барка максимально наближує текст перекладу до тексту оригіналу, користуючись ресурсами обох мов у продукуванні перекладу. Його стратегія полягає у «зосередженості на самостійному значенні слова як мікробразу, у намаганні привідкрити читачеві мікротекстуальну синкретику першотвору, донести до нього щерть поетичних деталей образної семантики Шекспірівського шедевр» [6].

Можна сказати, що частотність актуалізації інтерферентності безпосередньо залежить від стратегії, що домінує у тому чи іншому перекладі. Кожен із виконаних перекладів цієї трагедії В. Шекспіра розкриває оригінал по-новому, показує нові грані інтерпретації, переосмислення, додає стереоскопічності осягнення оригінального твору. В. Барка оновлює прочитання В. Шекспіра в українській культурі завдяки структурному, образному, когнітивному, семантичному уподібненню мовленнєвих елементів ВТ та ЦТ, розкриваючи для цільового читача особливості мовлення та стилю В. Шекспіра.

Структурне та асоціативно-образнеуподібнення ВТ та ЦТ сприяє неологізації мовлення перекладу. Перекладацькі неологізми, що їх утворено завдяки конвергенції лексико-семантичних елементів мовлення оригіналу у мовленні перекладу виконують наступні функції у ЦТ:

а. відтворення особливостей ідіостилу автора оригіналу завдяки перекладу авторського неологізму – перекладацьким неологізмом, наприклад:

*But even for want of that for which I am richer,
A still-soliciting eye, and such a tongue
As I am glad I have not, though not to have it
Hath lost me in your liking* [23].

*А саме брак того, без чого я багатша:
Всякчас канючливого ока й язика такого,
Що я, не мавши, й рада, – хоч, того не мавши,
Я втратила приклонність вашу* [9].

Дієприкметник активного стану теперішнього часу «*soliciting*», що виконує функцію атрибута до іменника «*eye*» та прислівника «*still*», що визначає спосіб дії у словосполученні «*still-solicitingeye*», перекладений українською мовою зі збереженням як граматичної форми, так і лексичного значення: «*всякчас канючливого ока*». Так створюється перекладацький неологізм «*канючливий*» у мовленні перекладу та уподібнюється лексична і синтаксична будова англійського словосполучення та словосполучення перекладу. Завдяки такому уподібненню переклад дуже

точно відтворює асоціативно-образне навантаження оригінального елемента, збагачуючи мовлення перекладу: Корделія натякає на те, що її сестри «грають виставу» перед королем, благаючи очима та мовою про частину королівства. Вона іронізує щодо їх мови та виразу обличчя, яким вони викликають у батька жалість, як діти, які канючать перед батьками. Лексема «канючливого» у мовленні перекладу є надзвичайно влучною та вдало відтворює всю повноту оригінальної конотації.

б. відтворення конотативного навантаження авторського неологізму

У наступному прикладі створюється перекладацький неологізм, що має функцію відтворення асоціативно-образного навантаження оригіналу в перекладі:

And, from the extremest upward of thy head To the descent and dust below thy foot, A most toad-spotted traitor. Say thou 'No,' [23]

Від маківки твоєї голови – Вниз і до праху під стопою, Найбільше жабоплямний зрадник. Вимов: «Ні» [9].

Toad-spotted – Шекспірівський неологізм, який тепер уживається у значенні «заплямований чутками, провинами, (здебільшого говорить про політика, який дискредитував себе)». У тексті оригіналу цей неологізм має функцію стилістично-маркованого означення, що виражає вкрай зневажливе ставлення Едгара до Едмунда. В. Барка переклав неологізм неологізмом, створюючи у мовленні перекладу також стилістично-маркований образ.

Перекладач калькує лексико-граматичну структуру оригінального неологізму. Так, складений прикметник *toad-spotted* складається з іменника та дієприкметника минулого часу (РІІ) у функції опірного слова до атрибута «*toad*». «*Жабоплямний*» – складний прикметник, складається із двох коренів («жаб» та «плям») та суфікса «н» та закінчення «ий». Отже, у цьому перекладі уподібнюється лексико-семантична будова метафори та відтворюється її образність у перекладі завдяки неологізації: «жабоплямний».

в. Образне наслідування мовлення оригіналу у ЦТ:

A knave; a rascal; an eater of broken meats; a base, proud, shallow, beggarly, three-suited, hundred-pound, filthy, worsted-stocking knave; a lily-livered, action-taking knave, a whoreson, glass-gazing, super-serviceable finical rogue; one-trunk-inheriting slave; one that wouldst be abawd, in way of good service, and art nothing but the composition of a knave, beggar, coward, pandar, and the son and heir

of amongrel bitch: one whom I will beat into clamorous whining, if thoudeniestthe least syllable of thy addition [23].

Плутяга ти і суцїган, мисколизийнедоїдковець, ниццак, пихач, пустоголов, жебрун, трирамтяник, вискакуватий, гидосний, шерстяно-панчоховий мошенник, бліднопечінковий боягуз, закарлючник позовний, курвинок, дернісдзеркальчаний, прихвостень, виставніжковий дурисвіт, односундучковий рабик, хто радий бути бурдейнимсватником, аби всмак вислужитись, а сам – ніщо, тільки змішаний разом: плутяга, попрошун, лукавець, зводник, син і спащизник покручної сучки: один, котрого я поб'ю на верескливий розпач, якщо заперечши хоч останній складник свого титульства [9].

Даний уривок насичений метафоричними неологізмами. Вони є емоційно-маркованими у мовленні оригіналу. Емоційність виражається у ненависті Кента до Освальда, який залишив на самоті Ліра. В. Барка неологізує переклад, наслідуючи словотвірну та лексико-семантичну модель вихідного мовлення. Іменник «*base*» по відношенню до людини має значення *низький, низькоприродний, низькопробний, негідник, людина, що перебуває на нижчих щаблях соціального становища*. Дієслово «*tobase*» має значення *опускати щось, когось, рухатися ниць, сповзати ниць*. Перекладач бере за основу корінь «*ниць*» і утворює огрублений іменник за допомогою суфікса субстантивзації «*ак*»: «*ниццак*». Таким чином, корінь «*ниць*» передає рух людини вниз, її низьке становище, а суфікс «*ак*» виражає огрубленість, зневагу, образу і формує іменник, отже конотація дуже вдало передана.

Складений прикметник «*three-suited*», що має значення *той, хто носить тільки три одяжини рік, бідний, голодранець*, є шекспіровим неологізмом. Дієслово «*suit*», окрім інших, має також значення «одягатися у погані одяжі, у мотлох». Даний прикметник має таку будову: Num + РІІ (числівник + дієприкметник минулого часу). В. Барка наслідує оригінальний образ та лексико-семантичну будову даного прикметника і перекладає його за такою будовою: *трирамтяник* (числівник+іменник). Іменник *рамтя* має значення *мотлоху, низькопробної тканини, поганого одягу*. Перекладач додає субстантивований суфікс «*ник*» до іменника *рамтя*, що означає приналежність до чогось, носія ознаки.

в. профілювання оригінальної метафоричної семантики завдяки поморфемному перекладу / словотвірній кальці:

Spare my gray beard, you wagtail [23].

Зберіг мою сиву бороду – ти, трясохвостик! [9]

Іменник «*wagtail*» має прямий відповідник в українській мові – «*трясогузка*». В. Барка калькує морфемний склад іменника: «трясо-хвостик». Таким чином, даний перекладацький неологізм має асоціативно-образну функцію у перекладі: у відповідному контексті важливе конотативно-образне навантаження англійської лексеми «*wagtail*»: Корнвол як підлабузник «трясе хвостиком» перед покровителями. Перекладач завдяки неологізації відтворив дану конотацію.

д. морфолого-синтаксичне та лексико-семантичне уподібнення для відтворення конверсії мови Шекспіра у мовленні перекладу:

*How light and portable my pain seems now,
When that which makes me bend makes the king bow,
He **childed** as I **father'd**! Tom, away!* [23]

*Тепер легкий мій біль здається і зносимий,
коли – що тільки в схил мені, то короля аж
клонить. Він обдитинивсь, я прибатькувавсь!
Хомо, ступай!* [9]

У цьому прикладі ми спостерігаємо конверсійне словотворення від іменників «*child*» та «*father*». Даний прийом словотвору зустрічається доволі часто у творах Шекспіра. За підрахунками О. Васильченко, конверсійні словотвори складають приблизно 11% мови В. Шекспіра, більш ніж 2200 одиниць [1, с. 57]. Почасти такі випадки конверсії є індивідуально-авторськими новоутвореннями (більше 17% конверсійних похідних за різними моделями) [1, с. 185]. Авторська конверсія, що особливо яскраво проявляється по відношенню до семантико-стилістичної та образної компресії (часто незвичної для сприйняття), створює ряд перепон у пошуку аналогів в інших мовах. Важко переоцінити роль контексту у визначенні семантики похідних від конверсивів [1].

Король Лір був зраджений дочками, що покинули його у найскрутнішу хвилину, Едгар же був сином Глостера, що не визнавав його як сина, зрадивши його. У вищенаведеній репліці Едгара переплітаються дві сюжетні лінії твору. Імплікація конверсійних похідних дієслів «*child*» та «*father*» є зрозумілою за контекстом. Переклад конверсивів часто вимагає додаткової експлікації їх семантики.

В. Барка уподібнює словотвірний засіб оригіналу – конверсію – у мовленні перекладу, створивши оказіональні словоформи, таким чином зберігши образність оригіналу, особливість мовлення Шекспіра та точність

передачі імплікованих значень: «Він обдитинивсь, я прибатькувавсь». З метою експлікації образності, що її імпліковано у конверсійні похідні дієслів-неологізмів «*дитинитись*» та «*батькуватись*», перекладач модифікує їх префіксами «об» та «при». Префікс об має негативну конотацію та певну асоціацію омани, зради, нечесності: обдерти, обібрати, оббрехати, обійти. До дієслова-неологізму «*батькуватись*» В. Барка додав префікс «при». Цей префікс має асоціацію «приналежності до чогось, занадто щирого ставлення, що тягне за собою негативні наслідки»: «*прибатькувавсь*», тобто дуже щиро ставився до батька так, що він почав зневажати Едгара та відмовився його визнавати. До того ж тут застосований доконаний вид дієслова: «*прибатькувавсь*». На нашу думку, даний прийом перекладу В. Баркою конверсії є дуже вдалим, оскільки зберігається імплікація дієслів, семантика для читача залишається прозорою, зберігається авторський стиль Шекспіра, створюються слова-неологізми у мові перекладу. Перекладач наслідує словотвірну структуру оригіналу та відтворює асоціативно-образне навантаження оригіналу в перекладі.

Отже, у художньому перекладі конвергентні та трансферентні процеси є функціонально виправданими і слугують засобом наближення й уподібнення мовлення перекладу до мовлення оригіналу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильченко О.Ю. Конверсія в мові В. Шекспіра / Ольга Юрьевна Васильченко. Дис. ...канд. філол. наук: 10.02.04. – Київ, 1988. – 218 с.
2. Гаспаров М. Брюсов и буквализм (По неизданным материалам к переводу «Энеиды») // Мастерство перевода. – М.: Сов. пис. – 1971. – Сб.VIII. – С. 88 – 128.
3. Коломієць Л.В. Перекладознавчі семінари. Актуальні теоретичні концепції та моделі аналізу поетичного перекладу / Лада Володимирівна Коломієць. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2011. – 528 с.
4. Коломієць Л.В. «Король Лір» Вільяма Шекспіра у перекладах Максима Рильського та Василя Барки: між неокласицизмом і модернізмом / Лада Володимирівна Коломієць // Матеріали V конгресу Міжн. Асоціації українців. Мовознавство: Зб. наук. статей. – Чернівці: Рута, 2003. – С. 481 – 489.
5. Коломієць Лада Володимирівна. Еволюція напрямів в англо-українському поетичному перекладі кінця XIX – початку XXI ст. / Лада Володимирівна Коломієць: Дис... д-ра філол. наук: 10.02.16 – 2006.
6. Коломієць Л. В. Мовно-стильові виміри творчого методу перекладача: на матеріалі українських перекладів Шекспірових сонетів / Лада Володимирівна Коломієць // Мовні і концептуальні картини світу. – Київ: Логос. – 2000. – С. 192–202.
7. Скрильник С.В. Ступені інтерферентності у художньому та нехудожньому перекладі / Сергій Вікторович

- Скрильник. – дис. ...канд. філол. наук: 10.02.16. – Київ, 2012. – 220 с.
8. Коптилов В. И вширь, и в глубь... / Виктор Коптилов // Мастерство перевода. – М.: Сов. Пис. – 1973. – Сб. IX. – С. 257–261.
 9. Шекспір В. Король Лір / Вільям Шекспір [переклад В. Барки]. – Нью-Йорк: На Горі, 1969 – 360 с.
 10. Apter R. Digging for the Treasure: Translating after Pound / Ronnie Apter. – New York – Berne – Frankfurt am Main: Peter Lang Publishing Inc., 1984. – 217 p.
 11. Benjamin A. Translation and the Nature of Philosophy: A new Theory of Words / Andrew Benjamin. – London and New York: Routledge, 1989. – 267 p.
 12. Benjamin W. Illuminations: Essays and Reflections / Walter Benjamin. – New York: Schocken Books, 1988. – 278 p.
 13. Dryden J. On translation / J. Dryden // Theories of translation. An Anthology of Essays. – Chicago: The university of Chicago press, 1992. – P. 17–32.
 14. Dictionary of translation Studies edited by Mark Shuttleworth and Moira Cowie / Mark Shuttleworth, Moira Cowie. – London: St. Jerome Publishing, 2005. – 233 p.
 15. Ernst-August Gutt. Translation and Relevance. Cognition and context / Gutt Ernst-August. – Oxford: Basil Blackwell, 1991. – 214 p.
 16. Nabokov V. Problems in Translation: “Onegin” in English / Vladimir Nabokov // The Translation Studies Reader. – London and New York: Routledge, 2000. – P. 72–83.
 17. Norris C. Deconstruction: Theory and Practice / C. Norris. – London and New York: Routledge, 2003. – 167 p.
 18. Ortega y Gasset, Jose. The Misery and the Splendor of Translation / Jose Ortega y Gasset // Theories of Translation: An Anthology of Essays from Dryden to Derrida. – Chicago and London: The University of Chicago Press, 1992. – P. 93–112.
 19. Pound E. The ABC of Reading / E. Pound. – New York: New Directions, 1934. – 210 p.
 20. Rose Marilyn Gaddis. Translation and Literary Criticism: Translation as Analysis / Marilyn Gaddis Rose. – Manchester: St. Jerome Publishing, 1997. – 101 p.
 21. Robinson D. Translation and Empire: Postcolonial Theories Explained / Douglas Robinson. – Manchester: St Jerome, 1997. – 345 p.
 22. Venuti L. Translation, Community, Utopia / Lawrence Venuti // The Translation Studies Reader. – London and New York: Routledge, 2000. – P. 468-488.
 23. W. Shakespeare KingLear. Entireplay – 15.11.2010. – Режим доступу: <http://shakespeare.mit.edu/lear/full.html>

УДК 651.926

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЇЇ ІСТОРІЯ І ЗАВДАННЯ СЬОГОДЕННЯ

**Таланова Л.Г., к.пед.н., доцент,
завідувач кафедри перекладу та мовознавства,
Міжнародний гуманітарний університет**

Дана стаття висвітлює питання історії розвитку перекладу у різні епохи. Особлива увага приділяється розвитку перекладацької діяльності в Україні та Росії, а також за кордоном. Також, у статті автор приділяє увагу питанню особливого місця, яке посідає дисципліна «переклад» поміж інших лінгвістичних дисциплін і виявляє цілі, які постають при підготовці майбутніх перекладачів у ВНЗ.

Ключові слова: переклад, перекладачі, перекладацька компетенція.

Данная статья освещает вопрос истории развития перевода в различные эпохи. Особое внимание уделяется развитию переводческой деятельности в Украине и России, а также за рубежом. Также, в статье автор уделяет внимание вопросу особого места, которое занимает дисциплина «перевод» в лингвистике и определяет цели, которые ставятся при подготовке будущих переводчиков в ВУЗах.

Ключевые слова: перевод, переводчики, переводческая компетентность.

Talanova L.G. SPECIFICITY OF TRANSLATION, ITS HISTORY AND OBJECTIVES OF THE PRESENT

The given article focuses on the history of translation and its development throughout centuries. It highlights some historical glimpses of translation development in Ukraine, Russia and foreign countries. It also dwells upon the specific place of translation as a discipline within the linguistics and defines the goals of preparation of future translators while studying at universities.

Key words: translation, translators, translation competence.

Вивчення спеціальної літератури з теорії перекладу переконливо показує, що перекладацька діяльність задається і координується вимогами до продукту перекладу – тексту, що описує теорія перекладу. При цьому виникнення і розвиток теорії перекладу як окремої області знання було обумовлене покладеними на неї завданнями:

- описати, що становить собою ідеальний переклад (перекладацький текст);
- простежити шлях його створення;
- позначити роль, цілі й завдання перекладача в цьому процесі.

Ми уявляємо, що якщо розглянути відповіді на ці питання, що дає теорія перекладу, то на їхній основі, з урахуванням базової структури професійного світогляду фахівця можна конкретизувати змістовні характеристики ідеальної, типової моделі професійного світогляду перекладача як одного з його типів. Маючи це за мету в даному параграфі, переходимо нижче до викладу результатів теоретичного пошуку, що ми розпочали.

Вивчення спеціальної літератури показує, що переклад як особливе явище є одним із стародавніх видів людської діяльності, що має тисячолітню історію. Його становлення зв'язане з виникненням на нашій планеті різномовних людських племен і, відповідно, акту-

алізацією потреби в людях, що могли б стати посередниками при різноманітних контактах між представниками різних племен. У зв'язку з цим переклад пройшов довгий і важкий шлях свого становлення, постійно уточнюючи і змінюючи роль перекладача і зміст його діяльності, що в будь-якому суспільстві залежала як від зовнішньої діяльності держави, так і від ситуації всередині країни.

Як гіпотетично припускають історики, можливо, що першими перекладачами були жінки [6, с. 67; 9, с. 72], оскільки відомо, що у стародавності існував звичай красти наречених з чужого племені, і жінка мимохіть опанувала мовою чоловіка і могла виступати в разі потреби в ролі перекладача. У зв'язку з цим спочатку переклади були, природно, тільки усними, а значно пізніше з виникненням письма появились і письмові перекладачі. Так, численні факти свідчать про те, що серед клинописних шумерських текстів, написаних за три тисячі років до нашої ери, існували двомовні словники, явно призначені для допомоги перекладачеві.

Як свідчать аргументовані висновки істориків, узагалі без перекладачів було б неможливим існування стародавніх імперій, що виникали в результаті завоювань багатьох країн, населених різномовними народами. Це

підтверджують добути ними факти про те, що вже у Стародавньому Вавилоні й в Ассирії існували групи перекладачів, що доводили веління володарів до відомих скорених народів. А у Стародавньому Єгипті вже була спеціальна школа, що готувала перекладачів для контактів із сусідами. Про їх існування згадує і Біблія, оповідаючи історію про Йосипа і його братів. У ній описується, як брати, що заздрили йому, продали Йосипа в рабство в Єгипет, де він згодом став важливою особою при дворі єгипетського фараона. Через деякий час на батьківщині Йосипа був неурожай і його брати відправилися за хлібом у Єгипет. Коли їх привели до Йосипа, вони його не впізнали, а він теж спочатку їм не відкрився і говорив з ними через перекладача. Подібні згадування про переклад і перекладачів можна знайти в багатьох джерелах [6, с. 59].

Відзначимо, що вже на ранніх етапах перекладацької діяльності досить чітко виявилися дві тенденції. Перша з них найбільш помітна в перекладах релігійних текстів, оскільки в останніх переважало прагнення до максимального буквализму. Інша тенденція виявлялася у вільному поводженні з оригіналом, у допущенні відхилень і навіть спотворень, що вели до невиправданих помилок у тексті [9, с. 63]. Так, наприклад, у художніх творах допускалася заміна імен з перекладної мови на імена, що існували тільки в мові перекладу і навпаки.

Перекладацька діяльність у Росії й Україні також має багату історію, початок якій було покладено ще за часів Київської Русі. Вже в IX столітті на Русі в досить зрілій формі одночасно виникли писемність, література і переклад. 864 року імператор Візантії послав грецьких ченців Кирила і Мефодія для проповідання християнства серед слов'янських народів. Вони почали свою діяльність зі створення алфавіту (іменованого дотепер «кирилицею»), за допомогою якого переклали з грецької на староцерковнослов'янську кілька релігійних текстів. Серед цих перекладів були Новий Заповіт, Псалтир і Молитовник. Після водохрещення на Русі 988 року появилася безліч перекладів, що мали ознайомити новонавернених з філософськими й етичними доктринами нової релігії і з церковними обрядами і звичаями.

Під час тяжких років монгольського ярма переклади продовжували відігравати важливу роль у культурному житті нашої країни. Були перекладені інші частини Біблії, а багато колишніх перекладів були виправлені

чи виконані заново. Більшість перекладів робилося з грецької мови, деякі перекладачі використовували латинські й давньоєврейські джерела. У XVI столітті Москва остаточно перетворилася на політичний, а також перекладацький центр Росії. Переклади більше не були анонімними, а роль перекладачів у розвитку мови і культури почала одержувати громадське визнання. 1516 року у складі грецького посольства появилася перекладач Максим Грек. Він перекладав релігійні книги, а також деякі нерелігійні тексти, вносив виправлення в колишні переклади і супроводжував їх коментарями. Від XVII століття до нас дійшла вже велика кількість імен перекладачів і велике число перекладів: Матвеев, Богданов, князь Кропоткін, Арсеній Грек, Діонісій Грек [6, с. 45; 8, с. 86].

Вирішальний внесок у розвиток перекладацької діяльності в Росії зробило XVIII століття. Політичні реформи Петра I розширили економічні й культурні контакти Москви з європейськими країнами, створивши потребу в перекладах науково-технічних текстів, так само як і творів художньої літератури. Тепер перекладам стали ставити більш високі вимоги щодо їх якості. Цар Петро видав спеціальний указ про переклади, вимагаючи «виразної» передачі змісту [6, с. 53]. У XVIII столітті появилася переклади А. Кантемира, М. Ломоносова, О. Радищева, О. Сумарокова, В. Тредіковського, Д. Фонвізіна.

Золотим століттям російського перекладу стало XIX століття. Переклад як особливий вид професійної діяльності був зведений у ранг високого мистецтва. Нова російська школа перекладу почала формуватися завдяки видатному внеску таких відомих діячів культури, як В. Гаршин, І. Гончаров, О. Грибоедов, В. Жуковський, М. Карамзін, І. Крилов, М. Некрасов. Почесне місце в історії перекладу в Росії належить двом великим російським поетам О. Пушкіну і М. Лермонтову. Завдяки їм російські читачі одержали доступ до багатьох творів Ф. Шилера, І. Гете, Г. Гейне, Д. Байрона та ін. Паралельно з поетичними перекладами появляються й переклади прози – романів У. Теккерея, Ч. Дікенса в перекладах П. В'яземського й І. Введенського. Серед перекладачів – такі відомі літератори, як М. Гнедич, А. Фет, В. Курочкин, Д. Мінаєв. Одночасно появилася і перші критики перекладів, одним із яких був М. Добролюбов [9, с. 45].

Після жовтневої революції 1917 року в Росії відбувся новий підйом перекладацької діяльності. Появилися вітчизняні переклади

художніх творів О. Бальзака, Стендаля, Б. Шоу, М. Твена і багатьох інших. Проблеми перекладу привертають увагу дедалі більшого числа вчених і літераторів, що вдаються до дослідження праць таких російських письменників і поетів, які захоплювалися цим видом творчої діяльності: П. Вейнберг, П. В'яземський, В. Жуковський, М. Карамзін, М. Лермонтов, О. Пушкін, О. Толстой, Л. Толстой, І. Тургенев, А. Фет, М. Чернишевський, оцінюючи їхній внесок у підготовку бази для розвитку сучасного перекладознавства. Автори приділяють особливу увагу діяльності А. Федорова, що заклав основи лінгвістичної теорії перекладу в нашій країні і тим протистоянням, з якими зіткнувся дослідник і його вчення в процесі становлення перекладознавства [6, с. 67].

Поступово починає складатися і школа підготовки професійних перекладачів, яких готували спочатку в літературних інститутах, а потім, починаючи з 30–40-х років ХХ століття, здійснюється підготовка військових перекладачів. У цьому зв'язку перекладацька діяльність, зведена до рангу особливої професії, набуває, як у нашій країні, так і за рубежом, дедалі більш масового характеру. Одним зі свідчень цього став висновок президента Міжнародної федерації перекладачів, що 1955 року у вступній статті до журналу проголосив ХХ століття як «століття перекладу», і ця помітна формула цілком справедлива в ряді інших визначень цього часу [2, с. 12].

Як показує вивчення спеціальної літератури, що належить до перекладознавства, незважаючи на те, що переклад як особливий вид людської діяльності зародився в далекій давнині, однак основи наукової теорії перекладу, предметом якої є процес перекладацької діяльності, почали складатися лише до середини ХХ століття, коли перекладацька проблематика привернула увагу мовознавців у зв'язку з підвищенням актуальності адекватного перекладу політичних, комерційних, науково-технічних і інших «ділових» матеріалів, де особливості індивідуально-авторського стилю, як правило, розглядалися як мало істотні. При цьому великий внесок у розвиток основ професійного перекладознавства зробили зарубіжні лінгвісти-перекладознавці (К. Бюлер, О. Каде, Х. Крингс, М. Ледерер, Ю. Найда, А. Нойберт, К. Райс, Д. Селескович та ін.), російські (Л. Бархударов, В. Єрмолович, В. Комісаров, Л. Латишев, Р. Міньяр-Белоручев, Я. Рецкер, І. Халєєва, М. Цвіллінг, Г. Чернов, А. Швейцер, А. Ширяєв та ін.) і

українські (А. Корсаков та ін.) учені-лінгвісти. У зв'язку з цим фахівці дедалі більш чітко стали усвідомлювати, що основні труднощі перекладу і весь характер перекладацького процесу обумовлюються розбіжностями у структурах і правилах функціонування мов, що беруть участь у цьому процесі.

Укажемо, що в даний час поняття «переклад» і «перекладацька діяльність» фахівці з перекладознавства, як правило, використовують у синонімічному ряду. При цьому різні визначення поняття перекладу формулювалися в залежності від особливостей конкретного аспекту його розгляду як проблеми [5, с. 30].

Унаслідок цього переклад визначається як:

– «міжмовна мовленнєва діяльність», спрямована на забезпечення такого типу міжмовної комунікації, при якому створюваний текст мовою «рецептора» міг би виступати як повноцінна комунікативна заміна оригіналу, ототожнюючись «рецепторами» перекладу з оригіналом у функціональному, структурному і змістовному відношенні.

– засіб забезпечення можливості комунікації між людьми, що розмовляють різними мовами;

– процес створення тексту (цільового), інваріантного джерелу (відповідного оригіналу);

– спосіб вилучення інформації з тексту однією мовою і передачі її способом створення тексту іншою мовою;

– «вид мовного посередництва», іншомовна форма «існування повідомлення, що міститься в оригіналі» [1, с. 12].

Внаслідок цього мета підготовки перекладачів, що здійснюють спеціалізовані кафедри мовних факультетів, визначалася в Програмі як «формування перекладацької компетенції, під якою слід розуміти уміння вилучати інформацію з тексту однією мовою і передавати її способом створення тексту іншою мовою» [4, с. 34].

Важливо й те, що, з огляду на діяльнісний характер перекладу, лінгводидакти проте довгий час вважали переклад не самостійним, а саме «допоміжним видом мовної діяльності» [1, с. 34]. Обумовлено це було недостатнім розвитком методики навчання перекладу, що дотепер залишається мало розробленою внаслідок ряду об'єктивних і суб'єктивних причин. Через це переклад традиційно використовувався і продовжує використовуватися при навчанні іноземній мові як засіб введення, закріплення чи контролю

за опануванням навчального матеріалу. Крім того, деякі фахівці у сфері міжкультурної комунікації бачать у перекладі прикру заваду, яка перешкоджає повному, безперекладному оволодінню іноземною мовою. Це заважає тому, хто навчається, мислити цією мовою, що підсилює інтерференцію і неідіоматичність мови [7, с. 34].

Разом з тим, оскільки теорія перекладу тісно зв'язана з комунікативною лінгвістикою [7, с. 40], то в даний час перекладацькі завдання досліджуються і вирішуються насамперед у рамках комунікативного підходу. З методологічних позицій останнього, зокрема, було встановлено, що:

– порівняльний аналіз текстів джерела і різних перекладів розкриває внутрішній механізм перекладу, визначає характер відносин, що встановлюються між різномовними текстами;

– мовна своєрідність тексту, орієнтованого в змістовній частині «...на визначений мовний колектив, що має лише йому властиві «фоніві» знання і культурно-історичні особливості», не може бути передана цілком засобами іншої мови;

– «приватний прояв принципу нетотожності змісту двох текстів іноземними мовами» не перешкоджає виконанню текстами однакових комунікативних функцій. Більш того, комунікативні цілі створення перекладу заперечують необхідність абсолютної тотожності текстів оригіналу і перекладу. Кожен окремий «рецептор» (тобто слухаючий чи читаючий) вилучає з тексту різний обсяг інформації, що залежить від його знань, ступеня зацікавленості в повідомленні й цілей конкретного акту спілкування. Внаслідок цього фахівці з інтерпретації текстів вважають, що перекласти «... текст зовсім не значить наділити його деяким конкретним змістом (відносно правомірним чи відносно довільним), але, навпроти, зрозуміти його як утілену множинність» [1, с. 34].

Таким чином, будь-яке повідомлення, ширше – текст, навіть у рамках однієї мовної системи існує в двох (і більш, у залежності від числа комунікантів, тобто сторін спілкування) не цілком тотожних, але комунікативно рівноцінних формах:

– вони складаються з однакових мовних одиниць і несуть в основному однакову

інформацію для всіх членів даного мовного колективу;

– конкретні умови спілкування забезпечують необхідне взаєморозуміння;

– акт спілкування сприяє об'єднанню двох форм в одне ціле, де розходження стають нерелевантними для учасників спілкування, які вважають, що отримане повідомлення (сконструйований текст) рівноцінний переданому.

Як наслідок впливав висновок, що використання сторонами, які спілкуються, підмножини однакових мовних одиниць, визначеної вузькою сферою спілкування, сприяє їх взаєморозумінню й успішному вирішенню діяльнісних завдань за допомогою ефективного перекладу в рамках сфери взаємодії сторін, які спілкуються. У цьому зв'язку міжмовний переклад почали дедалі частіше визначати як вид мовного посередництва, мета якого – вилучення інформації з тексту однією мовою і передача її способом створення функціонально, структурно і змістовно рівноцінного тексту іншою мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева И.С. Профессиональное обучение переводчика: Учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей. – СПб.: Союз, 2001. – 288 с.
2. Образование сегодня // Журнал ЮНЕСКО – № 3. – 2002. – 98 с.
3. Перевод: Традиции и современные технологии: Сборник статей / Отв. Ред. И.И. Урбин. – М.: Б.И., 2002. – 131 с.
4. Програма з англійської мови для університетів/інститутів (чотирирічний курс навчання): Проект / С.Ю. Ніколаєва, М.І. Соловей, Ю.В. Головач та ін. – К.: Коорд.-інформ. центр «Злагода», 1999. – 186 с.
5. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика / Доп. и коммент. Д.И. Ермолович. – М.: Р. Валент, 2004. – 240 с.
6. Семенец О.Е., Панасьев А.Н. История перевода. – К.: Либідь, 1991. – 254 с.
7. Фурманова В. П. Межкультурная коммуникация и языковая практика в теории и практике преподавания иностранного языка: Дис... докт. пед. наук: 13.00.02. – М., 1994. – 475 с.
8. Чанышев А.Н. Философия Древнего мира. – М.: Высшая школа, 2003. – 703 с.
9. Чужакин А.П. Мир перевода. – М.: Р. Валент, 1999. – 192 с.

УДК 811.111

ХРОНОТОПНІ МАРКЕРИ ФЕНТЕЗИ ТА СПЕЦИФІКА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДАХ ТЕКСТІВ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Шапошник О.М., к.філол.н., викладач,
Херсонський державний університет

Стаття присвячена особливостям відтворення у перекладі жанрових ознак фентезі, де, зокрема, висвітлюються проблеми транспонування топонімів і квазітопонімів як інваріантних елементів хронотопного контексту фентезі; зазначаються способи та прийоми перекладу топонімів та квазітопонімів.

Ключові слова: переклад, фентезі, дитяча література, хронотопний контекст, топоніми, квазітопоніми.

Статья посвящена особенностям воссоздания в переводе жанровых характеристик фэнтези. Автор затрагивает проблему перевода топонимов и квазитопонимов как инвариантных элементов хронотопного контекста фэнтези; указываются способы и приёмы перевода топонимов и квазитопонимов.

Ключевые слова: перевод, фэнтези, детская литература, хронотопный контекст, топонимы, квазитопонимы.

Shaposhnyk O.M. SPATIAL MARKERS OF FANTASY IN TRANSLATION (CASE STUDY OF CHILDREN'S LITERATURE)

The article highlights the peculiarities of fantasy rendering as a whole and its genre features, in particular. Under investigation is the process of transcoding of toponyms and toponyms-quaz as the invariant elements of chronotopical context.

Key words: translation, fantasy, children's literature, chronotopical context, toponyms, toponyms-quaz.

Хронотопний контекст постає одним з елементів жанрово-стилістичної домінанти (термін М.О. Новикової) будь-якого тексту, тому його особливості повинні бути адекватно відтворені у перекладі. Особливо це стосується фентезі, адже хронотоп разом із характерологічним контекстом відіграють найважливішу роль в ідентифікації цього жанру.

Проблема відтворення у перекладі хронотопного контексту фентезі досі не була всебічно досліджена на теренах ані українського, ані зарубіжного перекладознавства, а тому висвітлення цього питання обумовлює **актуальність** науково-практичної статті.

Мета статті полягає у вивченні особливостей транспонування інваріантних елементів хронотопного контексту фентезі, зокрема топонімів і квазітопонімів.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

- висвітлити облігаторні жанрові ознаки фентезі на рівні хронотопного контексту;

- виконати перекладознавчий аналіз вихідно-го тексту (далі – ВТ) та тексту перекладу (далі – ПТ);

- дослідити ступінь адекватності відтворення жанрових ознак оригіналу в перекладі;

- визначити способи та прийоми перекладу хронотопних маркерів фентезі – топонімів і квазітопонімів.

Матеріалом розвідки слугують ВТ із циклу Й. Колфера «*Artemis Fowl*» й «*Artemis*

Fowl. The Arctic Incident» та їх переклади, виконані О. Мокровольським.

У структурі художнього тексту, на думку З.Я. Тураєвої, можуть бути виокремлені дві часові та просторові площини: реальна та фантастична [15, с. 92]. Інші дослідники доходять аналогічних висновків у вивченні текстових категорій часу та простору. Поряд із реальним художнім часом зазначають також ірреальний з розподілом на казковий, чарівний, фантастичний, час Задзеркалля [12, с. 163] або поетично трансформований [16, с. 24].

Результатом дослідження текстового простору постає схожа типологія. Серед низки різновидів художнього простору обов'язково виокремлюють реальний (географічний) та ірреальний (астральний, інфернальний, чарівний, фантастичний, казковий, простір Задзеркалля) [12, с. 223-265] або поетично трансформований простір [16, с. 17].

Оскільки інваріантною ознакою жанру фентезі на рівні хронотопного контексту постає зображення виключно вторинного, фантастичного світу або співіснування двох світів – вторинного та реального, у тексті реалізуються два типи хронотопу: реальний та/або лише фантастичний. Відповідно, вони ідентифікуються за допомогою **хронотопних маркерів** реального та фантастичного світів.

До засобів вираження категорії художнього простору в тексті належать синтаксичні конструкції зі значенням місцезнаходження,

прислівники місця, прийменники просторового значення, лексика з просторовою семантикою, топоніми та ін. [11, с. 147; 15, с. 95-96]. Засобами втілення категорії темпоральності постають видо-часові форми дієслова, стилістичні прийоми, приміром алюзія [15, с. 92], а також лексичні одиниці з темпоральною семантикою, хронологічні позначки, реалії, імена історичних діячів, номінації історичних подій та ін. [11, с. 125].

Усі зазначені засоби реалізації художнього часопростору знаходять своє відображення у текстах фентезі. Проте у результаті контекстуального аналізу ВТ фентезі було встановлено, що інваріантними елементами, що слугують експлікації хронотопу, постають **топоніми** як маркери реального простору та **квазітопоніми** як маркери фантастичного художнього простору. Адекватне відтворення цих облігаторних ознак хронотопу в перекладі слугує збереженню жанрових характеристик фентезі. Тексти англomовного фентезі дитячої літератури та їх переклади українською мовою, які слугують матеріалом цієї розвідки, вартують уваги з точки зору особливостей передачі у ПТ жанрових маркерів на рівні хронотопного контексту.

На сучасному етапі розвитку теорії та практики перекладу відтворення **топонімів** засобами іншої мови в цілому не становить труднощів, оскільки різні аспекти їх перекладу, в тому числі у художніх текстах, вивчались і висвітлювались у працях таких перекладознавців, як В.С. Виноградов [2], С. Влахов і С. Флорін [3], Н.К. Гарбовський [4], А.І. Гудманян [5], Д.І. Єрмолович [6], В.І. Карабан і Мейс Дж. [7], Т.Є. Некряч і Ю.П. Чала [10] та ін.

У лексикографічних джерелах наводяться традиційні відповідники географічним назвам, які, у свою чергу, мають пріоритет перед їх транскрипційною передачею [6, с. 32]. Проте, за визначенням Т.Є. Некряч і Ю.П. Чалої, власні назви містять велику кількість позатекстової інформації та формують у читача ВТ «асоціативний шлейф», який може бути втрачений для читачів ПТ [10].

З точки зору специфіки перекладу текстів дитячої літератури саме культурна, соціальна, історична асоціативність топонімів, як і інших власних назв, обумовлює труднощі при перекладі. Зважаючи на дидактичну функцію дитячої літератури, яка, серед іншого, покликана розширювати коло лінгвокультурних знань читачів, почасти вживання самих лише перекладацьких відповідників топонімам

виявляється недостатнім для повного розуміння тексту. Транслят у такому випадку потребує прагматичної адаптації, яка забезпечується такими засобами, як ампліфікація уточнюючої інформації, коментарі до ПТ, виноска з тексту.

Для того, щоб проілюструвати специфіку відтворення топонімів у текстах фентезі дитячої літератури, наведемо приклад з ВТ Й. Колфера «*Artemis Fowl*». Цікавим з точки зору перекладу видається топонім *the Emerald Isle* [17, с. 69] та його переклад – *Смарагдовий острів* [8, с. 84]. Використання традиційного перекладацького відповідника при перекладі географічних назв загалом вважається правильним перекладацьким рішенням. Проте, якщо фонові знання читачів оригіналу забезпечують розуміння того, що *the Emerald Isle* – це, власне, острів Ірландія, названий «смарагдовим» чи «зеленим» завдяки своїй пишній рослинності, то для читачів ПТ ця інформація залишиться незрозумілою. Втрати на рівні розуміння топоніму спричинять лакуни у сприйнятті всього тексту, адже у ВТ та ПТ саме Ірландія постає знаковим місцем реального топосу, де відбуваються основні події твору.

Указівка на Ірландію у цьому ВТ важлива також через те, що згідно із сюжетом саме ця місцевість має виняткове значення для міфічних істот – персонажів тексту. Вони пов'язані з Ірландією своїм корінням, адже на цій землі почалась історія їхнього народу. У ВТ зазначається: *And if the People were actually related to humans, as another theory had it, odds on it was the Emerald Isle where it started* [17, с. 69]; відповідно, у ПТ: *Одне слово, як стверджує інша теорія походження ельфів, справітів, гномів та інших незвичайних створінь, якщо Чарівний Народ і справді пов'язаний з людьми якимись кривими зв'язками, то коренів цієї спорідненості слід шукати не деінде, а саме тут, на Смарагдовому острові* [8, с. 84].

Однозначно, у ПТ важливо зберегти цю прив'язку вигаданого світу міфічних істот до світу реального – це сприяє створенню ефекту вірогідності, правдивості зображеного, що, у свою чергу, відповідає хронотопним ознакам жанру фентезі. Окрім цього, читачам перекладу, так само як і читачам оригіналу, повинно бути зрозуміло, що йдеться не про загадковий острів із вторинного, фантастичного світу, а про цілком реальну Ірландію.

Для досягнення повного розуміння цільовою аудиторією, а це дитяча читацька

аудиторія, топоніму з ПТ перекладачу необхідно було удатися до одного зі способів прагматичної адаптації тексту, наприклад способу ампліфікації. Тоді замість словосполучення *на Смарагдовому острові* можна було зазначити *на острові Ірландія*, або, як його ще називають, *Смарагдовому острові* чи інший варіант – *на Смарагдовому острові, тобто в Ірландії*. У такому разі вся необхідна інформація була б наявна у ПТ, та, більше того, це сприяло б розширенню лінгвокультурних знань цільової аудиторії. Також перекладач міг скористатися іншим засобом прагматичної адаптації тексту та пояснити у виносці з тексту, що *Смарагдовий острів* – це острів Ірландія, названий так через багатство зеленої рослинності. Обидва перекладацькі рішення є виправданими, адже сприяють кращому розумінню ПТ та не суперечать відтворенню хронотопного контексту фентезі.

Покладаючи в основу поняття топоніму як географічної назви [21, с. 226] та враховуючи особливості вторинного світу фентезі як альтернативної реальності або квазіреальності, у сучасній науковій парадигмі запропоновано поняття «квазітопонім» для позначення географічних об'єктів у вторинному світі фентезі [1; 13, с. 185-198].

Оскільки **квазітопоніми** через свою фантастичну природу не мають традиційних відповідників у ПМ, для їх відтворення у ПТ фентезі необхідно удаватися до перекладацьких трансформацій, приміром до транскрипції/транслітерації. Проте, передаючи форму оригінального квазітопоніму, зазначені прийоми перекладу знівелюють його, можливо, «промовисте» або алюзивне значення. Як зазначає перекладознавець О.В. Ребрій, переклад можливий у тому випадку, коли в основі власної назви лежить узуальний елемент або декілька узуальних морфем ВМ [13, с. 191]. У такому випадку перекладач може вдатися до власне перекладу або морфологічної кальки.

Серед інших способів і прийомів перекладу квазітопонімів застосовують ампліфікацію, контекстуальну заміну [1; 14]. Також правильній інтерпретації значення квазітопоніму, зокрема його okazіональних складових, та подальшому вдалому відтворенню у ПТ слугуватиме звернення до коментарів або рекомендацій автора ВТ [1, с. 242-243; 13, с. 195], де зазначається семантика, етимологія, алюзивність та інші характеристики тієї або іншої узуальної або okazіональної лексичної одиниці.

З точки зору транскодування квазітопонімів у текстах фентезі дитячої літератури певного коментаря потребує такий фрагмент ВТ «*Artemis Fowl*»: *Finally the coast loomed ahead of her. The old country. Éiríú, the land where time began. The most magical place on the planet* [17, с. 68] та його відтворення у ПТ: *Нарешті попереду замрів берег. Древній край! Ейрі - земля, де почався час. Найчарівніше місце на планеті* [8, с. 83].

У цьому фрагменті ВТ вживається квазітопонім *Éiríú*. За графічною формою ця власна назва нагадує ірландську форму назви острова та країни Ірландія – *Eire* [20]. У ВТ також ідеться про реальну Ірландію. О. Мокровольський транскодує даний квазітопонім з використанням перекладацького прийому транскрипції, вживаючи у ПТ назву *Ейрі*. Хоча такий варіант перекладу передає вихідну алюзивність до національної назви Ірландії – *Eire*, через брак фонових знань читачів ПТ ця алюзія, на жаль, все одно залишається втраченою. Проте за контекстом стає зрозуміло, про яку місцевість ідеться, адже у фрагменті ПТ, так само як і у ВТ, місцевих жителів називають *ірландцями*. У ВТ читаємо: *And it was also here, unfortunately, that the Mud People were most in tune with magic <...>. Thankfully the rest of the world assumed that the Irish were crazy, a theory that the Irish themselves did nothing to debunk. <...> But in spite of all that, if there was one race the People felt affinity for it was the Irish* [17, с. 69]; відповідно, у ПТ: *І саме тут, на жаль, місцеві багноіди завжди були найдужче схильні сприймати всілякі чари <...>. Мало того, що решта світу має ірландців за схиблених, психів, ще й самі ірландці ніби приймають цю теорію, принаймні нічим її не спростовують. <...> Втім, не можна не визнати: якщо Чарівний Народ і почував коли спорідненість із котрою-небудь нацією, то хіба що з ірландцями* [8, с. 83-84].

Оскільки транскрибування належить до адекватних засобів перекладу квазітопонімів, застосування цього прийому у даному випадку є виправданим. Більш того, у транскрибованому варіанті *Ейрі* зберігається певна екзотичність, чарівність, що, у свою чергу, опосередковано вказує на приналежність квазітопоніму до вторинного світу. Це слугує відтворенню у ПТ жанрових ознак фентезі на рівні хронотопного контексту, тому варіант перекладу О. Мокровольського вважається адекватним.

У цьому ж ПТ подекуди відбувається втрата вихідної семантики хронотопних маркерів.

Приміром, буквальний переклад речення *The old country* [17, с. 68] як *Дверній край* [8, с. 83] у наведеному раніше фрагменті ВТ і ПТ жодним чином не є виправданим. Згідно зі словником, словосполучення *old country* означає *the country of origin of an immigrant or an immigrant's ancestors* [23], тобто *країна, з якої походить іммігрант або його предки* (переклад наш – *О.Ш.*). Окрім цього, у ВТ, аналогічно ПТ, згадується про виключно важливе значення зазначеної місцевості для всієї спільноти міфічних істот: тут коронували їхніх правителів та почалася історія їхньої раси. Також речення ВТ наділено емотивністю, про що свідчить знак оклику. Таким чином, ми доходимо висновку, що словосполучення *the old country* вжите у ПТ для позначення батьківщини персонажів.

Для передачі вихідної семантики даного словосполучення перекладачу необхідно було використати варіантний відповідник *батьківщина, вітчизна* [19, с. 242], або вдаватися до синонімічної перифрази та обрати словосполучення *рідний край, рідна земля* тощо. Будь-який із цих варіантів перекладу експлікує історичний зв'язок міфічних істот із цією землею, названою *Éiriú* (у ПТ – *Ейрі*). А це, у свою чергу, опосередковано вказує на існування вторинного, фантастичного світу міфічних істот, підкреслює його реалістичність через відсилку до історії його розвитку, його географії. Наявність вторинних світів та їхня детальна демонстрація постає інваріантною ознакою хронотопу фентезі, тому її збереження у перекладі виявляється обов'язковою.

Певне нівелювання жанрових ознак фентезі відбувається при транскодуванні речення *The most magical place on the planet* [17, с. 68] як *Найчарівніше місце на планеті* [8, с. 83]. Лексема *найчарівніший* – це найвищий ступінь порівняння прикметника *чарівний*. Цей прикметник, у свою чергу, відноситься до людини, яка відзначається красою, або предмета чи пейзажу, який має привабливий вигляд [22]. Отже, речення у ПТ виражає більшою мірою захват та замилювання від краси місцевості.

Натомість у ВТ мається на увазі, що ця місцевість, а саме *Ейрі*, отримує особливе значення для міфічних істот. Ця земля має чи не найпотужніше поле магічної енергії на землі, тому тут частіше, аніж деінде, можна зустріти чарівних істот. Ужитий у ПТ варіант перекладу *найчарівніше місце* не передає усієї значущості цієї місцини для персонажів

тексту, нівелює її безпосередній зв'язок із фентезійним хронотопом – із вторинним, фантастичним світом. У цьому контексті, замість буквального перекладу словосполучення *the most magical place* як *найчарівніше місце*, влучніше було б скористатися способом контекстуальної заміни та вжити у ПТ оказіональний відповідник *місце з найсильнішим магічним полем* або *місце потужної магічної енергії* тощо.

Заслуговує на увагу квазітопонім *Haven / Haven City*, який повсякчас вживається у ВТ «*Artemis Fowl*» та «*Artemis Fowl. The Arctic Incident*» [17; 18] і його переклад, як *Гавань* [8; 9]. Таку назву має місто у вторинному світі міфологічних персонажів, яке знаходиться під землею і згідно із сюжетом залишається чи не єдиним місцем, якого досі не торкнулась своєю руйнівною рукою людина. У ВТ значиться: *Since the humans began experimenting with mineral drilling, more and more fairies had been driven out of the shallow forts and into depth and security of Haven City* [17, с. 36], відповідно, у ПТ: *Відколи люди – «багноїди» – заходились експериментувати з глибинним бурінням, усе більше фей та ельфів стали покидати свої неглибокі твердині, переселяючись туди, де глибше та безпечніше, себто в місто під назвою Гавань* [8, с. 47]. Отже, автор ВТ не випадково дав таку назву цьому місту – *Haven*, тому що лексема *haven* має такі значення: 1) *a port, harbour, or other sheltered place for shipping*; 2) *a place of safety or sanctuary; shelter* [23] – і, зокрема, такі варіантні відповідники: 1) *гавань*; 2) *сховище; притулок, пристановище* [19, с. 521]. З огляду на прозору семантику промовистої власної назви ВТ, варіант *Гавань*, утворений шляхом власне перекладу вихідного квазітопоніму, ми вважаємо досить вдалим, адже у лексемі *гавань* реалізується значення *захищене, безпечне місце*. Варто додати, що у даному випадку перекладацькі прийоми транскрибування чи транслітерації, які широко застосовуються при відтворенні як топонімів, так і квазітопонімів, були б неефективними через пріоритет передачі форми над змістом.

У результаті перекладознавчого аналізу ВТ і ПТ жанру фентезі доходимо висновку, що транскодування хронотопних маркерів вторинного світу в тексті фентезі, зокрема квазітопонімів, виявляється складнішим за переклад реальних географічних назв, адже для них не існує жодних традиційних відповідників. Тому для адекватного відтворення у ПТ створених автором квазітопонімів пере-

кладачу, по-перше, доводиться з'ясувати їхню семантику, спираючись на ВТ або коментарі автора, а по-друге, шукати слухні засоби перекладу таких власних назв.

Перспективи подальших розвідок убагачаємо в дослідженні специфіки відтворення у перекладі хронологічних, характерологічних і сюжетно-композиційних ознак, облігаторних для інших жанрів дитячої літератури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Божко Е. М. Анализ приемов передачи квазиреалий в переводе на русский язык романов Джона Р. Р. Толкина «Властелин колец», выполненном А. А. Грузбергом / Е. М. Божко // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. – 2010. – № 1. – С. 238–248.
2. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / Виноградов В. С. – М. : Изд-во института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
3. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 341 с.
4. Гарбовский Н. К. Теория перевода : [учебник] / Н. К. Гарбовский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2007. – 544 с.
5. Гудманян А.Г. Відтворення власних назв у перекладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / А.Г. Гудманян. – К., 2000. – 40 с.
6. Ермолович Д. И. Методика межъязыковой передачи имён собственных / Д. И. Ермолович. – М. : ВЦП, 2009. – 86 с.
7. Карабан В. І. Переклад з української мови на англійську мову : [навч. посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти] / В. І. Карабан, Дж. Мейс. – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 608 с.
8. Колфер Й. Артеміс Фаул. Розум проти чарів : Фантастичний роман : [для серед. та ст. шк. віку] / Йоун Колфер ; [пер. з англ. О. М. Мокровольський; іл. В. А. Дунаєвої]. – К. : Школа, 2006. – 320 с.
9. Колфер Й. Артеміс Фаул. Місія в Арктику: Фантастичний роман : [для серед. та ст. шк. віку] / Йоун Колфер ; [пер. з англ. О. М. Мокровольський; іл. В. А. Дунаєвої]. – К. : Школа, 2006. – 320 с.
10. Некряч Т. Є. Вікторіанська доба в українському художньому перекладі : [монографія] / Т. Є. Некряч, Ю. П. Чала. – К. : Кондор, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.chala.kiev.ua>.
11. Николина Н. А. Филологический анализ текста : [уч. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / Н. А. Николина – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 256 с.
12. Папина А. Ф. Текст: его единицы и глобальные категории : [учебн. для студ. – журналистов и филологов] / А. Ф. Папина. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 368 с.
13. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : [монографія] / О. В. Ребрій. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 376 с.
14. Тіліга А. Ю. Відтворення топоніміки як складової фантастичної художньої картини світу в англо-українських перекладах / А. Ю. Тіліга // Філологічні трактати : наук. журнал. – Суми : СумДУ, 2012. – Т. 4. – № 2. – С. 114–118.
15. Тураева З. Я. Лингвистика текста / З. Я. Тураева. – М. : Просвещение, 1986. – 126 с.
16. Чернухина И. Я. Общие особенности поэтического текста / И. Я. Чернухина. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1987. – 157 с.
17. Colfer E. Artemis Fowl / Eoin Colfer. – L. : Puffin, 2002. – 280 p.
18. Colfer E. Artemis Fowl. The Arctic Incident / Eoin Colfer. – N. Y. : Miramax Books / Hyperion Paperbacks for Children, 2003. – 280 p.
19. Англо-український словник : у 2 т. : [близько 120 000 слів / упоряд. Балла М. І.]. – К. : Освіта, 1996. – Т. 1. – 752 с.
20. Большой Энциклопедический словарь / [гл. ред. А. М. Прохоров]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2002 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.slovopedia.com>.
21. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь / Л. Л. Нелюбин. – М. : Флинта; Наука, 2003. – 320 с.
22. Словники України on-line [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua>.
23. АBBYY Lingvo. Electronic Dictionary [Electronic resource]. – Access: <http://www.lingvo.ua/ru>.

СЕКЦІЯ 2 МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

УДК 811.112.2'27:316.77

DIE INTERKULTURELLE KOMMUNIKATION IN DEM KOMMUNIKATIVEN PROZESS

**Arai Y., Aspirant des Lehrstuhls
der Deutschen Philologie
Osteuropäische Nationale Universität
Lesya Ukrainka**

In our article we discuss one of the most important issues in the field of intercultural communication that has not a contemptible role in the realization of intercultural communication process and takes part in the explanation and facilitation of the communicative process.

Key words: communication, intercultural communication, non-verbal communication, non-verbal signs and symbols.

В статті описано процес «міжкультурної комунікації», пояснено вплив невербальної комунікації на спілкування, описані деякі міжкультурні та національні невербальні особливості.

Ключові слова: комунікація, міжкультурна комунікація, невербальна комунікація, невербальні знаки та символи.

Араи Й. МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ В КОММУНИКАТИВНОМ ПРОЦЕССЕ

В статье описан процесс «межкультурной коммуникации», разъяснено влияние невербальной коммуникации на общение, описаны некоторые межкультурные и национальные невербальные особенности.

Ключевые слова: коммуникация, межкультурная коммуникация, невербальная коммуникация, невербальные знаки и символы.

Körperliche und nonverbale Kommunikation spielt eine zentrale Rolle im Sozialverhalten des Menschen. Neuere Forschungen von Wissenschaftlern verschiedener Disziplinen haben gezeigt, dass solche Signale eine wichtigere Rolle spielen und komplexer funktionieren, als bislang angenommen wurde.

Aktualität des vorliegenden Artikels besteht darin, das Phänomen der interkulturellen Kommunikation im Rahmen der nonverbalen Zeichen aufzuklären und die aufgelösten Auswirkungen auf den erfolgreichen kommunikativen Prozess zu verdeutlichen.

Ein konkretes Beispiel besteht darin, dass wenn ein Deutscher nach der Entfernung eines Hotels einen Afrikaner fragt, der andere erwidert darauf, dass das Hotel nahe ist; der Deutsche aber soll zu viel laufen. Das heißt, dass die Konzepte von Nähe und Ferne verschieden in Afrika und Europa sind.

Im Bereich der interkulturellen Kommunikation wurden verschiedene Theorien und Forschungen aufgestellt, die die Entstehung und die Entwicklung dieses Phänomens verdeutlicht haben. Dies ist größtenteils in den Arbeiten von einigen Wissenschaftlern festzustellen, zum Bei-

spiel F. Schulz von Thun, E. Broszinsky-Schwabe, M. Argyle, H. Lüsebrink und andere.

Das Ziel unseres Artikels besteht darin, einen Essay über den Einfluss der nonverbalen Kommunikation aus der interkulturellen kommunikativen Sicht auf die Fremdwahrnehmung zu verschaffen.

Dies führt uns dazu, sich mit folgenden **Aufgaben** gegenüberzustellen: den Prozess der „interkulturellen Kommunikation« aufzuklären; den Einfluss der nonverbalen Kommunikation auf das Sprachverhalten zu verdeutlichen; einige kulturelle und nationale nonverbale Besonderheiten hervorzuheben.

Bei der interkulturellen Kommunikation begegnen sich die Kommunikationspartner mit starken Emotionen und Gefühlen, zum Beispiel: **Angst, Neugier** und **Unsicherheit**. Sie tragen immer einige Assoziationen [2, s. 117]. Die Kommunikation fängt immer mit der Wahrnehmung des anderen Partners über die Kommunikationskanäle an. Diese Kommunikationspartner werden durch ihre Kleidungen, ihr Aussehen und Auftreten und einige Symbole eingestuft. Diese Besonderheiten lassen uns wissen zu welcher Gesellschaft oder sozialer Gruppe diese Individuen gehören.

Der wichtigste Unterschied zu allgemeinen Begegnungen innerhalb der eigenen Kultur ist die Tatsache, dass sich beide als Freunde sehen. Die interkulturellen Begegnungen sind jene, wo die Beteiligten nicht ausschließlich auf ihre eigene Kode, Konventionen, Einstellungen und Verhaltensformen zurückgreifen, sondern in denen andere Codes, Einstellungen und Verhaltensweise erfahren werden. In diesem Rahmen wird die Fremde erlebt und definiert [5, s. 145].

Bei jedem Kommunikationspartner gibt es unterschiedliche kulturelle Prägungen, die Schwierigkeiten und Probleme, die man während des interkulturellen Prozesses auflösen kann. Den Begriff der interkulturellen Kommunikation kann man nicht einheitlich definieren. Die interkulturelle Kommunikation findet immer zwischen verschiedenen Personen während Interaktion statt [5, s. 146]. Die Fremden können in einigen Fällen nicht alles verstehen und wahrnehmen. Sie finden auch Schwierigkeiten bei den Interpretationen der Sprache anderer Kultur.

Sie sollen jedes Mal entscheiden, was verstehen sie, was vermuten sie und interpretieren sie. D.h. Verstehen, Vermuten und Interpretieren sind die wichtigsten Elemente des Kommunikationsprozesses [5, s. 152].

Alle fremden Kommunikationspartner haben ihre eigenen Codes, die man analysieren und untersuchen will. Es ist deutlich, dass die interkulturelle Kommunikation zwischen zwei oder mehreren Personen stattfindet, die nicht der gleichen Kultur angehören. Dies bedeutet nicht, dass diese Personen verschiedene Sprachen sprechen, weil sie die gleiche Sprache sprechen können, aber sie gehören unterschiedlichen kulturellen Gemeinschaften an. Zum Beispiel: *die Briten und US-Amerikaner sprechen Englisch als gemeinsame Sprache oder Franco-Kanadier und Franzosen Französisch.*

In dem deutschsprachigen Raum gibt es zwischen Deutschen, Schweizern und Österreichern sprachliche Unterschiede, die bis zu Missverständnisse führen können, und es gibt Verhaltensmuster, Regeln, Bräuche und Alltagspraktiken, die jeweils anderen nicht teilen.

Wenn man auf andere Kultur mit Neugier, Interesse oder Ablehnung geht, die wirkt sich auf die Kommunikationsbereitschaft aus. Wenn man eine fremde Kultur unbekannt, unheimlich und gefährlich einstuft, wird sich die Kommunikationsbereitschaft auf ein Minimum reduzieren, abgebrochen oder vermieden werden. Und wenn man diese fremde Kultur als interessante Bereicherung betrachtet, so wird aufgeschlossen kommuniziert und dann wird sobald wie möglich

über den fremden Gesprächspartner erfahren [6, s. 112].

Wenn man auf andere Kulturen eröffnet ist, kann man auch viele Informationen auf allen Gebieten über den fremden Kommunikationspartner erhalten, weil nur durch die Kommunikationsbereitschaft eine positive erfolgreiche interkulturelle Kommunikation stattfinden kann. Es ist auch zu bemerken, dass die Vor-Erfahrungen mit Fremden alle Kommunikationshürden abbauen könnten, weil die Kommunikationspartner schon einander kennengelernt haben, obwohl sie verschiedene kulturelle, linguistische und nationale Eigenschaften haben. Die Vorkenntnisse und Vor-Erfahrungen machen den interkulturellen Kommunikationsprozess möglich.

In der amerikanischen Sozialwissenschaft wird der Begriff «*intercultural communication*» weitgehend als personaler Kulturkontakt gebunden. Unserem Kontext nach wird interkulturelle Kommunikation als personale Begegnungen bezeichnet, die den unterschiedlichen Kulturen angehören und untersuchen. Bei der interkulturellen Kommunikation begegnen sich die Kommunikationspartner mit starken Emotionen und Gefühlen, zum Beispiel: **Angst, Neugier** und **Unsicherheit**. Sie tragen immer einige Assoziationen [2, s. 117].

Während der interkulturellen Begegnungen wird die Verschiedenheit des anderen Partners nicht nur direkt gezeigt; dies könnte lange Zeit dauern, um über den Andersdenkenden mehr zu erfahren und zu wissen [4, s. 40]. Erstens analysiert man verschiedene Bereiche der Kommunikation, zum Beispiel: *verbale, vokale, nonverbale* und *paraverbale* Kommunikation. Bei der interkulturellen Kommunikation werden immer folgende Fragen gestellt: *wie kann ich das Verhalten des Partners anderer Kultur erklären? Ist es kulturell verankert? Entspricht es seiner sozialen Gruppe oder seiner aktuellen oder individuellen psychischen Verfassung?*

Bei der interkulturellen Kommunikation muss man immer die Hintergründe und die Geschichte jener Kultur kennenlernen, um zu den gegenseitigen Verständnissen gelangen zu können. D.h. die Kenntnisse von anderen Kulturen helfen uns bei der Analyse und Untersuchung verschiedener kultureller Traditionen und Besonderheiten [2, s. 122].

Bei der interkulturellen Kommunikation greift man immer auf unbewusste bekannte Verhaltensmuster zurück. D.h. man verwendet inzwischen die schon erfahrenen und bekannten Methoden, zum Beispiel: Begrüßungsformeln. Und wenn es zu Unklarheiten und Missverständnisse kommt,

kann man das durch Nachfragen und andere kulturellen Techniken korrigieren. Zum Beispiel: man hat drei Frauen begegnet, und in der Tat sollte man diese Frauen während der Begrüßungszeremonie nicht küssen; man hat aber nur eine Frau geküsst, und danach hat man erfahren, dass diese Frau nicht geküsst werden muss. Also hat man der zweiten und dritten Frau die Hand gegeben [4, s. 40].

Die interkulturelle Kommunikation läuft unter anderen Voraussetzungen und Bedingungen ab als eine Kommunikation innerhalb der gleichen kulturellen Gruppen und Gemeinschaften. Sie verfügt über unterschiedliche Rahmenbedingungen, die auch zu verschiedenen kulturellen und nationalen Gemeinschaften gehören [5, s. 151].

Ein wichtiges Element für die interkulturelle Kommunikation ist die Kommunikationsfähigkeit, d.h. dass man für den Kommunikationsprozess fähig und geeignet sein muss, um diesen Prozess nicht zu stören oder zu unterbrechen. Die interkulturelle Kommunikation setzt die Fähigkeit für eine erfolgreiche Verständigung voraus. Diese Fähigkeit beschränkt sich nicht nur auf die Kenntnisse der Sprache und wichtige Signale der Körpersprachen, sondern auch die Fähigkeit über Probleme und Missverständnisse zu sprechen [6, s. 113].

Eine erfolgreiche interkulturelle Kommunikation ist meist erst in einem kommunikativen Prozess zu erreichen. Es gibt keine interkulturelle Kommunikation außer einem kommunikativen verbalen Prozess, weil sie unter diesen kommunikativen verbalen Prozess deutlicherweise auftritt. Bei der interkulturellen Kommunikation eignet man viele positive Sachen an, zum Beispiel: *Sprache, wichtige Symbole der Körpersprache, kulturelle und nationale Besonderheiten*.

Die nonverbale Reaktion auch verbale Mitteilungen gibt uns viele Information über die betroffenen Personen und ihre Beziehungen zueinander, zum Beispiel: wenn A zum B ein Schimpfwort sagt, und B reagiert nicht darauf mit verbaler Weise, hier kann man über A zu viel wissen.

Es ist hinzuweisen, dass die verbale und nonverbale Kommunikation von großer Bedeutung sind, weil das gesprochene und das geschriebene Wort zu viel sagen könnte. Sie sind denn sehr wichtig für die Kommunikation. Die nonverbalen Botschaften und Mitteilungen werden auch 90 Prozent geschätzt [1, s. 11].

Aber die Aussagen der nonverbalen Zeichen und Symbolen sind nicht immer eindeutig

und klar. Den nonverbalen Zeichen kann man im Allgemeinen nicht vertrauen, zum Beispiel: jemand kann eine negative Nachricht mit einem Lächeln begleiten oder der Ausdruck der Augen sagt etwas anders als die freundlichen Worte. Die nonverbalen Signale des Körpers sind nicht kontrollierbar, zum Beispiel: Erörtern «rot werden». Anders gesagt kann man seine nonverbalen Botschaften nicht unter Kontrolle haben [1, s. 11].

Bei der nonverbalen Kommunikation soll man fähig sein, das nonverbale Verhalten zu wissen, zum Beispiel: Körperhaltung, Mimik, Gesten und Objekte. Dies setzt beträchtliche Kenntnisse über die Kultur des anderen voraus. Bei der interkulturellen Kommunikation soll man eine Verständigungssprache finden, um die Missverständnisse während Interaktionen auszuweichen [7, s. 15].

Wenn man auf andere Kultur mit Neugier, Interesse oder Ablehnung geht, die wirkt sich auf die Kommunikationsbereitschaft aus. Wenn man eine fremde Kultur unbekannt, unheimlich und gefährlich einstuft, wird sich die Kommunikationsbereitschaft auf ein Minimum reduzieren, abgebrochen oder vermieden werden. Und wenn man diese fremde Kultur als interessante Bereicherung betrachtet, so wird aufgeschlossen kommuniziert und dann wird sobald wie möglich über den fremden Gesprächspartner erfahren [6, s. 112].

Und die erlernten Sachen sollen ein Beweis dafür sein, dass diese Partner schon eine Kommunikationsbereitschaft haben. In jeder kulturellen Begegnung treffen sich nicht nur Menschen aufeinander, sondern unterschiedliche Lebenswelten, die kulturell geprägt sind. Um diesen Prozess zu verstehen, müssen wir an dieser Stelle erklären, was Kultur ist und wie sie mit Kommunikation verwoben ist.

Wenn es sich um interkulturelle Kommunikation handelt, ist der Kommunikationsverlauf gleich, weil im Allgemeinen der Kommunikationsverlauf aus folgenden Elementen besteht: Sender, derjenige, der etwas aussagt oder benachrichtigt, und Empfänger, derjenige, der die Aussagen und die Mitteilungen aufnimmt.

Das erste Zeichen des Kommunikationsprozesses fängt häufig mit der Wahrnehmung des Anderen, unabhängig davon, ob es um nonverbale oder verbale Kommunikation geht, denn ein Nachrichtenaustausch entsteht zwischen den verschiedenen Kommunikationspartnern.

Darüber hinaus gibt es verschiedene Modelle von Kommunikation, die ähnliche Gemeinsamkeiten aufbauen. Im Wesentlichen gibt es zwei unterschiedliche Ansätze:

Erstens: die menschliche Kommunikation nach dem Muster der Nachrichtentechnik.

Sender → **Nachricht** → **Empfänger**

Zweitens: die menschliche Kommunikation, die von den Menschen beeinflusst wird.

Bei dem Kommunikationsmodell können die Mitteilungen und die menschlichen Ausdrucksmöglichkeiten technische Hilfsmittel sein.

Bei dem linearen Kommunikationsmodell ist es zu kritisieren, dass es immer unberücksichtigt bleibt, dass es einen ständigen Wechsel von Sender und Empfänger gibt. D.h. die Sender und die Empfänger sind nicht stabil, und sie verändern sich so oft. Dies stört den normalen Verlauf der Kommunikation [2, s. 117].

Bei diesem Modell wird häufig gleichzeitig agiert, zum Beispiel, spricht der eine, und der andere spricht auch in gleicher Zeit und macht eine Körperbewegung wie zum Beispiel: runzeln, lachen, blicken uninteressiert und dreht sich usw. Man braucht immer eine Antwort des Empfängers «**FEEDBACK**», um die Kommunikation fortzusetzen. Um sich zu versichern wird häufig einige Hypothese über den Kommunikationspartner gemacht, um den Verlauf des kommunikativen Prozesses fortzusetzen. Diese Kommunikationsmodelle nennt man «Partnershypothese». D.h. dem Empfänger wird so oft unterschiedliche Hypothese gemacht, um einander verstehen zu können [1, s. 13].

Bei diesem Vorbild entsteht immer die Absicht «Intention» der Kommunikation. Das Element der «Intention» wird als eine Voraussetzung für das «lineare Kommunikationsmodell». Es ist zu erwähnen, dass während des linearen Kommunikationsmodells einige Zeichen der nonverbalen Kommunikation auftreten können. Dies verursacht Missverständnisse und stört den kommunikativen Verlauf, weil bei diesem Kommunikationsmodell im Allgemeinen die verbale Kommunikation benutzt wird. Einige Gesten und Blicke stellen dem anderen Kommunikationspartner gewisse Interpretationsschwierigkeiten dar, weil er deren nicht bewusst ist. Dies beeinflusst auch die interkulturelle Kommunikation bei der Begegnung mit interkulturellen Individuen [3, s. 200]. Von anderer Seite gibt es das «klassische Kommunikationsmodell», das dazu neigt, sowohl die Verständigung zwischen

Sender und Empfänger als auch den kommunikativen Prozess zu ermöglichen.

Bei diesem Art des kommunikativen Modells sollen die beiden Kommunikationsteilnehmer über verschiedene Kenntnisse verfügen, zum Beispiel: Begriffe, Vorstellungen über Dinge und Sachverhalten, Buchstaben und Wörter, Bilder und Bedeutungen.

In diesem Muster wird nach natürlichen und künstlichen Zeichen unterschieden. Natürliche Zeichen, sind alle, die der Mensch durch seine eigene Sprache und Körpersprache selbst äußert, während künstliche Zeichen durch ein Medium (Technik). Zeichen könnten mehrdeutig sein, d.h. sie umfassen unterschiedliche Bedeutungen, die bisweilen schwer zu verstehen sind, zum Beispiel: Wort oder Bild für «**Blatt**» – *welches Blatt ist gemeint?*

Es ist uns klar geworden, dass der Mensch über bestimmte Formen des Kommunikationsverhaltens verfügt, d.h. er kennt verschiedenes kommunikatives Verhalten. Diese kommunikativen Verschiedenheiten des Sprachverhaltens lassen uns alle Besonderheiten des Kommunikationspartners erklären. Deswegen ist es erforderlich, den interkulturellen kommunikativen Prozess mit der sprachlichen Umgebung zu verbinden.

LITERATURVERZEICHNIS:

1. Argyle M. Körpersprache und Kommunikation. / JunfermannVerlag. – Paderborn, 2013. – S. 11-20.
2. Broszinsky-Schwabe E. Interkulturelle Kommunikation: Missverständnisse und Verständigung. / Verlag für Sozialwissenschaften. – Wiesbaden, 2011. – S. 117-125.
3. Ellgring H. Kommunikation und Psychosozologie. Ein Handbuch in Schlüsselbegriffen. – München, 1983. – S. 196-203.
4. Lipiansky H. Interkulturell denken und handeln: Theoretische Grundlagen und gesellschaftliche Praxis. / H. Lipiansky // Verlag für Sozialwissenschaften. – Berlin, 2011. – S. 37-51.
5. Schulz von Thun F. Interkulturelle Kommunikation: Methoden, Modelle, Beispiele. Rowohlt Verlag. – Hamburg, 2013. – S. 143-154.
6. Lüsebrink H. Interkulturelle Kommunikation: Interaktion, Fremdwahrnehmung, Kulturtransfer / H.Lüsebrink // 3. aktualisierte und erweiterte Auflage. – Metzler Verlag. – Stuttgart, 2012. – S. 100-140.
7. Renate J. Nonverbale Kommunikation und Körpersprache. / Carl Auer Verlag. – Heidelberg, 2013. – S. 12-19.

УДК 811.111'42:811.111 37

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТІВ БІЗНЕС-ЕТИКИ В АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТАХ ЕТИЧНИХ КОДЕКСІВ МІЖНАРОДНИХ КОМПАНІЙ

Галинська О.М., доцент кафедри
ділової іноземної мови та міжнародної комунікації,
Національний університет харчових технологій

Статтю присвячено дослідженню англomовних текстів етичних кодексів міжнародних компаній. На основі текстів етичних кодексів виділено базові концепти ділової етики RESPONSIBILITY та INTEGRITY, розкрито роль мовних засобів у процесі вербалізації аналізованих концептів ділової етики.

Ключові слова: етичний кодекс, ділова поведінка, ділове спілкування, концепт ділової етики.

Статья посвящена изучению англоязычных текстов этических кодексов международных компаний. На материале текстов этических кодексов выделены основные концепты деловой этики RESPONSIBILITY и INTEGRITY, раскрыта роль языковых средств в процессе вербализации анализированных концептов деловой этики.

Ключевые слова: этический кодекс, деловое поведение, деловое общение, концепт деловой этики.

Galynska O.M. REPRESENTATION OF BUSINESS ETHICS CONCEPTS IN ENGLISH TEXTS OF ETHICS CODES OF INTERNATIONAL COMPANIES

The article is devoted to the research of English texts of ethics codes of international companies. The basic business ethics concepts RESPONSIBILITY and INTEGRITY have been determined and their verbalizers have been analyzed.

Key words: ethics code, ethics behaviour, ethics communication, business ethics concept.

Постановка проблеми. Нестримний розвиток інформаційного простору й повернення до духовності, моральності в багатьох сферах суспільного життя спричинили широке вживання таких понять, як етика спілкування, корпоративна культура, корпоративна етика. Особливо це стосується сфери ділового спілкування [2, с. 314]. Більше того, швидкі темпи економічного та суспільного розвитку в період глобалізації сприяють появі нових норм комунікації у сфері ведення міжнародного бізнесу й ділового спілкування зокрема. Дотримання міжнародних норм і стандартів ділової поведінки стає все більш значущим. З'явилися певні види текстів, «пов'язані з регулюванням інституціоналізованого ділового спілкування» [5, с. 1].

Дослідження мови як невід'ємної складової соціальної реальності спонукає активізацію інтересу дослідників до проблем ділового спілкування, що становить вагомий частину діяльності людини (Г. Чайка, Г. Яворська, D. Crystal та ін.). Ділове спілкування охоплює нові соціальні сфери, унаслідок чого виникають нові різновиди ділових текстів [5, с. 1]. Такими вважаються нормативні тексти з корпоративної етики або етичні кодекси, що з'являються у сфері ділового спілкування, ставши поширеними в діяльності багатьох міжнародних компаній, у яких сформульовані правила й норми ділової пове-

дінки та якими керуються всі суб'єкти, пов'язані як із зовнішньою, так і з внутрішньою діяльністю компанії.

Мета статті полягає в дослідженні англomовних текстів етичних кодексів міжнародних компаній, виявленні семантико-когнітивних особливостей таких текстів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Корпоративний етичний кодекс (Code of Conduct, Code of Ethics, Code of Business Conduct) як тип нормативного документа ще вичерпно не висвітлено в сучасній науці. Дослідження етичних кодексів зосереджені переважно на позамовних аспектах: на соціальних і економічних чинниках ділової етики, відображенні національного характеру в етичних кодексах, розробленні типології етичних проблем, порушених у кодексах [5, с. 1]. Разом із тим поза увагою лінгвістів залишається прескриптивний характер текстів, які функціонують у сфері корпоративної етики, а також лінгвокультурологічна, лінгвопрагматична, семантична та соціокультурна специфіка таких текстів. Створення й функціонування текстів етичних кодексів передбачає вирішення низки соціальних завдань, а також здійснення за допомогою мовних засобів впливу на соціально-економічні та культурні аспекти діяльності окремих міжнародних компаній [5, с. 1].

Етичний кодекс, або кодекс етики в бізнесі – це зведення моральних принципів, моральних

норм і правил поведінки однієї особи або групи осіб, що визначає оцінку їхніх дій із погляду взаємин з іншими суб'єктами бізнесу, стосунків у колективі й суспільстві на основі дотримання моральних норм і принципів, які поділяються ними [4]. **Етичний кодекс** – офіційний документ бізнес-компанії, у якому викладено основні принципи та правила поведінки керівників і персоналу [5, с. 6]. Створення етичного кодексу – це один із способів забезпечення інформативної відкритості й публічності компанії, свідчення дотримання високих стандартів корпоративної поведінки. Потреба в етичних кодексах виникла через те, що для регулювання людської поведінки у специфічних ситуаціях універсальних норм було недостатньо.

Як уважає В. Кубко, корпоративні етичні кодекси зорієнтовані на загальнолюдські принципи етики, на вічні та сучасні етичні норми, національні ідеї. У будь-якому разі кодекс має містити основні норми етики й правила ділової поведінки. Крім того, кодекс повинен відображати реальну ситуацію і специфіку фірми, компанії, організації [2, с. 315].

Дослідники виділяють три основні функції кодексів корпоративної етики:

- 1) репутаційну, або іміджеву;
- 2) управлінську;
- 3) розвитку корпоративної культури [1; 2, с. 315; 4].

Іміджева (репутаційна) функція полягає у формуванні довіри компанії ззовні, так виступаючи інструментом корпоративних зв'язків із громадськістю (PR) і підвищуючи інвестиційну привабливість компанії [2, с. 315]. Управлінська функція кодексу полягає в урегулюванні поведінки у складних етичних ситуаціях, регламентує поведінку персоналу, пріоритети у взаємодії з клієнтами, акціонерами, партнерами, конкурентами, зовнішнім середовищем; визначає порядок прийняття рішення та неприйнятні форми поведінки. За допомогою функції розвитку корпоративної культури в компанії етичні кодекси траншують корпоративні цінності, орієнтують працівників на єдині корпоративні цілі, тим самим підвищують корпоративну ідентичність працівників [4].

Аналіз текстів етичного кодексу засвідчив, що корпоративні етичні кодекси не мають чітко визначеної форми й відрізняються за своїм змістом, наповненням, обсягом і презентовані так:

- 1) правила морально-етичної поведінки (*code of ethics, code of conduct, business conduct,*

ethics code тощо), що регулюють різні аспекти діяльності: стосунки з клієнтами, партнерами (*relationships with customers*), зобов'язання компанії (*our responsibilities*), конфлікт інтересів (*conflict of interests*), конфіденційність (*confidential information, confidentiality*), політика анти-хабарництва та корупції (*anti-bribery, anticorruption*), чесна конкуренція (*fair competition, competitive intelligence*);

- 2) корпоративні кредо, тобто загальні етичні положення стосовно ведення бізнесу (*Integrity, transparency, responsibility; Winning with integrity, The way we work; Great people with great values*). Такі кодекси подано у вигляді набору принципів, яких компанія зобов'язується дотримуватися (*integrity, responsibility, respect, transparency* тощо).

Великі міжнародні компанії (*PepsiCo, Coca-Cola, BP, Shell, Nestlé, Ernst&Young, Procter&Gamble, Microsoft, Google, Yahoo*) створюють об'ємний і детальний за змістом текст етичного кодексу, що поєднує як загальні положення щодо ведення бізнесу, так і правила етичної поведінки. Структура тексту зазвичай включає заголовок, вступне слово президента компанії, виклад основних принципів і правил поведінки, деякі додаткові положення та/або додаткову інформацію про компанію.

Семантико-когнітивний підхід до дослідження семантичних особливостей текстів етичних кодексів дає змогу виокремити концепти ділової етики, що «сприяє формуванню уявлення про особливості концептуалізації відповідного фрагмента мовної картини світу» [5, с. 12]. На сьогодні концепт – основна категорія лінгвістики й лінгвокультурології. Він має ментальну природу та об'єктивується в мові одиницями різних рівнів: лексемами, вільними і стійкими словосполученнями, мікроконтекстами. Концепт, як правило, у своїй структурі містить *ядро*, що включає центральну ядерну зону (домінанту), навколо-ядерну зону та *периферію* (ближню, дальню і крайню).

З-поміж базових концептів ділової етики виокремлюємо концепти RESPONSIBILITY й INTEGRITY.

Одне з центральних місць у концептосфері бізнес-етики посідає концепт RESPONSIBILITY, який характеризується, на нашу думку, соціальним спрямуванням, на протигагу концепту INTEGRITY, що належить до етичних концептів. Адже в бізнесі відповідальність і репутація – базові категорії, з якими пов'язані певні зобов'яз-

зання компанії перед своїми клієнтами, партнерами, постачальниками, працівниками, а також із ними пов'язане створення власного позитивного іміджу потужної й успішної компанії, здатної задовольнити споживача. Концепт RESPONSIBILITY представлений вербалізаторами, що утворюють лексико-семантичне поле, до складу якого входить таке: ядро з домінантою *responsibility*, навколядерний простір (*care, safety*); ближча периферія (*obligation, to be responsive, to take the responsibility, to share the responsibility, to fulfill one's responsibilities*), дальня периферія (*trust, to earn the trust, to take care, to ensure, to be focused on*). Наприклад, *Safety is good business. Everything we do relies upon the safety of our workforce and the communities around us. We care about the safe management of the environment. We are committed to safely delivering energy to the world* (Shell). *We are committed to acting with integrity, investing in new product development, being responsive and accountable to our customers and partners, and remaining a leader in our field* (Microsoft). *Our Credo has guided our actions in fulfilling our responsibilities* (Johnson&Johnson). *Our reputation as a company that our users can trust is our most valuable asset, and it is up to all of us to make sure that we continually earn that trust. All of our communications and other interactions with our users should increase their trust in us* (Google). *That's because we are focused on the most important principles and expectations rather than specifying detailed rules* (BP).

Об'єднуючи в собі базові принципи бізнес-етики, INTEGRITY є базовим етичним концептом текстів етичних кодексів. Концепт представлений розгалуженою системою вербалізаторів, які утворюють лексико-семантичне поле, що включає ядро, до складу якого входить центральна ядерна зона *integrity*, навколядерна зона (*honesty, fairness*); ближча периферія (*duty, transparency, honest, fair, uncompromising, act with integrity, to do what is best, to do what is right, to be based on honesty*); дальня периферія (*dignity, credibility, leadership, professionalism* тощо). Наприклад, *Acting with integrity around the world* (Coca-Cola); *We have an obligation to always do what's best for the company and our users* (Google); *We should treat all those in the marketplace with whom we come into contact with fairness and integrity* (PepsiCo). *We focus our resources to achieve leadership objectives and strategies. P&G respects employee privacy and dignity*

(Procter&Gamble). *But it's integrity and professionalism that we bring to these challenges that define our reputation* (Ernst&Young). *We seek to conduct our business in a manner that respects the human rights and dignity of people* (BP) (Форма теперішнього часу дієслів (*focus, respect, seek*) підсилює позитивну оцінку, постійність і незмінність твердження.

Отже, дослідження дає змогу дійти певних висновків. По-перше, розвиток партнерства й ділових відносин, зростаюча залежність бізнесу компаній як на національному, так і міжнародному ринку стимулювали розвиток ділової етики. Етичні вимоги відображено в корпоративних етичних кодексах, вони є ядром корпоративної культури організацій. По-друге, вивчення етичних кодексів провідних міжнародних компаній засвідчило, що найчастіше вони дуже не схожі один на одного, мають різний формат, обсяг, різний стиль і, більше того, виконують різні завдання. Саме від поставлених завдань і функцій залежить, яким буде цей документ і як він працюватиме в конкретній компанії. По-третє, виділені базові концепти ділової етики RESPONSIBILITY та INTEGRITY, на нашу думку, значною мірою є семантично близькими, оскільки відповідальність компанії перед своїми споживачами і працівниками, так само, як і чесність, моральність, є запорукою успіху компанії й сприяє створенню її позитивного іміджу. Відмінність між аналізованими концептами полягає в тому, що концепт RESPONSIBILITY вирізняється своїм соціальним спрямуванням, тоді як INTEGRITY є базовим етичним концептом текстів етичних кодексів.

Аналіз текстів етичних кодексів не є вичерпним. Значний інтерес становить контрастивне дослідження концептів у текстах етичних кодексів провідних європейських та українських компаній.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс корпоративної етики: кожній компанії – свій кодекс [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://alls.in.ua/57364-kodeks-korporativno-etiki-kozhnijj-kompani-svijj-kodeks.html>.
2. Кубко В.П. Процес створення корпоративних кодексів / В.П. Кубко // Труды Одесского политехнического университета. – Одеса, 2008. – Вып. 1 (29). – С. 314–317.
3. Скрипник К.В. Кодекс корпоративної етики на сучасному етапі розвитку кадрової політики у банківській сфері: теоретико-практичні аспекти / К.В. Скрипник // Наукові праці МАУП. – 2013. – Вип. 2(37). – С. 84–86.
4. Чайка Г.Л. Культура ділового спілкування менеджера : [навч. посіб.] / Г.Л. Чайка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pidruchniki.ws/15941024/menedzhment/>

- etichni_kodeksi_znachennya_dlya_formuvannya_etichnoyi_povedinki_organizatsiyi#285.
5. Шипіцина Ю.В. Англомовні тексти з корпоративної етики: лінгвопрагматичний та семантико-когнітивний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Ю.В. Шипіцина. – К., 2007. – 20 с.
 6. Яворська Г.М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс. Мова, культура, влада / Г.М. Яворська ; НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. – К. : Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні, 2000. – 286 с.
 7. Crystal D. English as a Global Language / D. Crystal. – Cambridge University Press, 2003. – 204 p.

УДК 811.134.2:81'374

РОЗКРИТТЯ ЗНАЧЕННЯ ЗАПЕРЕЧЕННЯ ТЛУМАЧНИМИ СЛОВНИКАМИ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ

Глушук-Олея Г.І., к.філол.н., доцент,
Херсонський державний університет

У статті зроблено спробу розкрити поняття «заперечення» через залучення дефінітивного аналізу, який передбачає дослідження словникових дефініцій цього поняття в іспанських тлумачних словниках задля уточнення його значення та сфери його функціонування.

Ключові слова: заперечення, лексикографія, тлумачні словники, іспанська мова.

В статье предпринята попытка раскрыть понятие «отрицание» посредством применения дефинитивного метода анализа словарных дефиниций этого понятия в толковых словарях испанского языка с целью уточнить его значение и сферы употребления.

Ключевые слова: отрицание, лексикография, толковые словари, испанский язык.

Gluschuk-Oleja G.I. THE DEFINITION OF THE CONCEPT "NEGATION" IN SPANISH DICTIONARIES

The article deals with the description of the concept «negation» in the Spanish dictionaries to define more precisely its significance and sphere of its functioning.

Key words: negation, Lexicography, explanatory dictionary, Spanish.

Дослідження категорії заперечення має багатотисячлітню історію і, будучи лінгвістичною універсалією, воно описано у словниках і граматиках кожної мови та в багатьох працях лінгвістів. Це одна з важливіших мовних категорій, яка слугує для опису дійсності, відіграє величезне значення у процесі спілкування, є однією з основних розумових операцій. Серед інших універсальних заперечення вигідно вирізняється особливим місцем у різних галузях людського знання – філософії, логіці, психології, математиці, мовознавстві. Універсальність заперечення обумовлена прагненням людини до диференціації явищ дійсності та відбиттям цього процесу в мові.

Наприкінці 90-х років ХХ ст. С. Сієферном та В. Велтенем було зібрано бібліографію заперечення приблизно із 3000 тисяч назв [11], яка, безперечно, на сьогодні складає іншу цифру. Науковий пошук нашого дослідження спрямовано на розкриття поняття заперечення у лексикографічній традиції іспанської мови.

Іспанська лексикографія зазнала певного відставання порівняно з французькою та німецькою, що може пояснюватися тим, що в Іспанії провідні лексикографічні підприємства не отримали рішучого імпульсу, як це відбулося в інших країнах (видавництва *Littré* чи *Larousse* у Франції та *Grimm* у Німеччині), де йдеться про давню традицію укладання словників, вокабуляріїв та глоса-

ріїв. На сьогодні в Іспанії продовжуються найрізноманітніші публікації лексикографічних творів різної спрямованості.

Дослідження лексичних полів, розпочаті Х. Трієром, сприяли вивченню не окремих слів, а їх синонімів або семантично пов'язаних із ними слів [2, с. 19]. В Іспанії Х. Касарес, обраний у 1919 р. членом Королівської академії Наук Іспанії, у 1921 р. підтримав ідею укладання словника за концептами і в 1942 р. видав «*Diccionario ideológico de la lengua española: desde la idea a la palabra, desde la palabra a la idea*» [7, с. 2]. Окрім того, наслідком тенденції до сучасного підходу вивчення мови стала розробка описових словників іспанської мови; нові лінгвістичні ідеї допомогли зменшити суто пуристські тенденції традиційної лексикографії.

Сучасна лексикографія тяжіє спиратися на реальне вживання слова на відміну від надмірного тиску, який чинився колись на словники вокабуляром писемної нормованої форми мови. Отже, стосовно заперечення нас цікавить висвітлення цієї теми словниками іспанської мови задля уточнення сфери його функціонування. Передусім розглянемо власне лексему «негація», або «заперечення», – *negación* – та її значення (етимологічно походить із латини *negatio*, *-ōnis*) [3, с. 1572; 5, с. 771; 10, с. 714]:

- 1) дія і наслідок заперечення;
- 2) нестача або повна відсутність чогось;

3) грам. знач. – семантична категорія, до якої належать певні слова, що слугують для заперечення;

4) власне заперечні слова або вирази.

Словник М. Молінер додає до тлумачення «негації» невизнання чогось [9, с. 654]. Поряд із дієсловом М. Молінер додає, що воно виражає:

- не існування речі, стану, або не реалізацію (не здійснення) дії чи феномена (*Niega que haya tales documentos / Negó que le hubiese tocado la lotería / Eso es como negar que la nieve es blanca*). Часто гіперболічно вживається заперечення зі значенням зменшення (*El perro que no ladra / Elena que no se enfada nunca*). Префікси із заперечним значенням: *a-*, *ab-*, *an-*, *ana-*, *des-*, *i-* (*il-*, *im-*, *in-*, *ir*), *o-*;

- відповісти комусь негативно, коли питається про щось, відхилити інкриміновані звинувачення;

- значення дієслова *denegar* – заявити комусь про ненадання чогось чи відмову у чомусь (*Le han negado el permiso para trasladarse al extranjero*); *rehusar* – не давати чи не робити того, що чекають від людини (*Neagar la mano (el saludo)*); забороняти певну дію чи перешкоджати їй (*Le negó el paso por aquel sitio*);

- заперечувати зв'язок, дружбу чи родинний зв'язок із певною особою – передається значення дієслова *renegar* (*San Pedro negó a Jesús*);

- приховувати якусь річ;

- стверджувати, що когось немає вдома, коло його шукають чи телефонують, хоча насправді це не так (*Le llamaré pero estoy seguro que me lo negarán*).

Стосовно дієслова *negar* та його значення [3, с. 1572; 12, с. 573]:

- (із лат. – *negāre*) стверджувати, що чогось не існує, неправда, або не так, як хтось вважає чи стверджує;

- припинити визнавати щось, не сприймати існування чогось;

- відповідати «ні» на прохання або не надавати чогось;

- забороняти, перешкоджати, заважати;

- забути чи відсторонитися від того, що цінувалося, часто повторювалося;

- не зізнаватися у злочині; зазвичай вживається звинуваченими, які юридично допитуються стосовно цього;

- зневажати, сторонитися чогось;

- приховувати;

- вибачатися за щось скоєне, заперечувати участь у чомусь;

- не приймати когось вдома, говорячи, що ви пішли.

Розглянувши попередні дефініції заперечення, зазначимо, що підтверджується ідея суб'єктивності та множинності його визначення. Стосовно лексикографічного окреслення, за судженням Л. Ф. Лари, лексичне значення, взагалі, змінюється згідно з інтересами суспільства і оцінним досвідом його культури; і словник, як поєднання усіх означень, має відбивати природу цієї культури [8, с. 204-205].

Так, словник синонімів і антонімів іспанської мови надає синонімічний ланцюг дієслова «*negar*» [6, с. 260]:

- *denegar, prohibir, vedar*;

- фразеологічні звороти: *cerrarse a la banda, ponerse de uñas*.

При чому *denegar* вживається виключно в адміністративній мові у значенні «відмовити у проханні, запиті тощо». Також у даному словнику до синонімів зі значенням «*negar*» належать *ocultar, disimular, excusarse, rehusar*.

До того ж, ми не можемо забувати, що для визнання чогось негативним, ми одразу ж шукаємо на противагу цьому щось позитивне: якщо одне слово заперечує, відхиляє чи спростовує щось, є очевидним, що воно вже передувало у певній формі самому запереченню. Так, знову ж таки у вищезгаданому словнику знаходимо відповідні антоніми «*negar*»:

- *afirmar, incluir(se), ratificar(se), presentar(se)*.

Ступінь сприйняття негативності залежить від спільноти, тобто перше визначення заперечення може мати негативне і позитивне значення відповідно до обізнаності, рівня погодженості у суспільстві щодо чогось. При намаганні угрупувати лексику в певні семантичні поля простежується, що слова набувають чи можуть набувати за певних обставин відносні значення, і це акцентується, передусім, у полі заперечення [2, с. 32]. Так, синоніми заперечення групуються у такі лексико-семантичні поля [4]:

- *negación: negativa, denegación, prohibición, oposición, repulsa*;

- *negación, falta, carencia, ausencia, privación*;

- *negación, torpeza, incapacidad, inutilidad, ineptitud, incompetencia, nulidad, invalidez, ineficacia*;

- *negación, abjuración, traición*.

Можна стверджувати існування щільного зв'язку між контрарними поняттями, і, говорячи термінами компонентного аналізу, зна-

чення слова – це комплекси семантичних складників, поєднаних логічними константами, що визначається як концепт. Виходячи із цього, тлумачний словник – це система концептів, кожному з яких відповідає фонологічна форма і певні морфологічні та синтаксичні характеристики [1, с. 180-182].

Після проведеного аналізу щодо труднощів визначення та характеристики заперечення ми спробуємо у подальшій роботі деталізувати критерії складання корпусу семантичного поля заперечення в іспанській мові.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bierwisch M. Semántica // Nuevos horizontes de la lingüística [ed. Jh. Lyons]. – Madrid : Alianza, 1975. – 369 p.
2. Cundín Santos M. Aproximación al diccionario de la negación / Margarita Cundín Santos. – Bilbao : Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco, 2000. – 394 p.
3. Diccionario de la Lengua Española / Real Academia Española // Vigésima segunda edición. – Madrid : Espasa, 2001. – Tomo II (h-z). – P. 1181–2349.
4. Diccionario de sinónimos [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.diccionariodesinonimos.es/negacion/
5. Diccionario manual ilustrado de la lengua española / Revisión y Prólogo por Samuel Gili Gaya. – Barcelona : BIBLOGRAF, 1964. – 1126 p.
6. Diccionario manual. Lengua española. Sinónimos y antónimos. – Barcelona : Biblograf, 1988, – 370 p.
7. Julio Casares y el Diccionario ideológico de la lengua española [Електронний ресурс]. – Режим доступу : creatividades.rba.es/.../dossierjulioacasares.pdf
8. Lara L. F. Teoría del diccionario monolingüe. – México: El Colegio de México, 1997. – 237 p.
9. Moliner M. Diccionario de uso del español. – Madrid : Gredos, 1988. – 2 tomo (J–Z). – 960 p.
10. Nuevo diccionario ilustrado de la lengua española: 250.000 acepciones / Editorial Ramon Sopena, S.A. – Barcelona : SOPENA, 1980. – 1036 p.
11. Seifert S. A Basic Bibliography on Negation in Natural Language / Stephan Seifert, Welte Werner. – Tübingen: Narr, 1987. – 334 p.
12. Slager E. Diccionario de uso de las preposiciones españolas / Emile Slager. – Madrid : Espasa, 2004. – 885 p.

УДК 811.111

ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ РІВЕНЬ ВТОРИННОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ СУЧАСНИХ БРИТАНСЬКИХ ПИСЬМЕННИЦЬ)

Горицька Ю.В., аспірант,
Київський національний лінгвістичний університет

У статті досліджено лінгвокогнітивний рівень вторинної мовної особистості і встановлено, що його одиницями є вжиті в романі британської письменниці українського походження негативно марковані генералізовані висловлювання про Україну та позитивно марковані узагальнення про Великобританію; алюзії на слов'янські народні приказки; вербалізовані в художніх творах культурні стереотипи, характерні європейській та слов'янській ментальності, що свідчать про симбіоз двох лінгвокультур у свідомості білінгвів, які володіють не лише мовними, а й концептуальними картинами світу цих культур.

Ключові слова: вторинна мовна особистість, лінгвокогнітивний рівень, одиниці лінгвокогнітивного рівня, культурний стереотип, генералізовані висловлювання, алюзії.

В статье исследовано лингвокогнитивный уровень вторичной языковой личности и установлено, что его единицы – это использованные в романе британской писательницы украинского происхождения негативно маркированные генерализованные высказывания про Украину и позитивно маркированные обобщения про Великобританию; алюзии на словянские народные пословицы; вербализированные в художественных произведениях культурные стереотипы, характерные европейской и словянской ментальности, свидетельствующие про симбиоз двух лингвокультур в сознании билингвов, владеющих не только языковыми, но и концептуальными картинами мира этих культур.

Ключевые слова: вторичная языковая личность, лингвокогнитивный уровень, единицы лингвокогнитивного уровня, культурный стереотип, генерализованные высказывания, алюзии.

Horytska Y.V. THE LINGUO-COGNITIVE LEVEL OF SECONDARY LINGUISTIC IDENTITY (BASED ON THE NOVELS WRITTEN BY THE MODERN BRITISH WRITERS)

The paper studies the linguo-cognitive level of secondary linguistic identity. It proves that the units of this level are negatively-marked generalisations about Ukraine and positive ones about Great Britain used in the novel written by the British writer of Ukrainian origin; the allusions to Slavonic proverbs; typical for the European and Slavonic mentality cultural stereotypes verbalised in the literary works, which accounts for the interrelation between two cultures in bilingul mindset.

Key words: secondary linguistic identity, linguo-cognitive level, the linguo-cognitive level units, cultural stereotype, generalizing expressions, allusions.

Антропоцентризм наукової парадигми ХХІ ст. зумовлює підвищений інтерес до вивчення такого поняття як *мовна особистість*, яку репрезентують, зокрема, і автори художніх творів, що належать до письменників-білінгвів. Як представники паралельної до слов'янської лінгвокультури такі автори набувають статусу *вторинної мовної особистості*, які володіють не лише мовними, а й концептуальними картинами світу обох лінгвокультур [12, с. 6]. У зв'язку з цим видається необхідним з'ясувати, як накладання двох культурних шарів у менталітеті письменника вербалізується в його творах, характеризуючи особливості його світосприйняття.

Ставши на сьогоднішній день міждисциплінарною, категорія *вторинна мовна особистість* вперше була введена в науковий обіг у лінгводидактиці І. І. Халєєвою [12], що сприяло її активному вивченню, перш за все, в цій царині [3; 6; 12; 13]. Свою подальшу

розробку ця категорія знайшла у теорії міжкультурної комунікації [1; 4] і власне лінгвістиці [7; 8; 10].

Важливим здобутком представників школи з вивчення Російської мовної особистості була розробка трирівневої її структури, яка передбачала вербальний, лінгвокогнітивний і прагматичний рівні мовної особистості [5]. Проте когнітивний вектор сучасної науки фокусує увагу науковців на тісному взаємозв'язку між когніцією та мовою, в результаті чого актуалізується лінгвокогнітивний рівень, адже саме він є показовим при вивченні когнітивних процесів у свідомості мовця та їх вербалізації в мові й мовленні. Безпосередньо лінгвокогнітивний рівень вторинної мовної особистості був у центрі уваги І. І. Халєєвої, яка розподілила його на два підрівні: висхідний до мовної та концептуальної картин світу [12].

Романи сучасних британських письменниць Анни Шевченко і Марини Левицької

яскраво презентують *вторинні мовні особистості* їх авторів, демонструють взаємодію і вплив української та англійської мов, а отже, слов'янських та англосаксонських лінгвокультур на їх світобачення, що актуалізовано в романах «Спадок» і «Коротка історія тракторів українською» [15; 16].

Мета статті – дослідити лінгвокогнітивний рівень *вторинної мовної особистості* в сучасному британському романі. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) виявити генералізовані висловлювання про Україну і Великобританію, вжиті у творах письменниць-емігранток; 2) розглянути алюзії на слов'янські народні приказки; 3) охарактеризувати культурні стереотипи як актуалізатори *вторинної мовної особистості* письменниць.

Одиницями лінгвокогнітивного рівня *мовної особистості* є генералізовані висловлювання, узагальнені теоретичні та побутові поняття, судження, висновки, ідеї, концепти [5, с. 52]. Цей рівень передбачає «не лише знання мови у вузькому розумінні, а, насамперед, акумулювання знань носія мови про світ, тобто фіксацію наївної мовної картини світу» [5, с. 89].

Незважаючи на те, що Марина Левицька розмовляє і пише свої романи англійською мовою, а українською, подекуди навіть суржилом, говорила лише зі своїми батьками на побутові теми, як українську мовну особистість її характеризує твердження про милозвучність української мови, що є притаманним для україномовних письменників, на відміну від англомовних: *Such a beautiful language that anyone can be a poet* (Lewycka, 11). Маючи лише українське коріння і знаючи про Україну здебільшого з оповідей своїх близьких, Марина Левицька робить негативно марковані узагальнені висновки про Україну, зображаючи її в непривабливому світлі: *I have visited Ukraine. I have seen the concrete housing blocks and the fish dead in the rivers. Pappa, Ukraina isn't like you remember it. It's different now. The people are different. They don't sing any more-only vodka songs. All they're interested in is shopping. Western goods. Fashion. Electronics. American brand names* (Lewycka, 11). Авторка описує українців як націю, що не дбає про навколишнє середовище, оскільки вони допустили, щоб риба була мертвою в річках; як алкоголіків, що співають лише, коли нап'ються; як представників споживачього суспільства, яких цікавлять магазини, товари із західних країн, американські бренди.

Узагальнені висловлювання про Британію, навпаки, вербалізують почуття гордості й поваги до цієї країни: *“Because British justice is best in world. It is both a historical destiny and burden, which one might say...”* (Lewycka, 11). Позитивно маркована лексема *good*, вжита в найвищому ступені порівняння, допомагає створити образ могутньої держави.

Як слов'янську мовну особистість Анну Шевченко характеризує звернення до приказок: *As they say, a girl v pohode y v bede – “on the march and calamity”* (Shevchenko, 41). Транслітерований вираз “в поході і в біді” можна трактувати як згорнутий варіант російської народної приказки “коня взнаєш в поході, а друга – в біді” або байки С. В. Міхалкова «Друзі в поході» про похід лиса, бобра і кабана [9, с. 18].

У романі «Коротка історія тракторів українською» вербалізовано низку світоглядних, гендерних та соціально-побутових стереотипів про Європу та Україну. Під стереотипом, вслід за Є. Бартмінським, ми розуміємо суб'єктивно детерміноване уявлення про предмет, що охоплює описові та оцінні ознаки, а також є результатом інтерпретації дійсності в рамках соціальних пізнавальних моделей [2, с. 189]. Отже, ми дотримуємося розуміння стереотипу в широкому аспекті, який передбачає суб'єктивне узагальнення.

У залежності від структури плану змісту і плану вираження Є. Бартмінський розрізняє три різновиди стереотипів: топіка, формули, ідіоми [2, с. 155]. Топіку можна вважати початковим етапом розвитку стереотипу, оскільки після того, як вона стає загальноживаною, вона трансформується у формули, що, в свою чергу, є мотивацією для створення ідіом. За Є. Бартмінським, топіка – стійкі сполучення семантичних одиниць, які ще не мають стабільної форми вербалізації [2, с. 155]. Отже, ці словосполучення мають описовий та узагальнений характер.

Україна, навпаки, зображена убогою країною: *Life in Ukraine is too hard for such a delicate spirit as hers. He has been reading the newspapers, and the news is grim. There is no bread, no toilet paper, no sugar, no sewerage, no probity in public life, and electricity only sporadically* (Lewycka, 2). Убогість життя в Україні підкреслюється багаторазовим повтором заперечувального займенника “no” зі значенням «ніякий, жоден».

Чоловіки вважають себе «лицарями на білому коні», що рятують жінок від жахливого життя: *“Hmm. So you say. Maybe it is so. But if*

I can save one lovely human being...” (Lewycka, 11). “*If I can save just one human being-one human being-from this horror; do you not think this is the moral thing to do?*” (Lewycka, 13). *Nobody knows what to believe or whom to trust. “If I can save just one human being...”* (Lewycka, 13). Фактуальна алюзія до лицарського минулого актуалізована лексемою “*save*”, що використовується в романі 4 рази в контексті порятунку українки від лихого майбутнього в Україні. Апосіопеза, графічно виражена трьома крапками наприкінці речення, додає виразу філософського змісту і масштабності позиції героя, змушуючи в такий спосіб читача домислити, чому він має зробити все, що в його силах, щоб врятувати людину від лихої долі на Україні.

Головний герой Миколай наводить низку причин, чому він має це зробити: *How can he condemn a lovely woman to this? How can he walk by on the other side of the road? “You must understand, Nadezhda, only I can save her!” You see, he explains, he is her last hope, her only chance to escape persecution, destitution, prostitution* (Lewycka, 2). У наведеному вище фрагменті актуалізовані стереотипи про Україну як бідну країну, про що свідчить лексема “*destitution*”, де процвітає гоніння і проституція, підтвердженням чому є лексеми “*prostitution*” і “*persecution*”. Прийом фонетичний

Ще однією причиною, чому українки користуються популярністю серед іноземців, є те, що українки вважають своїм обов’язком приготування їжі для своєї родини: “*Why you buying cake in Tesco, Valentina? Why you no baking? Woman should bake*” (Lewycka, 7). Українська емігрантка в Британії пані Задчук після запитань, що свідчать про її осуд, радить своїй знайомій не купляти напівфабрикати в супермаркетах, а готувати їсти, про що свідчить використання модального дієслова “*should*”, яке використовується для вираження поради.

Застарілим стереотипом є уявлення про українських жінок як про селянок: “*Nothing wrong with peasants. Mother was a peasant*” (Lewycka, 2). У словнику української мови лексема “селянка”, жіночий рід від “селянин”, тлумачиться як “житель села, основним заняттям якого є обробіток землі” [11]. Отже, в описі України акцентується увага на землеробстві як провідній галузі економіки.

Логічним продовженням образу жінки-селянки є стереотипне уявлення про те, що жінки – розумово обмеженіші в порівнянні

з чоловіками: *It is my father’s great regret that both his children were daughters. Inferior intellectually...* (Lewycka, 2). Політкоректний вираз “*inferior intellectually*”, незважаючи на свою евфемістичність, є аксіологічно негативно забарвленим, оскільки натякає на низькі розумові здібності жінок.

Окрім експліцитного вираження, неосвіченість жінок також виражена імпліцитно, зокрема, за рахунок іронії. Одним із засобів створення комічного є ствердження протилежного. Зважаючи на те, що з контексту відомо, що Надія, донька головного героя, не вважає українку Валентину рівнею своєму батькові, фрази “*she agrees with him in all respects*”, “*like him*” використані для досягнення комічного ефекту: *They will discuss art, literature, philosophy together in the evenings. She is a cultured woman, not a chatterbox peasant woman. He has already elicited her views on Nietzsche and Schopenhauer; by the way, and she agrees with him in all respects. She, like him, admires Constructivist art and abhors neo-classicism. They have much in common. A sound foundation for marriage* (Lewycka, 2). Стверджуючи, що Валентина – не балакуча селянка, мається на увазі, що вона є саме такою.

Доведення протилежного для досягнення комічного ефекту використовується в наведеному нижче фрагменті: *The Ukrainian community in Peterborough has disowned her. They, too, are narrow-minded. They are not impressed with her views on Nietzsche and Schopenhauer* (Lewycka, 2). Імпліцитним змістом є те, що Валентина не знайома з ідеями Ніцше і Шопенгауера, і саме тому спільнота в Пітерборо не визнає її.

У порівнянні з Європою, в більшості українських сімей діти виховуються в суворіших умовах. Цей стереотип знаходить своє відображення в романі: *My heart cries out, “You should love us. You’re supposed to love us, no matter how bad we are! That’s what normal parents do!” But I can’t say it aloud. And anyway, he can’t help it, can he? Growing up with Baba Nadia with her thin soups and strict punishments* (Lewycka, 2). Обов’язок батьків любити своїх дітей та його невиконання вербалізовано за рахунок модального дієслова “*be supposed to*”, яке виражає обов’язок, або загальноприйняте правило, або передбачене очікування з акцентом на тому, що воно не виконалося або його не дотрималися. Суворе виховання підтверджується лексемою “*strict*” для характеристики виховання.

Характерною рисою українського ринку є значне коливання цін на товар, що, в свою чергу, зумовлює відповідні особливості поведінки українських споживачів – пошук магазину із найнижчою ціною на необхідний товар: *My mother acquired an extraordinary passion and skill of **thrift**. She **would walk half a mile down the High Street to save a penny off a bag of sugar*** (Lewycka, 8). Заощадливість українців передається за допомогою лексеми “*thrift*”. Повторюваність звички перевіряти, в якому магазині необхідний товар є найдешевшим, підкреслює дієслово “*would*”, яке використовується для передачі повторюваних дій в минулому.

Про популярність товарів, бувших попередньо у використанні, свідчать наступні твердження: *What she couldn't make had to be bought second-hand. Shoes, coats, household things-someone else **had always had them first, had chosen them, used them, then discarded them*** (Lewycka, 8). Вживання дієслів “*to have*” і “*to choose*” в граматичному часі Past Perfect, що використовується для дій, які відбувалися до певного моменту або перед іншими діями, акцентує увага читача на попередньому використанні речей.

Стереотипне уявлення про те, що українці обирають найдешевше, підтверджується наступними рядками: *If you had to get it new, it had to be **the cheapest money could buy, preferably reduced or a bargain**. Fruit that was on the turn, tins that were dented, patterns that were out of date, last year's style* (Lewycka, 8). Отже, ідея заощадливості реалізується лексемою “*cheap*”, вжитою в найвищому ступені порівняння прикметників; “*reduced*” і “*bargain*”, що свідчить про позитивне ставлення українців до рекламних кампаній.

У романі також вербалізовано стереотип про те, що українці зберігають великі запаси їжі «про всяк випадок»: *In the potting-sheds and garage, cardboard fruit-boxes were stacked with the latest crop of **apples, Bramleys, Beauty of Bath and Grieves**, all separately wrapped in newspaper, exuding their fruity perfume* (Lewycka, 8). Детальний опис запасів їжі із зазначенням сортів яблук свідчить про Україну як про країну з розвиненим сільським господарством.

Метою заощадливості є уникнення голоду: *Even dill and parsley were rolled in little plastic bundles and stored away for use, so that **there was no longer any season of the year when there was scarcity*** (Lewycka, 8). Лексема “*scarcity*” може тлумачитися і як “нестача”, і як “голод”.

Архетипічний страх голоду в українців був спричинений пережитим голодом за часів правління Сталіна: *My mother had known ideology, and **she had known hunger**. When she was twenty-one, Stalin had discovered he could use famine as a political weapon against the Ukrainian kulaks* (Lewycka, 8). Саме тому українці звикли тримати їжу «про запас»: *When I teased her about these **supplies, enough to feed an army**, she would wag her finger at me and say, “It's in case your Tony Benn ever comes to power”* (Lewycka, 8). Поширене означення «достатні, щоб нагодувати цілу армію», вжите представницею молодшого покоління, передає несерйозне ставлення до цієї звички, що свідчить про нерозуміння причин і мети тримання таких великих запасів.

Консервування є ще одним українським стереотипом, актуалізованим в творі: *Upstairs under the beds in sliding boxes were kept **preserves (mainly plum) and jars of home-made jam (plum, strawberry, raspberry, blackcurrant and quince in all combinations)*** (Lewycka, 8). Детальний опис видів варення, виражений низкою однорідних іменників на позначення видів фруктів і ягід, з яких його виготовляють, свідчить про імпліцитну іронію.

Глибоко укорінений страх голоду провокує інший стереотип – позитивну аксіологічну забарвленість огрядності, що призводить до її культивування: *“You **good eat**. I like man **good eat**. Why you no eat more, Yuri?”* (Lewycka, 41). *“**I like fatty**,” says my father. He places a placatory wizened hand on Valentina's breast and gives it a little squeeze* (Lewycka, 8). Про позитивну маркованість свідчать лексеми “*good*” і “*like*”.

Як українську МО Марину Левицьку характеризує вербалізація стереотипу про те, що краще бути огрядним, ніж занадто худим: *“**Better fatty than skinny**. Look Nadezhda. **She starving Bangladesh-lady**”* (Lewycka, 8). Надія порівнюється із бангладешкою на основі схожості статур – жителі Бангладешу і Надія є худими.

Худорлявість негативно маркована для українців, оскільки вона мислиться як результат голоду: *“**Thin is hunger! Thin is famine! Everybody thin drop over dead! Ha ha!**”* (Lewycka, 8). Страх голоду глибоко закорінений в свідомості українців після пережитого геноциду 1932-1933 років.

Як європейську, а саме англійську, МО Марину Левицьку характеризує вербалізація оберненого стереотипу про те, що худорлявість є ознакою міцного здоров'я: *I take this*

as a slight. Righteously, I draw in my stomach. "Thin is good. Thin is healthy. Thin people live longer" (Lewycka, 8). Відповідно, в європейській свідомості худорлявість має позитивні конотації, зважаючи на те, що європейцям не доводилося виживати в умовах геноциду.

Підводячи підсумок, слід зауважити, що одиницями лінгвокогнітивного рівня *вторинної мовної особистості* є негативно марковані генералізовані висловлювання про Україну, за допомогою яких створено її сатиричний образ, та позитивно марковані узагальнення про Великобританію, що експлікують повагу та гордість за цю країну; слов'янські народні приказки, які свідчать про слов'янське походження авторки; актуалізовані в романах світоглядні, гендерні та соціально-побутові стереотипи, що є результатом накладання українського та англійського лінгвокультурних пластів в рамках *вторинної мовної особистості*.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Флорія Сергійович Бацевич. – К. : Довіра, 2007. – 205 с.
2. Бартминський Е. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике / Ежи Бартминський ; [пер. з польск.]. – М. : Индрик, 2005. – 528 с. – (Традиционная духовная культура славян. Зарубежная славистика).
3. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика / Гальскова Наталья Дмитриевна, Гез Надежда Ивановна. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 336 с.
4. Каменская О. Л. Вторичная языковая личность – методологическая основа межкультурной парадигмы в лингводидактике / Ольга Львовна Каменская // Актуальные проблемы постдипломного профессионального лингвистического образования: сб. науч. тр. / МГЛУ. – М., 1998. – Вып. 440. – С. 30-35.
5. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Караулов Юрий Николаевич. – М. : Наука, 1987. – 264 с.
6. Колкова М. К. Методика обучения иностранным языкам в средней школе / М. К. Колкова. – СПб. : КАРО, 2006. – 224 с.
7. Мамонтова Н. А. Вторичная языковая личность в онтогенезе: уровни лингвокультурологического описания (на материале начального этапа обучения английскому языку русскоязычных учащихся): дис. на соиск. учен. степ канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Наталья Александровна Мамонтова. – Москва, 2010. – 210 с.
8. Метельская Л. Н. Этнопсихолингвистические особенности восприятия французского художественного текста вторичной (русской) языковой личностью : дис. на соиск. учен. степ канд. филол. наук : 10.02.19 / Людмила Николаевна Метельская. – М., 2007. – 239 с.
9. Михалков С. В. Аисты и лягушки: Басни / Сергей Владимирович Михалков. – М. : Детская литература, 1989. – С. 32.
10. Петрова Е. Ю. Цветообозначения в языковом сознании вторичной языковой личности (на материале русского и французского языков) : дис. на соиск. учен. степ канд. филол. наук : 10.02.19 / Елена Юрьевна Петрова. – М., 2008. – 232 с.
11. Словник української мови в 11-ти томах. [Електронний ресурс] – Режим доступу до словника: <http://www.sum.in.ua/>
12. Халеева И. И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи (подготовка переводчиков) : автореф. дис. на соиск. учен. степ. докт. пед. наук : 13.00.02 и 10.02.19 / Ирина Ивановна Халеева – М., 1990. – 36 с.
13. Халяпина Л. П. Формирование поликультурной языковой личности как требование новой глобальной ситуации / Л. П. Халяпина, Г. В. Елизарова // Языковое образование в вузе : методическое пособие для преподавателей высшей школы, аспирантов и студентов. – СПб. : КАРО, 2005. – С. 8-20.
14. Хитрик К. Н. Теоретические основы обучения культуре иноязычного речевого общения в специальном языковом вузе (на материале иранской ветви индоевропейских языков) : автореф. дис. на соиск. учен. степ. докт. пед. наук : 13.00.02 / Константин Никитич Хитрик – М., 2001. – 43 с.
15. Джерела ілюстративного матеріалу
16. Lewycka M. A Short History of Tractors in Ukrainian / Maryna Lewycka. – N.Y.: Penguin Books, 2006. – 294 p.
17. Shevchenko A. Bequest / Anna Shevchenko. – London: Headline, 2010. – 410 p.

УДК 811.111

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВА СТРУКТУРА АНГЛОМОВНОГО ГОТИЧНОГО РОМАНУ XVIII СТ.

**Єфименко Т.М., аспірант,
Херсонський державний університет**

Стаття присвячена з'ясуванню просторової та часової своєрідності англійського готичного роману XVIII століття. Аналізуються базові аспекти хронотопу, які є актуальними для опису специфіки готичного сюжетного типу.

Ключові слова: готичний роман, сюжет, хронотоп, простір, час.

Статья посвящена изучению пространственной и временной специфики готического романа XVIII столетия. При этом анализу подлежали базовые аспекты категории хронотопа, которые являются релевантными для готического романа сюжетного типа.

Ключевые слова: готический роман, сюжет, хронотоп, пространство, время.

Efimenko T.M. TIME-SPACE STRUCTURE OF THE GOTHIC NOVEL

The article highlights the spatial identity and time verbal markers of the plot of the English Gothic novel of XVIII century. Under examination are the basic time-space aspects that are relevant to the specifics of the Gothic plot type.

Key words: gothic novel, plot, time-space.

Готичний сюжет наслідує принцип лабіринту, який тримається на інтенсивній зміні подій, різких поворотах дій, відволікаючих ходах, несподіваних збігах, рокових тайнах та різних ефектних прийомах, які супроводжуються в різних місцях та в різні часи доби, що і формує просторово-часову домінанту англomовного готичного роману XVIII ст.

Теорія і методологія дослідження просторової та часової своєрідності спирається на теоретичні концепції Ю.Б. Молчанова, Б.А. Успенського, фундаментальні роботи в області поетики тексту і поетики хронотопу М.М. Бахтіна, Б.М. Гаспарова, Л.Я. Гінзбург, В.М. Жирмунського, Д.С. Лихачова, Ю.М. Лотмана, І.П. Смирнова, В.М. Топорова, Є. Фаріно, Ф.П. Федорова, І.В. Фоменко [3; 7; 8; 10; 13; 14; 16; 18; 19; 20; 21].

Актуальність статті зумовлена потребою виявлення просторової своєрідності готичної літератури, з'ясування особливостей часових елементів при описі подій у сюжетній лінії готичних творів. Об'єктом дослідження постають базові аспекти хронотопу, які є актуальними у специфіці готичного сюжетного типу.

Специфіка основного ідеологічного часового та просторового посилення готики визначає особливості розроблюваних аспектів людського буття, до яких належать, зокрема, різноманітні ситуації відчуження, психічні розлади, переслідування, фізичне та психологічне насильство, ув'язнення, прагнення до

забороненого знання, зіткнення з містичним, фантастичним, таємничим. Сюжетна розробка всіх цих аспектів обумовлює характер часу і простору та його сюжетну репрезентацію в готичному романі [3; 11].

Місце подій у готичному романі значною мірою умовне і нагадує декорації, які зображують величні картини, але дещо розмиті. До прикладу, Г. Уолпол у «Замку Отранто» (Horace Walpole «The Castle of Otranto», 1764) місцем подій обирає середньовічну Сицилію, а не Англію: «*For three months Lord Alfonso was wind-bound in Sicily. There he became enamoured of a fair virgin named Victoria*» [34]. Використання персоніфікації *was wind-bound* у реченні, яка задіяна на лексико-семантичному рівні, доводить емоційне значення слова, що виражається імпліцитно для додаткових переживань. У другому реченні прикладом високого стилістичного тону слугує лексична одиниця - *a fair virgin*, яка, знаходячись у певній контекстуальній позиції, повністю реалізує своє значення. У завдання Г. Уолпола входило зображення устоїв давно минулої епохи. Автор мав чисто авторське бажання дізнатися думку публіки, а саме використання іншої країни у своєму романі давало йому право вільніше використовувати фантазію й уяву [15].

Іншим яскравим прикладом готичного простору слугує стиль Анни Радкліфф, яка в романі «Удольфські таємниці» (Ann Radcliffe «The Mysteries of Udolpho», 1794) описує

Францію та Італію XVI століття: «*On the pleasant banks of the Garonne, in the province of Gascony, stood, in the year 1584, the chateau of Monsieur St. Aubert. From its windows were seen the pastoral landscapes of Guienne and Gascony stretching along the river*» [32]. Для досягнення максимальної інтенсивності сюжетних ліній Анна Радкліфф неодноразово використовує епітети, що можна спостерігати і в наведених прикладах *the pleasant banks, the pastoral landscapes*. Дана фігура якості містить емоційне, оціночне та образне визначення денотату. Епітети роблять картину твору більш дійсною та лаконічною. Лінгвостилістичний аналіз тексту показав, що в ньому реалізується такий стилістичний засіб, як інверсія, що є умисним порушенням порядку слів для посилення емоційного впливу висловлювання. Також в аналізованому реченні синтаксичний рівень представлений безсполучниковим зв'язком. Опущення зв'язку перед кожним з однорідних членів речення надає певного змістового та емоційного відтінку усьому висловлюванню [15].

Письменниця Меррі Шеллі у романі «Франкенштейн» (Mary Shelley «Frankenstein», 1818) згадує про Швейцарію та крижану арктичну пустелю: «*I am by birth a Genevese, and my family is one of the most distinguished of that republic*"; "I replied, however, that we were on a voyage of discovery towards the northern pole» [30]. Морфологічний рівень аналізованих речень представлений складним іменним присудком, де предикатив виражений прийменниковою фразою *by birth, on a voyage* та прикметником у найвищому ступені *the most distinguished*. Використання різних комбінацій прикметників та складних іменних присудків реалізують мовну картину більш виразно, що надає можливість читачеві створити конотативні зображення описуваних подій.

Усі ці письменники розповідають про принципово інший, відмінний від англійського, життєвий уклад та характер подій. На відміну від спокійної, цивілізованої Англії в далеких країнах можуть відбуватися різні жахи, злочини, самогубства, вбивства. Використання різних країн у готичних романах – це пошук моделі іншого світу, де діють незнайомі закони, які не мають відношення до світу реальності та повсякденності [15].

Це особливо підкреслюється тим, що не тільки місце подій, але й час дій готичного роману віддалений від сучасної дійсності на декілька століть. Саме таке перенесення

естетичного й емоційного життя в ідеальну атмосферу минулого, де діючі образи позбавлені чітких контурів і несуть у собі загадкове та таємниче, забезпечує достовірність описуваних подій, якими б вони не були неймовірними, бо те, що здається не здійсненим зараз, у стародавні часи могло бути звичайним явищем [22].

У першій передмові до «Замку Отранто» Г. Волпол навмисно відмежує час у романі від сучасної реальності, щоб викликати у читачів віру у дива: «*Miracles, visions, necromancy, dreams, and other preternatural events, are exploded now even from romances. Belief in every kind of prodigy was so established in those dark ages, that an author would not be faithful to the manners of the times, who should omit all mention of them. He is not bound to believe them himself, but he must represent his actors as believing them*» [34]. У першому аналізованому реченні наявний безсполучниковий зв'язок, чим посилюється експресивність даного вислову. Використання модальних дієслів *would, should, must* у другому та третьому прикладах виражає обов'язок, повинність, певну необхідність та зумовлені обставинами потреби. Лексико-семантичний рівень представлений епітетом *dark ages* у другому реченні та виражає експресивне й емоційне навантаження денотату, роблячи акцент та вдало підкреслюючи події, які відбувалися в той час. Далі письменник додає: «*If this air of the miraculous is excused, the reader will find nothing unworthy of his perusal*». Для посилення зображення мови використовується перифраз *air of the miraculous*. Також на лексико-семантичному рівні представлена літота *nothing unworthy* для послаблення позитивної характеристики предмету мови. Ця фраза дуже схожа на ігрове посилення і пов'язана з принципом умовності романів «таємниць та жаху» [15].

Усередині цього «іншого світу» існує ще один простір – це середньовічний замок. Зображуючи готичну просторово-часову структуру готичного роману, неможливо оминати замок із підземеллями та привидами. Замок з великої літери, оскільки його можна вважати окремим персонажем, який має свій характер та зовнішність. Недаремно назви двох найбільш знаменитих замків готичної літератури – Отранто та Удольфо – були винесені їхніми створювачами – Горациєм Уолполом та Анною Радкліфф – у назви романів. Замок став найпопулярнішим місцем дій у романі «таємниць та жаху»; саме

замок згадують у визначеннях та основних характеристиках готичного роману. В основі появи перших готичних романів лежить звернення до Середньовіччя, яке не може обійтися без лицарського замку. Замок – це місце життя володарів феодальної епохи, у ньому відклалась у зримій формі сліди століть та поколінь у різних частинах будови, обстановці, зброї, у фамільних архівах, у специфічних людських відношеннях династичного спадкоємства [15].

Клара Рів повторює елемент гри із сюжетом та вводить ефект очікування: що саме приховане за таємничими дверима та куди веде потаємний хід, де розгадка криється певний час: «*He recollected the other door, and resolved to see where it led to; the key was rusted into the lock, and resisted his attempts; he set the lamp on the ground, and, exerting all his strength, opened the door, and at the same instant the wind of it blew out the lamp, and left him in utter darkness*» [33]. Синтаксичний рівень тексту увиразнюється за рахунок уведення полісиндетону або багатосполучникового зв'язку. Ритмічність, розлогість стилю, логічна послідовність багатосполучникового зв'язку з'єднує компоненти в реченні на одному рівні структурної ієрархії, припускаючи синтаксичну самостійність, об'єднуючи та одночасно виділяючи кожен компонент у реченні, акцентуючи увагу та затримуючись на ньому, – все це надає можливість читачеві відчувати додаткові, позитивні емоції.

Горацій Уолпол, Клара Рів зробили свої власні характеристики замків, тобто додали свій ідіостиль, де простежуються не тільки інтегральні елементи, але й диференційні ознаки, що й відрізняють їх один від одного. У романі «Замок Отранто» Горацій Уолпол не наводить детального опису замку, натомість у деяких реченнях читач побіжно знайомиться з ним: «*The company was assembled in the chapel of the Castle*» [34]. Аналізоване речення представлене складним іменним присудком, де предикатив виражений дієприкметником II, використання саме цього виду присудку є більш точним для вираження стану та рис характеру людей. Опис замку розпорошений майже по всьому роману поодинокими реченнями: «*The lower part of the castle was hollowed into several intricate cloisters; and it was not easy for one under so much anxiety to find the door that opened into the cavern*». Використання **for-to-Infinitive Construction** у реченні акцентує увагу читача на неупередженості міркувань, суво-

рості у подачі фактів та підкреслює емоційну напругу висловлювання.

Найбільш детально, метафорично зображує замок «зі своїм смаком» Анна Радкліфф у романі «Тайни Удольфського замку»: «*Silent, lonely, and sublime, it seemed to stand the sovereign of the scene, and to frown defiance on all, who dared to invade its solitary reign*» [32]. Аналізуючи роман з лексико-семантичної точки зору, зазначимо, що найбільш релевантними є використання персоніфікації **to frown defiance on all**, який належить до іменника **castle**. Персоніфікація характерна різною мірою для всіх типів і стилів мови, але реалізовуватися може тільки в певному контексті для більшої описовості об'єктів. Використання метафори *it seemed to stand the sovereign of the scene* апелює до інтуїції адресата, вона залишає адресату можливість її творчої інтерпретації. Метафора, задіяна в аналізованому реченні, відображає пошук образу та спосіб індивідуалізації.

Письменниця наділила позитивними характеристиками величний замок для того, щоб читач сам міг зробити власну оцінку: «*She often paused to examine the gothic magnificence of Udolpho, its proud irregularity, its lofty towers and battlements, its high-arched casements, and its slender watch-towers, perched upon the corners of turrets*». Для підкреслення емоційно-змістової тональності висловлювання, а також щоб визвати зворотну реакцію читача, використовується простий контактний повтор, де здійснюється повтор мовної одиниці **its**. Анна Радкліфф дуже гармонійно та велично характеризує замок, при цьому використовує прикметники у препозиції до описуваного слова **gothic magnificence, proud irregularity and battlements, lofty towers, slender watch-towers**.

Наприкінці твору деякі тайни та містичні дії раціонально пояснюються авторами, але надприродні події можуть бути і самодостатніми та нез'ясованими, як у Гораціо Уолпола, де замок – це такий простір, у якому чудеса не співіснують, а породжуються [15; 22].

Деякий час і читач, і персонажі роману перебувають в ізольованих умовах створеного письменником лабіринту, не знаючи нічого про те, що відбувається за стінами замку або фортеці, куди потрапив головний герой [5]: «*When she was alone, her thoughts recurred to her own strange situation, in the wild and solitary mountains of a foreign country, in the castle, and in the power of a man, to whom, only a few preceding months, and she was an entire*

stranger» [32]. Синтаксичний рівень цього речення представлений багатосполучниковим зв'язком та простим контактним повтором. Зв'язок зближує функціонально незалежні мовні одиниці, об'єднуючи та одночасно виділяючи кожну з них, підкреслюючи їхній зміст. Прийменниковий повтор *in the* розкривається в тісному взаємозв'язку із контекстом, впливаючи при цьому на адресата, адже повтор має завжди необхідний елемент експресивно-маркованої реакції оповідача на висловлене, тому що справляє експресивно-емоційний ефект на читача. Оскільки читач мимоволі асоціює себе з головними героями та спостерігає за сюжетом їхніми очима, цілком логічно, що центральні персонажі – це люди, які прийшли у замок ззовні, з реального світу, а тому вони або скептично налаштовані, або не звикли до надприродних явищ, які в межах замку стають нормою життя. Вони сприймають містичні таємниці та фантастичні дива так само, як поставилися б до них самі читачі, тобто жахаються, хвилюються, замислюються у власних діях, і це допомагає підтримати ілюзію достовірності. Крім того, погляд ззовні, який перетворює похмурі підземелля на звичайне побутове приміщення, не визиває страху та напруги у читачів [5; 15].

Оточуючі замок ландшафти, пейзажі також підкреслюють неприступність місця дії для вторгнення реальності; ліс та гори, річки та моря віддаляють героїв від усього світу. «*A cold dead silence*» викликають у героїв «*anguish of loneliness*» та незрозуміле тремтіння. Тим самим способом навіює несвідому тривогу й опис природи [1]: «*The gloom of these shades, their solitary silence, except when the breeze swept over their summits, the tremendous precipices of the mountains, that came partially to the eye, each assisted to raise the solemnity of Emily's feelings into awe; she saw only images of gloomy grandeur, or of dreadful sublimity, around her; other images, equally gloomy and equally terrible, gleamed on her imagination*» [32]. Уживання прикметників із суфіксами -ous, -y, -ful приводить до для нагнітання, підсилення моторошної, містичної та загадкової атмосфери. Пейзажі завжди знаходяться у відповідності до настроїв головних героїв, вони можуть викликати в їхніх душах страх та смуток або заспокоювати та зцілювати схвильовані серця для протистояння майбутнім перешкодам [1].

Головні герої часто стають полоненими в замку або монастирі, у місці, яке повинно було слугувати притулком від злих сил, але

перетворилося на свою протилежність – на темницю [25]. У романі Г. Уолпола Ізабелла здійснює втечу із замку, щоб врятуватися від ненависного одруження: «*In this resolution, seized a lamp that burned at the foot of the staircase, and hurried towards the secret passage*». В аналізованому реченні Participle II використаний для характеристики та опису експресивних дій героїв, для фіксації кожної зміни та психологічних подій персонажів.

Усяке приміщення в готиці символізує освоєний, підкорений простір, де людина перебуває у безпеці, він передається у спадщину й осмислюється як символ роду, а його знищення означає загибель родини, яка ним володіла [12]. Замок Отранто повинен власти тому, що ним володів рід узурпаторів: «*When Theodore appeared, the walls of the castle behind Manfred were thrown down with a mighty force*» [34]. Складнопідрядне речення часу з'єднується з головним за допомогою сполучника *when* і використовується для подачі конкретних фактів, які обумовлюються часовими межами.

Порівняння власного життя з образами поступового згасання та тліну, вигляд руїн та покинутих домів – усе це напрошується саме собою для того, щоб приголомшити уяву. Розруха приміщення, набагато більш міцного та довговічного, ніж людська плоть, і породжує у свідомості або підсвідомості питання про смерть – такий психологічний прийом ефективно визиває страх. Але при цьому негативні асоціації пом'якшуються тим, що опис руїн завжди сповнений величі, а головні герої, споглядаючи руїни древніх будівель або спостерігаючи за крахом замку, відчувають не стільки жах, скільки здивування та благоговійний трепет, схиляння перед тим, що вище за них і є недоступним людському розумінню [24].

Сутінки, темрява, морок посилюють тривожне очікування. Як визнає Анна Радкліфф, незрозумілість, невизначеність, нечіткість – це те, що дозволяє вільно працювати уяві, спираючись лише на декілька натяків, вихоплених із темряви [2]. Цю точку зору поділяє теоретик почуттів «піднесеного» Едмунд Берк, який зазначає, що, для того щоб зробити певну річ дуже страхотливою, зазвичай необхідно скрити її від очей людей, огорнувши темрявою і мороком невизначеності. Коли ми повністю уявляємо розміри будь-якої небезпеки або ми можемо привчити наші очі до неї, страхи набагато зменшуються. Крім того, темрява ще раз підкреслює відокремленість

замку від звичайного світу, де важливі справи творяться при світлі дня [4].

Отже, можна дійти висновку про те, що готичний хронотоп виявляється відособленим не тільки просторово, але й у часовому відношенні. Не тільки опис та характерні риси замку, монастирю та абатства створюють простір готичних романів, але й легенди та перекази, які ходять про ці замки, картини, полотна, манускрипти, заховані у замках. Усе це підтримується часовими елементами, які відбуваються на заході або опівночі, адже це створює сюжетність та хронотоп опису, який розгорнутий у готичних романах XVIII ст.

Перспективним убачається подальше дослідження просторово-часових елементів різних готичних романів XVIII ст. та порівняння особливостей функціонування їх мовних реалізацій у межах германської групи мов із позицій як теорії функціоналізму, так і лінгвокультурології.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонов С. О., Чамеев А. А. Ганна Радклиф і її роман «Італієць» / С. О. Антонов, А. А. Чамеев // А. Радклиф . Італієць. – М. : Ладомир, 2000. – 371–468 с.
2. Атарова К. Н. Примечание к роману Анны Радклифф «Роман в лесу» / К. Атарова. – М., 1999. – 300 с.
3. Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике / М. Бахтин. – М., 1986. – 543 с.
4. Берк Э. Философское исследование о происхождении наших идей возвышенного и прекрасного / Э. Берк. – М.: Искусство, 1979. – 237 с.
5. Вулис А. В мире приключений. Поэтика жанра / А. Вулис. – М., 1975. – 231 с.
6. Галич О. Б. Мовні засоби відтворення містичного в англійському готичному романі XVIII ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. Б. Галич. – К., 2011. – 72 с.
7. Гаспаров Б. М. Язык, память, образ. Лингвистика языкового существования. – М., 1996 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://extertext.by.ru>.
8. Гинзбург Л. Я. О литературном герое / Л.Я. Гинзбург. – Л. : Советский писатель, 1979. – 222 с.
9. Елистратова А. А. Готический роман / А. А. Елистратова // История английской литературы. – М.; Л.: Издательство Академии Наук СССР, 1945. – Т. 1. – Вып. 2. – С. 588–613.
10. Жирмунский В. М. У истоков европейского романтизма / В. М. Жирмунский, Н. А. Сигал // Фантастические повести. – Л.: Наука, 1967. – С. 249–284.
11. Заломкина Г. В. Поэтика пространства и времени в готическом сюжете : дис. на соискание науч. степени канд. филолог. наук : спец. 10. 01.08 «Теория литературы. Текстология» / Г. В. Заломкина. – С., 2003. – 224 с.
12. Куклев В. Лабиринт. Энциклопедия символов, знаков, эмблем / В. Куклев. – М., 2002. – 271 с.
13. Лихачёв Д. С. Литература реальность – литература / Д.С. Лихачёв. – Л. : Советский писатель, 1984. – 271 с.
14. Лотман Ю. М. В школе поэтического слова / Ю. М. Лотман – М. : Просвещение, 1988. – 348 с.
15. Скобелева Е. В. Традиция «Готического» романа в английской литературе XIX – XX в. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.01.03 «Західноєвропейська література» / Т. М. Скобелева. – М., 2008. – 51 с.
16. Смирнов И. П. Порождение интертекста: Элементы интертекстуального анализа с примерами из творчества Б. Л. Пастернака / И. П. Смирнов. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 1995. – 190 с.
17. Соловьева Н.А. Английский предромантизм и формирование романтического метода / Н. Соловьева. – М., 1984. – 19 с.
18. Топоров В. Н. Пространство и текст / В. Н. Топоров // Текст: семантика и структура. – М., 1983. – С. 227–284.
19. Фарыно Е. Введение в литературоведение / Е. Фарыно. – Варшава, 1991. – 64 с.
20. Фёдоров Ф. П. Романтический художественный мир: пространство и время / Ф. П. Фёдоров. – Рига: Зинантне, 1988. – 454 с.
21. Фоменко И. В. Художественный мир и мир, в котором живет автор / И. В. Фоменко, Л. В. Фоменко // Литературный текст : [сборник научных статей. Проблемы и методы исследования] ; [под ред. Тарасова Л. В.]. – Тверь: ТГУ, 1998. – С. 17–24.
22. Хейзинг Й. В тени завтрашнего дня / Й. Хейзинг. – М., 1992. – 214 с.
23. Эко У. Заметки на полях «Имени Розы» / У. Эко. – С.-П., 2002. – 85 с.
24. Bayer-Berenbaum L. The Gothic Imagination. London (Toronto): Associated University Press, 1982. – P. 20.
25. Ferguson Ellis K. The Contested Castle / E. Ferguson. – С., 1989. – 8 p.
26. Foster J. R. History of the Pre-Romantic Novel in England / J. Foster. – L., 1949. – 186 p.
27. Haggerty G. Gothic fiction / G. Haggerty. – P., 1989. – 20 p.
28. Kiely R. The Romantic Novel in England / R. Kiely. – С., 1972. – 31 p.
29. MacAndrew E. The Gothic Tradition in Fiction / E. MacAndrew. – N.Y., 1979. – 49 p.
30. Mary Shelley. Frankenstein. [Электронный ресурс] / Frankenstein / by M. Shelley. Wikipedia. The Free Encyclopedia.
31. Matthew Gregory Lewis. Monk. [Электронный ресурс] / Monk / by M. Lewis. Wikipedia. The Free Encyclopedia.
32. Radcliffe Ann. The Mysteries of Udolpho. – L., 1921.
33. Reeve Clara. The Old English Baron. [Электронный ресурс] // The Old English Baron and The Castle of Otronto / by Reeve and Walpole. London: J. C. Nimmo and Bain, 1883. – 11–216 с.
34. The castle of Otranto. Horace Walpole. [Электронный ресурс] // The Old English Baron and The Castle of Otronto / by Reeve and Walpole. London: J. C. Nimmo and Bain, 1883. – 11–216 с.

УДК 378.147

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ПРИ ФОРМУВАННІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТАМИ-ЕКОНОМІСТАМИ

**Коваленко О.Ю., к.філол.н.,
доцент кафедри іноземних мов,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця**

У статті розкривається сутність і роль культурологічного підходу в навчанні студентів іноземних мов. Визначається класифікація й місце культурологічного підходу в процесі міжкультурної комунікації.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, професійна підготовка, комунікація, культурологічний підхід.

В статье раскрываются сущность и роль культурологического подхода в процессе обучения студентов иностранным языкам. Определяются классификация и место культурологического подхода в процессе межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, профессиональная подготовка, коммуникация, культурологический подход.

Kovalenko O.Ju. CULTUROLOGICAL APPROACH AT FORMING OF CROSSCULTURAL COMPETENCE IN THE PROCESS OF LEARNING FOREIGN LANGUAGES BY STUDENTS-ECONOMISTS

The essence and role of culturological approach while teaching foreign languages are disclosed in the article. The classification and the place of culturological approach in the process of crosscultural communication is determined.

Key words: crosscultural communication, professional training, communication, culturological approach.

Постановка проблеми. Оволодіння іноземною мовою насамперед пов'язано з оволодінням іншомовною культурою. Це передбачає не лише засвоєння культурологічних знань, таких як факти культури, а й формування здатності й готовності розуміти ментальність носіїв мови, що вивчається, а також своїх національних особливостей.

Разом із практичною метою навчання спілкування та формуванням мовної компетенції студентів курс іноземної мови вищого навчального закладу (далі – ВНЗ) вирішує освітні й виховні цілі. Досягнення освітніх цілей здійснюється в контексті професійної підготовки та означає розширення кругозору студентів-економістів, підвищення рівня їх загальної культури й культури мислення. Виховний потенціал іноземної мови реалізується шляхом формування у студентів-економістів увічливого ставлення до духовних цінностей інших народів.

Висунення іншомовної культури як мети навчання ставить питання про необхідність створення нової педагогічної системи, здатної забезпечити досягнення цієї мети найбільш ефективним і раціональним шляхом.

Метою статті є визначення сутності й змісту культурологічної компетентності студентів-економістів під час навчання іноземних мов та організаційно-педагогічних умов формування зазначеної компетентності.

Мета зумовлює вирішення таких завдань:

а) проаналізувати наявні думки щодо умов формування культурологічної компетентності;

б) визначити основні засоби, які забезпечують формування культурологічної компетентності студентів-економістів;

в) подати можливі умови реалізації відповідних методичних заходів щодо формування зазначеної компетентності під час вивчення іноземної мови;

г) визначити способи вирішення проблеми формування культурологічної компетенції студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Провідні педагоги визначають компетентність як систему знань, умінь особистісних якостей, адекватних структурі й змістові його діяльності [7, с. 13], зокрема А. Корнілова зазначила, що «компетентність – це знання та вміння, необхідні людині в певній галузі діяльності» [4, с. 18].

Проблема культурологічної компетентності на рівні міжкультурної комунікації студентів залишається актуальною як на теоретичному, так і практичному рівнях.

Під моделлю формування міжкультурної компетентності студентів-економістів розуміється сукупність взаємопов'язаних компонентів, яка включає мету, методологічну

основу, принципи, зміст, методи й засоби навчання, педагогічні умови й результат, необхідні для створення цілеспрямованої педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу, спрямованого на формування шуканої якості особи.

На сьогодні абсолютно зрозуміло, що така система може бути побудована на компетентістному, культурологічному, особово-орієнтованому, діяльнісному підходах. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю підготовки сучасних конкурентоспроможних спеціалістів, які будуть налаштовані на міжкультурне спілкування і здатні працювати в умовах культурного різноманіття завдяки формуванню міжкультурної компетентності в студентів-економів на основі культурологічного підходу.

Пріоритетним при узагальненні цих підходів ми вважаємо системний підхід, бо він є системоутворювальним чинником, що орієнтує на об'єднання загального, цілісного в їхній єдності. Так, у системному розгляді ми сприймаємо об'єкт (явище, процес, стосунки) не як суму частин, а як щось єдине; при цьому ми не ізолюємо досліджувані об'єкти й не дивимося на них як на автономні одиниці; ми вивчаємо передусім взаємини і взаємодії різних компонентів цього цілого і його відносини з довкіллям, щоб знайти спосіб упорядкування, ієрархії згаданих стосунків.

У контексті вищевикладеного розглянемо сутність найбільш загальних і значимих ідей цих підходів. Головні загальні питання культурологічного підходу в освітньому процесі розглядаються в роботах В.І. Андреева, Ю.А. Бельчикова, Е.В. Бондаревської, А.А. Кирсанова, А.Н. Ростовцева, В.А. Сластьоніна, Н.Е. Щуркової. Роль культурологічної підготовки як засобу формування професійного мислення, оволодіння повноцінними теоретичними знаннями і практичними вміннями аналізується в працях А.І. Арнольдова, Н.Г. Багдасарян, Л.П. Буєвої, Е.В. Семенова, С.О. Тангяна. Значення культурологічних умінь у підвищенні комунікативної компетентності з'ясовується в працях І.А. Зимової, А.С. Карпова, Т.А. Китайгородської, А.В. Мудріка.

За ствердженням психологів, наступною головною основою в розвитку особистості є діяльнісний підхід, спрямований на організацію інтенсивної, постійно такої, що ускладнюється, навчально-пізнавальної діяльності, бо тільки через власну діяльність людина засвоює науку й культуру, способи пізнання й перетворення світу, формує та вдосконалює

особисті якості (Л.С. Виготський, А.Н. Леонтьєв, Г.І. Щукіна).

Виходячи із зазначеного, культурологічний підхід можна визначити як практико-орієнтований інструмент комплексного осмислення «функціонування соціокультурного досвіду».

У методиці викладання іноземних мов існує кілька культурологічних підходів. На сучасному етапі методисти відмічають такі культурологічні підходи: лінгвокраїнознавчий, комунікативно-етнографічний і соціокультурний [5, с. 108].

Культурологічний підхід має істотне значення для визначення шляхів і тенденцій розвитку міжкультурної компетентності майбутнього фахівця.

У контексті освітньої практики культурологічний похід значно збагачує професійно-педагогічні функції новітнього викладача. Виділяють п'ять основних функцій: пізнавальну, конструктивну, комунікативну, інформаційну, організаційну.

Отже, ураховуючи основні функції, на основі культурологічного підходу викладач має можливість формувати у студентів-економів здатність вирішувати різні типи навчально-пізнавальних завдань: розпізнавати і класифікувати різні явища й факти культури; виявляти й порівнювати істотні загальні та відмітні ознаки соціокультурних феноменів в інформації, що вивчається, в порівнянні зі своєю культурою; виділяти й описувати моральні та естетичні складові в об'єктах культури; здійснювати пошук соціокультурної інформації; виділяти соціокультурні проблеми.

Як бачимо, культурологічний підхід при рішенні завдань розвивального характеру є специфічним дидактичним засобом, що забезпечує формування в студентів готовності до широкої пошукової діяльності в соціокультурному середовищі, що постійно міняється.

Культурологічний підхід забезпечує інтеграцію засвоєних знань через розкриття істотних зв'язків соціокультурних явищ і процесів, оволодіння способами та прийомами культурологічного пізнання, які забезпечують застосування соціокультурних знань у життєвих ситуаціях.

Завдяки застосуванню культурологічного підходу як засобу реалізації мобілізаційної функції педагога, можливе формування таких інтелектуальних умінь, які дають студентіві змогу самостійно здійснювати пошук необхідної інформації, перетворювати її залежно від конкретних завдань навчання.

На нашу думку, з цією метою в зміст навчальної дисципліни ВНЗ має бути додатково включено таке:

– набір навчальних текстів, культурно-мовних зразків, спеціальних тем та іншого мовного матеріалу, що забезпечують передумови культурно-мовної діяльності у сфері ділового спілкування;

– комплекс завдань, спрямованих на розвиток мовних і загальних навчальних умінь, що забезпечує певний рівень практичного володіння елементами культурно-мовної діяльності в іншомовному середовищі;

– перелік модельованих ситуацій ділового спілкування як засіб підвищення загальнокультурного рівня й рівня професійної та міжкультурної компетентності студентів-економістів ВНЗ.

Іншомовна компетентність включає мовні компетенції – знання мови, комунікативно-країнознавчу, полікультурну, полілінгвістичну, комунікативно-технологічну компетенції, володіння якими надає можливість особистості вирішувати ситуаційно-професійні й соціальні проблеми. Іншомовна компетентність забезпечує «прив'язку» до конкретного об'єкта, предмета праці [8, с. 148]. Міжкультурна компетенція передбачає вміння особистості співробітничати і взаємодіяти, спілкуватись з іншими людьми, установлення партнерських відносин; стиль керівництва; знання способів вирішення конфліктних ситуацій; виховання та знання норм поведінки; спілкування з протилежною статтю тощо.

Знання іноземної мови і сформованість іншомовної компетенції дає змогу широко охопити проблеми соціально-гуманітарної та професійної підготовки студента, розширити діапазон його комунікативної компетенції в предметних галузях, ефективно вирішувати виробничі завдання. Володіння іноземною мовою (або мовами) надає можливість поліпшити якість спілкування, що зумовлює ефективнішу співпрацю, налагодження особистих контактів. Усе це допомагає на більш високому рівні розуміти один одного, вивчати культуру країни мови, що вивчається.

Іноземна мова належить до циклу комунікативних дисциплін, Невід'ємною частиною навчально-виховного процесу ВНЗ є педагогічні умови. Формування міжкультурної компетентності буде ефективним при реалізації певних педагогічних умов. «Педагогічні умови – це середовище, обставини, у яких реалізуються педагогічні чинники» [2].

При виявленні педагогічних умов необхідно керуватися тим розумінням міжкультурної компетентності, яке дане нами як уточнене: «Інтегральна властивість особи, що розкривається в готовності особи до міжкультурних контактів, комплексі знань, уявлень про сутність сторін інших культур (мови, традицій, цінностей, мистецтва, поведінки), їх здатності до діалогу культур, яка надає особі можливість продуктивної міжкультурної взаємодії». Це дало змогу враховувати структуру процесу формування міжкультурної компетентності в умовах цілісного педагогічного процесу.

Ми акцентуємо такі педагогічні умови: мотиваційно-цільові (спрямованість викладачів на формування міжкультурної компетентності студентів, створення здорового психологічного клімату; мотивованість студентів до вивчення мов, культури своєї країни й інших культур); забезпечення позитивної мотивації в студентів до процесу формування в них полікультурної компетентності; усвідомлення отриманих знань (коли об'єктом осмислення стають культурні цінності) на рівні діяльності рефлексії як студентів, так і педагогів; змістовні умови: орієнтація змісту дисциплін, що вивчаються, на формування міжкультурного компонента; оволодіння студентами-економістами мовою, акцентування уваги на культурологічні аспекти в процесі вивчення мови; організаційні умови включають безперервне формування знань і умінь міжкультурної компетентності; організація самоосвіти студентів із розвитку формованої якості [1].

Усе вищезазначене сприяло визначенню методологічних принципів, якими ми керувалися в процесі дослідження роботи: дидактичної культуровідповідності (принцип культуровідповідності Ф.А.В. Дистервега), діалогу культур і цивілізацій, домінування інтерактивних методів навчання, методично прийнятної дослідницької роботи, проблемних культурознавчих завдань.

Міжкультурна компетентність є базовим компонентом загальної культури особи, процесу формування міжкультурної компетентності властиві всі ознаки системності: структурність, ієрархічність, керованість, цілісність тощо. Формування міжкультурної компетентності відповідає всім ознакам педагогічної системи: має педагогічну мету, мотиваційну потребу у вихованні студента як суб'єкта цілісної педагогічної системи, викладачів [6].

В основу процесу формування міжкультурної компетентності покладена концепція цілісного педагогічного процесу як динамічної системи, що активно розвивається в часі й просторі [6, с. 3]. Цей процес відбиває єдність змістовного (цілі й зміст освіти) та організаційного (освоєння й конструювання змісту освіти, взаємодії учасників навчального процесу, самоосвіти й саморозвитку) аспектів цілісності педагогічного процесу. Використання законів і закономірностей (принципів) цілісного педагогічного процесу надасть формуванню міжкультурної компетентності наукову суворість, системність.

Висновки. Культурологічний підхід найбільше виявляється в діяльності викладача, що здійснює навчання іноземних мов, оскільки в цьому процесі вирішуються проблеми полікультурного виховання, що передбачає урахування культурних і виховних інтересів різних національних і етнічних груп, адаптацію майбутнього фахівця до різних цінностей у ситуації існування безлічі різномірних культур; взаємодію між людьми з різними традиціями; орієнтацію на діалог культур. Тому завдання викладача – допомогти студентам оволодіти тим культурологічним мінімумом, що необхідний для оволодіння ґрунтовними знаннями справжнього фахівця. Сучасним завданням, що стоїть перед вищою школою, є формування іншомовної компетентності для підвищення рівня майбутнього фахівця.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Биконя О.П. Навчання майбутніх економістів ділових усних та писемних переговорів англійською мовою : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / О.П. Биконя. – К, 2006. – С. 40.
2. Бордовская Н.В. Педагогика / Н.В. Бордовская. – СПб. : Питер, 2000. – С. 57–87.
3. Зюзіна Т.О. Компаративний аналіз проблеми визначення цілей і завдань гуманітарної культурологічної освіти / Т.О. Зюзіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bdpu.org/scientificpublished/pedagogics42006/21.doc.
4. Корнілова А. Ключові кваліфікації компетентності особистості у вищих навчальних закладах Німеччини / А. Корнілова // Шлях освіти : науково-методичний журнал. – 2005. – № 3. – С. 18–22. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hklib.npu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=KPD&P21DBN=KPD&S21STN=1&S21REF=&S21FMT=&C21COM=S&S21CNR=&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M&S21STR.
5. Кузьмина Л.Г. Современные культурологические подходы к обучению иностранным языкам / Л.Г. Кузьмина // Вестник ВГУ. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация». – 2001. – № 2. – С. 108–117.
6. Неустроева Г.О. Роль професійного спрямування під час викладання іноземної мови в ВНЗ / Г.О. Неустроева // Матеріали науково-практичної конференції «Наука и технологии: шаг в будущее – 2010» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://конференция.com.ua/files/image/scientific_conference_24/zbornik_nauchnih_dokladov_24_5.pdf.
7. Професійна етика вчителя: час і вимоги // Матеріали «круглого столу» / за ред. Б. Жебровського, Л. Ващенко. – К. : РВЦ КПДЮ, 2000. – 62 с.
8. Сафронова М.В. Формирование коммуникативной компетентности в условиях обучения второму иностранному языку / М.В. Сафронова // Вестник Поморского университета. – 2010. – № 3. – С. 147–150.

УДК 81.411.2

ПАРАДИГМА ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Кузенко Г.М., к.філол.н.,
доцент кафедри теорії і практики перекладу,
Чорноморський державний університет імені Петра Могили

У статті розкриваються гендерні стереотипи, що являють собою культурно і соціально обумовлені думки про характеристики, атрибути і норми поведінки представників обох статей і їхнє відображення в мові.

Ключові слова: гендерний стереотип, фемінінність, маскулінність, гендерна асиметрія.

Анотація. Существует тесная взаимосвязь между гендером и стереотипом. С одной стороны, языковые методы позволяют изучать гендерные стереотипы в структуре текста, с другой, анализ гендерного фактора в языке позволяет исследовать, языковые отличия: лексические, словообразовательные и синтетические, в зависимости от роли гендерных стереотипов. Гендерные стереотипы представляют собой культурно и социально обусловленные мнения о характеристиках, атрибутах и нормах поведения представителей обоих полов, что выражаются в языке.

Ключевые слова: гендерный стереотип, фемининность, маскулинность, гендерная асимметрия.

Kuzenko H.M. PARADIGM OF GENDER STEREOTYPES IN THE LANGUAGE WORLD

Gender and stereotypes are deeply interrelated. On the one hand, linguistic methods allow revealing gender stereotypes in the text structure. But on the other hand, the analysis of gender factor in language makes it possible to explore how language devices differ – lexical, word-formative, and synthetic – depending on the role of gender stereotypes. Gender stereotypes are culturally and socially conditioned ideas about the characteristics, attributes and norms of behavior of both sexes and their reflection in a language.

Key words: gender stereotypes, femininity, masculinity, gender asymmetry.

Основні тенденції розвитку культури третього тисячоліття обумовлені фундаментальними проблемами, що виникли у сфері соціальних та індивідуально-особистісних відносин, притаманних сучасним суспільствам. Серед найгостріших виокремлюється проблема соціокультурної стереотипізації гендерних відносин. Характер та особливості функціонування гендерних стереотипів, що відображають найбільш поширені способи соціалізації статі, свідчать про гендерну нерівність, яка продовжує існувати у більшості сучасних соціумів. Відкритість гендерної політики, увага до гендерних інтересів – це шлях до реалізації індивідуальних можливостей кожної особистості, до зняття соціальної напруженості за рахунок розв'язання конфліктів у стосунках між індивідами різної статі.

Обумовлена не стільки природно-біологічними, скільки соціально-культурними факторами, гендерна асиметрія у сучасних соціумах змусила світову науково-гуманітарну думку досліджувати історичні причини, що призвели до формування гендерно-непаритетних культур. Нині очевидно, що гендерні стереотипи мають глибинні онтологічні корені. Їх зміст і характер не можуть бути простою оманю у сфері соці-

альної думки. Вони складають серйозну наукову і філософську проблему.

Людська свідомість наділена здатністю відображати навколишню об'єктивну реальність і це відображення виступає суб'єктивним образом об'єктивного світу, утворюючи певну модель, а саме картину світу. В процесі об'єктивізації дійсності свідомістю вмикаються так звані механізми стереотипізації. Результатом відображення в свідомості людини фрагменту картини світу є стереотип. Так, стереотип – це стійкий елемент картини світу, що зберігається у свідомості. Об'єктивовані в мові стереотипи стають мовними стереотипами.

Гендер – соціальна стать людини, яка є також елементом картини світу, відтворюється у вигляді гендерного стереотипу. Відмінною рисою стереотипу є його відносна стабільність.

Українська і російська гендерна лінгвістика репрезентована культурологічними дослідженнями гендерного концептуального змісту на матеріалі лексики (О.Л. Бессонова, О.С. Бондаренко, А.В. Дудолодова, Г.І. Емірсуїнова, М.С. Колесникова, І.Г. Ольшанський, Г.Ю. Цапро), фонетики (В.В. Потапов, Т.Н. Шевченко), фразеології (І.В. Зикова, Т.А. Клименкова, Д.Ч. Малишевська), паремії

(Ю.В. Абрамова, О.Ю. Дубенко, А.В. Кириліна); соціолінгвістичними (В.В. Потапов), психолінгвістичними (Н.В. Абубкірова, О.А. Андріанова, О.І. Горошко) та дискурсивними (О.Л. Антинескул, Г.Ю. Богданович, Е.В. Піщікова, Л.Н. Синельникова, І.І. Халєєва) дослідженнями мовленнєвої поведінки статей, аналізом гендерного аспекту художнього дискурсу (Н.Д. Борисенко, О.Л. Козачишина, І.І. Морозова), рекламного дискурсу (Т.А. Ускова), а також спілкування в мережі Інтернет (М.С. Колеснікова, Л.Ф. Компанцева).

Хоча гендер не є лінгвістичною категорією (виняток становлять соціо- і, частково, психолінгвістика), аналіз структури мови дозволяє отримати інформацію про те, яку роль відіграє гендер в тій або іншій культурі, які поведінкові норми для чоловіків та жінок фіксуються в текстах різного типу, як змінюється уявлення про гендерні норми, маскуліність та фемініність в часі, які стильові особливості можуть бути віднесені до переважно жіночих або переважно чоловічих, як усвідомлюється мужність та жіночність в різних мовах і культурах, як гендерна приналежність впливає на засвоєння мови, з якими фрагментами і тематичними сферами мовної картини світу вона пов'язана. Вивчення мови дозволяє також встановити, за допомогою яких лінгвістичних механізмів стає можливою маніпуляція гендерними стереотипами [4].

Об'єктом дослідження гендерної лінгвістики є взаємовідношення мови і статі, тобто питання про те, у який спосіб стать маніфестується в мові. Основною метою таких досліджень є опис і пояснення того, як визначається стать у мові, які характеристики приписують мові чоловіків та жінок, і в яких семантичних галузях вони найбільш поширені, а також вивчення мовної поведінки статі, виділення і опис особливостей чоловічої та жіночої мовних картин світу [3]. Значний внесок у розвиток даної науки належить Робін Лакофф – американській дослідниці, праці якої стали фундаментальними для вивчення мовних особливостей жінок і чоловіків [5].

У зарубіжній лінгвістиці сформувався гендерологічний напрямок, що вивчає, з одного боку, зафіксовані в мові стереотипи фемініності й маскуліності, а також гендерні асиметрії, а з іншого – особливості мовної поведінки чоловіків і жінок.

Сучасні дослідники відзначають, що «якщо мовна картина світу – це зафіксована в мовних

знаках і виявлена у формах мовної діяльності (текстах, дискурсах) мовна свідомість, то гендерні ознаки – це суттєві прояви пізнання світу крізь призму чоловічої й жіночої свідомості, що виявляють особливості номінативної й комунікативної діяльності чоловіків і жінок, обумовлені статевою особливістю мовної діяльності й мовної поведінки» [2; 5].

Організація гендерної інформації в англomовному дискурсі регульована мережею фреймових структур, що відбивають гендерні стереотипи й еталони англomовної лінгвокультури. Стереотип трактують як мінімізоване й конкретизоване, «суперстійке» уявлення про предмет чи явище, що асоціюється з конкретним концептом [1, с. 127].

Гендерні стереотипи являють собою культурно і соціально обумовлені думки про характеристики, атрибути і норми поведінки представників обох статей і їхнє відображення в мові. Стереотип кореспондує з уявленням, репрезентуючи мінімізоване, типізоване й аксіологічно марковане знання про об'єкт. Відповідно, гендерний стереотип постає як типізоване, мінімізоване й соціокультурно марковане уявлення про фізіологічні, фізичні, емотивні, психологічні, психічні та соціокультурні властивості чоловіка й жінки, а також усі можливі образні асоціації, пов'язані з належністю індивіда до чоловічої або жіночої статі у певній лінгвокультурі.

Отже, гендерні стереотипи є відображеними в мові елементами культури. «Мова повною мірою є дзеркалом культури, яке фіксує усі символічні проявлення, відображає усі упередження та стереотипи суспільства» [4, с. 58]. Мова пропонує вже готовий набір шаблонів та стереотипів (для позначення жінок та чоловіків), які характеризують певну стать, формують у людини, яка їх використовує, певне бачення того, яким є світ та яким він повинен бути. Мова активно бере участь у процесі конструювання гендеру, тому мова вважається могутнім засобом формування стереотипних уявлень про гендер, що саме й стало причиною того, що гендерні дослідження сформувалися в самостійну течію, а питання взаємозв'язку мови і статі її носіїв залишається вельми актуальним і на сучасному етапі.

«Підхід до гендеризму як до реальності, опосередкованої знаками, символами і текстами (тобто з позицій герменевтики), дозволяє визначити гендер як свого роду міждисциплінарний елемент, в основі якого переплітається безліч наук про людину, про її не тільки біологічну, але й соціально і куль-

турно обумовлену специфіку, сукупність обставин, подій і дій, в центрі яких знаходиться людина, особистість» [2, с. 56].

Гендерна проблематика в лінгвістиці розглядається в двох аспектах:

1. зафіксовані в мові гендерні стереотипи, тобто узагальнені уявлення про те, якими якостями і соціальними ролями володіють чоловіки і жінки;

2. гендерна асиметрія мови, тобто особливості мови чоловіків і жінок, мовних стратегій і тактик, а також власне лінгвістичні особливості мовлення обох статей [3].

У першому випадку ми маємо справу переважно з мовою як системою, тоді як у другому – з мовленням, мовленнєвою діяльністю, яка є реалізацією мови на практиці.

Наступна класифікація гендерних стереотипів відображає їхній зміст відповідно до першого аспекту [2]:

1. Стереотипи, що корелюють з діяльністю та активністю: для чоловіків – досягнення мети будь-якими засобами та методами, прагнення до змагання і суперництва, рішучість. Жінці ж приписуються пасивність, нерішучість, обережність, турбота про дотримання норм, конформізм.

2. Стереотипи, що співвідносяться з позицією влади і управління: для чоловіків – прагнення до лідерства, амбітність, владність. Для жінок більш характерними є покірність, безпорадність, залежність.

3. Стереотипи, що характеризують когнітивну сферу: логічність, раціональність і більш швидка реакція, дотепність асоціюються з чоловіком; ірраціональність, нелогічність, схильність до роздумів – з жінкою.

4. Стереотипи, що характеризують емоційну сферу: «чоловічими» вважаються такі якості як здатність відокремити раціональні рішення від емоційних, холоднокровність, «жіночі», фемінні характеристики – це емоційність, сприйнятливність, чутливість, вразливість.

5. Стереотипи, пов'язані з процесом міжособистісної взаємодії: «жіночі» якості – жертівність, м'якосердність, дбайливість, дружельюбність, мінливість, хитрість, балакучість. До чоловічих стереотипів належать рішучість, наполегливість, надійність, нетактовність, черствість, егоїзм.

6. Нарешті, чоловікам і жінкам відводять виконання різних соціальних ролей. Чоловіка сприймають, перш за все, як працівника і громадянина, а жінку – як дружину і мати.

«Особливості мовного стилю чоловіків і жінок проявляються на двох рівнях – мовної

поведінки й мовлення. Наприклад, чоловіки частіше перебивають, більш категоричні у своїх судженнях і оцінці, прагнуть керувати діалогом. Як це не дивно, проте на відміну від поширеної думки, чоловіки говорять більше, ніж жінки. Хоча, речення чоловіків, як правило, коротші за жіночі висловлювання. Чоловіки в цілому набагато частіше вживають абстрактні іменники, а жінки – конкретні (у тому числі власні назви). Чоловіки частіше використовують іменники і прикметники, в той час як жінки вживають більше дієслів. Чоловіки вживають більше відносних прикметників, а жінки – якісних. Чоловіки частіше використовують дієслово доконаного виду дійсного способу» [2, с. 126].

«Жіноче мовлення включає в себе велику кількість емоційно оцінювальної лексики, в той час як чоловіча оцінювальна лексика частіше стилістично нейтральна. Найчастіше жінки схильні до інтенсифікації насамперед позитивної оцінки. Чоловіки частіше і більш впевнено використовують негативну оцінку, включаючи стилістично знижену, лайливу лексику і інвективи; вони набагато частіше вживають сленгові слова і вирази, а також нелітературну та ненормативну лексику» [1, с. 43].

Говорячи про другий аспект дослідження гендерних стереотипів, то наведемо класифікацію американської дослідниці Робін Лакоф, яка запропонувала ряд відмінностей, що відрізняють мовлення жінок від мовлення чоловіків, основними з яких є: «ухильні» фрази (hedges): sort of, kind of, I guess; підсилювальні слова та фрази (intensifiers): so, very; «порожні» означення (empty adjectives): divine, adorable, gorgeous; надзвичайноввічливі форми (superpolite form): «Would you mind...» «Is it ok if...?»; вибачення (apologizing): «I'm sorry, but I think that...»; евфемізми (euphemisms) з метою уникнення грубої лексики (coarse language); непрямі прохання (indirect requests): «Wow I'm so thirsty»; розділові запитання (tag questions): «You don't mind eating this, do you?»; граматично правильні форми (hypercorrect grammar); модальні конструкції (modal constructions) з can, would, should, ought: «Should we turn up the heat?»; прямі цитати (direct quotations) – чоловіки частіше перефразовують; своєрідне почуття гумору (specific sense of humour) – жінки не вміють розповідати жарти і часто не розуміють анекдотів.

Крім того, за спостереженнями Р. Лакоф, в усному мовленні жінки частіше, ніж чоловіки інтонаційно підкреслюють слова-підсилювачі: «so», «very», «quite» (*speak in italics*) [5].

А. Кириліна в свою чергу у статті «Лінгвістичні гендерні дослідження» запропонувала відмінні характеристики чоловічого мовлення у порівнянні з мовленням жінок [4].

Отже, маскулінні маркери мовлення проявляються у вживанні чоловіками таких засобів організації комунікації:

– вживання термінологічної та професійної лексики «... inflation was actually negative», «... if you have health insurance,...», «... it's going to be deficit neutral»;

– схильність до використання у мовленні абстрактних іменників «... it is a form of collaboration based on honesty, sincerity....» ;

– використання негативних конструкцій: «... there some people who don't like me because of my ...», «... you don't – you don't get – you don't get time on the nightly news»;

– вживання прецизійної лексики: «You and I are both paying \$900...», «There are essentially private NMOs...»;

– вживання при передачі емоційного стану або оцінки предмета чи явища слів з найменшою емоційною індексацією;

– одноманітність лексичних прийомів при передачі емоцій.

Як висновок можна зазначити, що реалізація чоловіками та жінками гендерних ролей передбачає використання ними мовних засобів, які сприймаються ними як призначені для їх гендерної групи. В цьому сенсі бінарна опозиція, яка асоціюється з маскулінністю та фемінінністю, абсолютно доречно при дослідженні гендерної мовної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивно-гендерні аспекти / О.Л. Бессонова. – Донецьк: ДонНУ, 2002. – 362 с.
2. Дудоладова О.В. Гендерные аспекты речевого взаимодействия / О.В. Дудоладова // Функциональная лингвистика. Итоги и перспективы: материалы науч. конф. – Ялта : ТНУ, 2002. – 265 с.
3. Емірсуїнова Г.І. Лексикон сучасного фемінізму (на матеріалі англійської мови): автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.04 / Г.І. Емірсуїнова ; Київ. нац. ун-т. – К., 2003. – 22 с.
4. Кириліна А. В. Развитие гендерных исследований в лингвистике / А. В. Кириліна // Филологические науки, – 1998. – 150 с.
5. Lakoff G. Women, Fire and Dangerous Things / G. Lakoff – Chicago University, 1990. – 123 p.

УДК 316.77:377

ДІЛОВА КОНТАКТНІСТЬ І КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ ФАХІВЦІВ

Полоусова Н.В., к.філол.н.,
доцент кафедри міжкультурної комунікації і іноземних мов,
Національний технічний університету
«Харківський політехнічний інститут»

У статті обґрунтовується актуальність розвитку комунікативної компетентності та ділової контактності для професійної самореалізації майбутніх фахівців; мотивуються особливості комунікативної взаємодії з урахуванням правил соціального партнерства.

Ключові слова: постіндустріальний, компетентність, комунікація, взаємодія, ділова контактність, толерантність, структура, цінності, професійна самореалізація, інтегрування.

В статье рассматривается вопрос об актуальности развития коммуникативной компетентности и деловой контактности для профессиональной самореализации будущих специалистов; мотивируются особенности коммуникативного взаимодействия с учётом правил социального партнёрства.

Ключевые слова: постиндустриальный, компетентность, коммуникация, взаимодействие, деловая контактность, толерантность, структура, ценность, профессиональная самореализация, интегрирование.

Polousova N.V. BUSINESS CONTACTS AND COMMUNICATIVE COMPETENCE AS CONDITION OF PROFESSIONAL SELF-REALIZATION OF FUTURE QUALIFIED SPECIALISTS

In the article the actuality of the development of communicative competence and business contacts for professional self-realization of future qualified specialists is considered; the peculiarities of communicative interaction with taking into account the regularities of social partnership are motivated.

Key words: postindustrial, competence, communication interaction, business contacts, tolerance, structure, value, professional self-realization, integration.

Постановка проблеми. Аналіз феномена комунікативної компетентності та ділової контактності, їх змісту, структури, законів і правил функціонування, значення в інформаційно-інтерактивному просторі майбутніх фахівців є актуальною проблемою професійної педагогіки й психології. Компетентнісно спрямована професійна освіта стає домінантою сучасних модернізаційних процесів з огляду на внесення фрагментів соціальних практик у професійну освіту й залучення педагогів, громадськості до визначення й обґрунтування ключових життєвих компетентностей. Ідея компетентнісно спрямованої професійної освіти тісно пов'язана з тими педагогічними моделями, якими реалізуються такі соціальні цінності, як проектна діяльність майбутніх фахівців, креативно-творчий продукт, професійний досвід, свобода вибору, система соціально-етичних цінностей тощо.

Аналіз останніх досліджень. Категорія компетентності різносторонньо й ефективно вивчається в різних аспектах, орієнтованих на міждисциплінарні дослідження, що дає можливість більш системно й інтеграційно

усвідомлювати проблеми, що пов'язані з процесом підготовки й професійного становлення майбутніх фахівців. Узагальнення досліджень останніх років щодо її вивчення (К. Абульханова-Славська, І. Зязюн, С. Максименко, Є. Климов, І. Зимня, Н. Кузміна, А. Маркова, Є. Павлютенков, Л. Петровська, Дж. Равен, М. Холодна, Е. Зеєр, Є. Коблянська, Л. Єременко, О. Пометун, Л. Берестова, О. Бодальов, С. Бондар, І. Єрмаков, Т. Іванова, Кононко, О. Овчарук, І. Родигіна, О. Савченко, Л. Сохань, А. Хуторський, В. Краєвський, І. Булах, І. Лернер, Тараненко, І. Гушлевська, С. Клепко, Н. Яковець, Н. Чепелєва, С. Гончаренко, І. Зварич, Ю. Бабанський, та ін.) дає підстави зробити висновок, що професійна компетентність майбутнього спеціаліста – це перш за все здатність і готовність особистості ефективно будувати власну діяльність та суб'єктно важливу взаємодію із соціальними партнерами на основі отриманих знань і сформованих професійних умінь.

Основні підходи до питання комунікативної ділової контактності визначаємо з урахуванням інтегральності між спілку-

ванням, професійною діяльністю та взаємодією між учасниками виробничого процесу (І. Вихованець, О. Селіванова, Ф. Бацевич, А. Мудрик, І. Цимбагиок, Г. Чайка, О. Гура, Л. Орбан-Лембрик, Л. Карамушка, О. Холод, Г. Почепцов та ін.). Ряд науковців (С. Максименко, А. Мудрик, М. Боришевський, В. Рибалка, Л. Орбан-Лембрик, Н. Побірченко та ін.) ділову комунікативну контактність вважають важливою умовою психологічного розвитку особистості, її соціалізації, професіоналізації, індивідуалізації та самореалізації.

Актуальність дослідження. Характерною рисою сьогодення є провідна роль інформації у виробничій, соціокультурній та міжособистісній сферах взаємодії. Стає все більш зрозумілим, що інформація – провідний природний ресурс; це єдина природна субстанція, сканування якої не наносить прямої шкоди Природі. Більше того, використання природної інформації, в кінцевому результаті, означає засвоєння спеціалістами тих *принципів*, за якими функціонують природні системи. Інформація стає фактором соціокультурної та пізнавальної організації всіх систем і підсистем, структур і підструктур вищих навчальних закладів. Термін «інформація» є синонімічним до слова «комунікація» (лат. communication – обмін, зв'язок, розмова). Останній виражає перш за все такі базові значення:

1. Процес передачі інформації, що включає адресанта, канали, кодування, дешифровку, зміст, ефективність, контроль, ситуацію, намір, адресата. 2. Акт спілкування між людьми за допомогою передачі значеннєвих символів, метою якого є взаєморозуміння, взаємодоповнення, взаємореалізація, взаємопідтримка, взаємозбагачення та інші синергетичні явища. 3. Обмін інформацією будь-якого виду між різними системами зв'язку.

Психолого-педагогічне, соціокультурне, як і психолінгвальне усвідомлення важливості в соціальній взаємодії ролі ділової контактності та професійної комунікації, наукове узагальнення їх специфіки стали об'єктом уваги не так давно. **Актуальність** зазначеної теми дослідження мотивується такими провідними тенденціями сьогодення: 1. Посилення глобалізаційних процесів. 2. Розуміння все більшою кількістю дослідників, педагогів-прайсиків, філософів, психологів, вихователів, психотерапевтів, представників медицини, духовних цілителів, діячів культурних конфесій важливості в нашому житті слова, комунікації (як різновиду інформації) в цілому. 3. Виявлення в комунікативних взаємодіях, що обумовлюються специфікою

того чи іншого напрямку професійних знань, а також іншими чинниками (вікові особливості, мотиви, цінності, цілі, індивідуальні уподобання, стосунки між партнерами, рівень соціалізації, тип характеру, рівень психологічної захищеності, навички взаємодії, особливості етнокультурних традицій та ін.), спільного та локально-самобутнього. 4. Посилення уваги майбутніх спеціалістів до технологічної, психологічної, художньо-естетичної, духовно-екологічної, організаційно-трудової, ринково-економічної культури. 5. Багатоаспектне використання комп'ютерно-інформаційних технологій.

У статті ставиться **завдання**: а) обґрунтувати актуальність розвитку комунікативної компетентності та ділової контактності для професійної діяльності майбутніх спеціалістів; б) виділити базові функції професійної комунікації; в) обґрунтувати важливість розвитку в молоді комунікативної компетентності й ділової контактності для успішної професійної самореалізації в умовах ринку; г) систематизувати правила ефективної ділової контактності як умови партнерства й успішної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Комунікабельність майбутнього спеціаліста є важливою умовою розвитку виробничих стосунків, сприяє чіткому визначенню цілей, мотивів і потреб здійснення професійно-трудової діяльності, є рушійною силою до встановлення ділових соціальних контактів. У дослідженнях Ф. Бацевича, С. Мусатова, Л. Орбан-Лембрик, О. Селіванової, Г. Андрєєвої, Л. Петровської, В. Черевко та ін. Характеризується специфіка комунікативної компетентності, в якій важливого значення надається потребно-мотиваційному й операційному змісту її розвитку. Комунікація (від лат. communication – обмін, зв'язок, передача) – це передача інформації від однієї системи до іншої через посередництво спеціальних матеріальних носіїв, сигналів. Комунікація – необхідна передумова функціонування й розвитку всіх соціальних систем, бо вона забезпечує зв'язок між людьми різних професій, їх психостанами, намірами, планами, бажаннями, прагненнями до самореалізації; вона робить можливим накопичення й передачу соціокультурного досвіду, розподіл праці й організацію спільної професійної та міжпрофесійної діяльності, управління та самоуправління, регуляцію, як і трансляцію етнокультур.

У аспекті практичних потреб життєво-професійної самореалізації особистості

важливим є розуміння того, що природна звукова етномова – це надзвичайно зручна, комунікативно ефективна, відкрита для оновлення (за рахунок інтеграції інноваційних знань), універсальна, стійка, креативна, когерентна, лабільна, гнучка, енергетична і в цілому антропоцентрична система органічного набору граматично-синтаксичних та семантико-стилістичних засобів-знаків соціально-гуманістичної, культурно-когнітивної взаємодії, що еволюціонує, самоорганізується й надає своєму носієві майже безмежні можливості втілення своїх пізнавально-когнітивних і креативно-комунікативних потреб та намірів, а тому конгруентна (рівнозначна) вербальному інтелекту й самосвідомості особистості, її світомисленню, світорозумінню – відображає й зберігає саме пізнання, досвід, властивості, стереотипи, підходи, оцінки, можливості, які організовані таким чином, що найбільш адекватно відповідають потребам і здібностям інтелекту людини. Важливим атрибутом комунікативної компетентності є ділова контактність – засіб успішної взаємодії в професійній діяльності. Комунікативну компетентність доречно розглядати в контексті професійної підготовки майбутнього спеціаліста й розкривати як систему внутрішніх ресурсів, що інтегрує загальну культуру спілкування й ділову контактність у професійній сфері. Комунікативна компетентність передбачає розуміння мотивів, потенціалу, стратегічних і тактичних моделей поведінки, уміння інтегрально «прочитувати» інтереси й потреби соціальних груп, усвідомлювати можливі перешкоди, а також брати до уваги соціально-економічні тенденції. Ділова комунікативна контактність сприяє реалізації особистих життєвих потреб, що важливо в умовах конкуренції й безробіття. Наявність професійно важливих якостей у студентів різних професій свідчить про початок формування в них **професійної компетентності** – інтегральної характеристики ділових та особистісних якостей майбутніх фахівців [3, с. 729-730], яка репрезентує рівень їх знань, умінь, навичок, достатніх для здійснення мети професійної діяльності, а також їх індивідуальну систему цінностей, що в комплексі реалізується **комунікативною системою** навичок.

Системні кризові тенденції визначають вектор професійної підготовки студентів, що мають максимально якісно: а) володіти навичками пошуку професійної інформації; б) ефективно взаємодіяти з іншими праців-

никами соціокультурної сфери суспільства, комунікуючи за законами гармонії, толерантності, партнерства, етики, кордоцентризму, що завжди було притаманно для носіїв української культури; в) бути мобільними й відповідальними у прийнятті рішень, а також прозорливими й виваженими в питаннях власної життєбезпеки, що великою мірою залежить від мислемовленнєвої сформованості особистості; г) бути підприємливими й конкурентноспроможними в складних ринкових умовах, що цементуються комунікативною вправністю учасників виробничо-господарських процесів.

Комунікативна компетентність визначається як відповідне прагматично-інтегральне використання соціально професійних знань і навичок у партнерській взаємодії. Характеристиками комунікативної компетентності є: 1. Відповідність професійної поведінки контексту ситуації та особистісних взаємовідношень її учасників. Цим твориться **ефект** «партнерської розмови», «партнерського взаємообміну», актуальною для кінцевого успішного результату інформацією, що є взаємовигідною.

Комунікативна компетентність базується на професійних знаннях правил спілкування; вона включає сформовані **адапційні** навички студентів і психолого-етичну **гнучкість** у досягненні кінцевої мети при збереженні толерантних відносин. 3. Комунікативна компетентність пов'язана з **відносинами** між партнерами в умовах ринкових процесів, а не з індивідами. Комунікативна компетентність – це здатність зберігати міжпартнерською професійно-ділові стосунки, з бажаною визначеністю, тобто мистецтво завчасно уникати в стосунках з партнерами «ям» і «капканів» (конфліктогенів), а також успішно виробляти стратегію й тактику комунікативної поведінки, коли прийом уникання конфлікту не спрацьовує [3, с. 417-418].

Внутрішню **структуру** комунікативної компетентності можна попередньо окреслити такими компонентами: 1. Знання (професійні, психолого-педагогічні, технологічно-комп'ютерні, соціально-економічні, адміністративно-управлінські, світоглядно-методологічні, організаційні, екологічні, естетичні, міждержавні, дипломатичні, етичні, граматично-синтаксичні, семантико-синтаксичні та ін.). 2. Пізнавально-креативні навички. 3. Практично-прагматичні, підприємницько-ділові навички. 4. Відношення. 5. Емоції,

оцінки, почуття, реакції. 6. Цінності та етика. 7. Дипломатія, стратегія й тактика. 8. Мотивація. 9. Потреби.

Зміст комунікативної компетентності можна систематизувати як:

1. Готовність і вміння особистості організувати контакти з людьми на різній психолого-управлінській дистанції, а також здатність своєчасно й доречно проявляти гнучкість в адекватній зміні психологічних позицій, що спрямовані на забезпечення толерантних партнерських стосунків.

2. Інтегральна цілісність знань, мовленнєвих і позамовленнєвих умінь, а також навичок комунікативної взаємодії, набутих спеціалістом того чи іншого напряму професійних знань, що придбані свідомо й цілеспрямовано в процесі соціалізації, навчання, виховання, самовиховання, саморозвитку.

3. Природний та набутий внутрішній креативно-діяльнісний потенціал учня, що потрібний для забезпечення комунікативної компетентності в процесі реалізації цілей і завдань обраної професії.

4. Синергетичне утворення, що включає психолого-педагогічне знання й перцептивні здібності, а також такі аспекти: а) **когнітивний** як соціально-ціннісний орієнтир «тут і тепер»; б) **виконавський** через реалізацію реально сформованих умінь і навичок; в) **емоційно-інтуїтивний, прогностичний**, що допомагає визначити соціальні смаки, уподобання, установки, замовлення, стереотипи, тенденції, досвід та систему соціально-культурних, професійно-технологічних цінностей, що відображають пізнавальний поступ.

У комунікації, як і в системі мови, діють певні закони, що мотивуються перш за все психологічними особливостями учасників, їх досвідом, системою індивідуальних цінностей, рівнем володіння культурними здобутками етносу, професійними повноваженнями, а також соціальними ролями. Комунікативні закони нежорсткі, з часом можуть змінюватися, мають національну специфіку, відображають найзагальніші тенденції, що наявні в усіх типах спілкування [1, с. 38], зокрема:

1. Закон дзеркального розвитку, коли співбесідники автоматично, підсвідомо імітують стиль один одного. Він впливає на тематику діалогів, дає можливість налагодити добрі стосунки.
2. Закон залежності ефективності спілкування від комунікативних зусиль, тобто ефективність вербальної взаємодії прямо пропорційна комунікативним зусиллям.
3. Закон прогресивного зростання нетерпіння слухачів, що проявля-

ється в тенденції: чим довше говорить мовець – тим неухважніші слухачі його. Отже, ефективне мовлення має тривати не довше 10 хвилин.

4. Закон зниження рівня уваги її інтелекту зі збільшенням чисельності учасників.

У цьому законі проявляється «ефект натовпу»: за таких умов людина гірше мислить логічно; домінує права півкуля головного мозку, яка «відповідає» за емоції. В натовпі посилюються негативні реакції, знижується критичність сприйняття, людина легше піддається психозараженню.

5. Закон комунікативного самозбереження, коли людина намагається зберегти комунікативну рівновагу. За рахунок цього особистість підтримує внутрішній спокій, рівновагу, а отже, зберігає власне здоров'я.
6. Закон ритму спілкування: людина має говорити менше, ніж мовчати. Співвідношення між говорінням і мовчанням – величина постійна.
7. Закон довіри до зрозумілих висловлювань: чим простіше мовець висловлює власні думки, тим краще його розуміють, краще сприймають інформацію.
8. Закон притягування критики: чим сильніше та чи інша особистість виділяється в оточенні самобутніми властивостями, тим більше можливість лихословити про неї, критикувати її смаки, поведінку, вчинки. Фахівець з проблем спілкування Дейл Карнегі зазначав: «Не сварять лише пень від зрубаного дерева, ти ж не можеш стати пнем».
9. Закон самовиникнення інформації: при дефіциті цінної інформації в колективі, де спілкуються індивіди, інформація може породжуватися в формі чуток, вигадок, фантазій, обстрікування.
10. Закон модифікації нестандартної комунікативної поведінки учасників спілкування: якщо один з партнерів діалогу порушує психокомунікативні норми – інший змушує його змінити комунікативну поведінку.
11. Закон прискорення поширення негативної інформації. Дія цього закону мотивується більшою увагою людей до негативних факторів, бо позитивно сприймається як норма й швидко перестає обговорюватися.
12. Закон створення інформації («зіпсутий телефон»): міра спотворення інформації прямо пропорційна кількості осіб. Причина цього явища – суб'єктивна інтерпретація та суб'єктивне сприймання й оцінювання, тобто особистісне ставлення до змісту почутого, а часто й невміння уважно слухати.
13. Закон емоційного психошраження: учні (студенти, партнери по бізнесу), які перебувають в однаковому (чи близькому) емоційному стані, прагнуть об'єднатися в групу й спілкуватися лише між собою.
14. Закон мов-

ленневого посилення емоцій. Встановлено, що словесна констатація емоцій (вигуки, підсилювальні модальні частки, експресивні слова) посилює їх майже в два рази. Це явище часто використовують політики в пропаганді, в саморекламі тощо.

Знання комунікативних законів – важлива складова комунікативної компетентності студента, а згодом – випускника вищого навчального закладу, що зацікавлений в успішній реалізації.

Висновки й перспективи подальшого дослідження.

1. Здійснений аналіз засвідчує складність інтегрального феномену, яким є комунікативна компетентність, що об'єднує в собі психологічні, нейрофізіологічні, антропологічні та генетичні фактори, вивчення яких чекає на дослідників.

2. Компетентнісний підхід, що набирає поширення в практичній діяльності педагогів вищих навчальних закладів, дає можливість застосовувати різноманітні **тренінги, методики** (Методика В. Бойко «Діагностика комунікативної толерантності»), **діагностики** (Методика І. Юсупова «Моделі спілкування», методика О. Леонтьєва «Карта комунікативної діяльності») та інші педагогічні технології для розвитку якісних стандартів комунікативної компетентності й ділової контактності.

3. Очікує на поглиблене вивчення та розробку діагностичних методів дослідження проблеми оволодіння студентів різних аспектів комунікативної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Tobler A. Die fremdem Wörter in der deutschen Sprache. / A. Tobler – Basel, 1872. – 122 p.
2. Огиенко И.И. Иноземные элементы в русском языке / И.И. Огиенко – К.: Тип. Бондаренко и Гнездовского, 1915. – 136 с.
3. Черняховский Л.А. Содержание, языковые значения, перевод / Л.А. Черняховский // Сб. научн. трудов / Моск. гос. пед. ин-т ин. яз. – 1978. – Вып. 127. – С. 21–30.
4. Фрумкина Р.М., Мостовая А.Д. Об описании отношений между именами конкретной лексики / Р.М. Фрумкина, А.Д. Мостовая // Изв. АН СССР. Сер. Лит. и яз. – 1988. – Т. 47. – №1. – С. 52–62.
5. Комлев Н.Г. Компоненты содержательной структуры слова. / Н.Г. Комлев – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1969. – 192 с.
6. Чанышева З.З. Культурный компонент в семантике языковых единиц / З.З. Чанышева // Вопр. семантики лексических единиц: Межвуз. науч. сб. – Уфа: Башкир. ун-т, 1990. – С. 50–55.
7. Russel B. Logical positivism / B. Russel // Revue Internationale de philosophie. – 1950. – V. 4. – N. 18. – P. 2–14.
8. Шухардт Г. Избранные статьи по языкознанию / Г. Шухардт // Хрестоматия по истории языкознания XIX-XX вв. – М.: Минпрос. – 1956. – С. 271–289.
9. Покровский М.М. Несколько вопросов в области семасиологии / М.М. Покровский // Филологический обзор. – М., 1897. – Т. XII. – Кн. 1. – С. 64.
10. Симоненко Р. Міжнародне утвердження України / Р. Симоненко // Політика і час. – № 8. – 1995. – С. 63–75.
11. Schachmatov A. Zu den ältesten slavisch-keltischen Beziehungen / A. Schachmatov // Archiv für slavische Philologie. – München, 1912. – P. 87.
12. Преображенский А.Г. Этимологический словарь русского языка: В 2 т. / А.Г. Преображенский. – М.: Тип. Г. Лиснера, Д. Собко, 1910-1914. – Вып. 2. – С. 78.

УДК 811.161.1'37

ЗАПОЗИЧЕНА ЛЕКСИКА В УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

**Сімонок В.П., д.філол.н., професор,
завідувач кафедри іноземних мов № 1,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого**

Стосунки людини з об'єктивною реальністю здійснюються не тільки за допомогою мови. Мова не може відокремити людину від безпосереднього існування в цій дійсності і постійного до неї пристосування. Однією з форм пристосування є збагачення мови новими одиницями, які відбивають нові здобутки пізнання. Запозичення є однією з форм освоєння досвіду, зокрема, досвіду народів, з якими інший народ перебуває у контакті.

Ключові слова: об'єктивна реальність, дійсність, мовні одиниці, здобутки пізнання, запозичення, досвід, контакт.

Взаимодействие человека с объективной реальностью осуществляется не только с помощью языка. Язык не может отделить человека от непосредственного существования в этой действительности и постоянного к ней приспособления. Одной из форм приспособления является обогащение языка новыми единицами, отражающими новые достижения познания. Заимствование является одной из форм освоения опыта, в частности, опыта народов, с которыми другой народ находится в контакте.

Ключевые слова: объективная реальность, действительность, языковые единицы, достижения познания, заимствование, опыт, контакт.

Simonok V.P. BORROWED LEXICAL UNITS IN UKRAINIAN LANGUAGE WORLD IMAGE

The interaction of a person with the objective reality is carried out not only through a language. A language can not separate a person from the immediate existence in the reality and continuous adaptation to it. One of the forms of adaptation is enriching a language with new units, reflecting progress of perception. Borrowing is a form of experience mastering, including experience of the peoples with whom the other nation is in contact.

Key words: objective reality, reality, language units, progress of perception, borrowing, experience and contact.

У сучасному мовознавстві дедалі більшої ваги набувають питання про зв'язок мови та об'єктивної дійсності, мови та окремої особистості, мови та суспільства. Однією з важливих наукових проблем сучасної лінгвістики є концепція мовної картини світу (МКС), що концентрує в собі названі три аспекти. У зв'язку із цим і традиційне питання мовних запозичень потребує нових підходів при його дослідженні. Запозичені лексеми мають розглядатися не як ізольоване явище, а як органічна складова частина мовної системи і мовного образу світу.

Цілком слушним видається, що результатом глобалізації світу є прагнення до глобалізації мови. Це явище заходить у суперечність із прагненням до збереження мовної самобутності, але більшою чи меншою мірою долає консерватизм мовної системи, внаслідок чого та чи інша мова має значну кількість запозичених одиниць. Це стосується й мови української.

Проблема мовних запозичень в останні два з половиною століття посідає важливе місце в лінгвістиці. Вона розглядається в різних аспектах: у загальнотеоретичному плані – як частина загальної проблеми мовних

контактів і взаємодії різних мовних систем, у більш вузькому аспекті – як особливості розвитку окремих мов і різних їх рівнів.

Цим питанням присвячено чимало наукових досліджень. Серед них слід пригадати роботи А. Тоблера, який дав розгорнуту оцінку явищу запозичування і вважав його «показником витонченої культури» [1, с. 2]. І.І. Огієнко також порушує питання лексичних запозичень з іноземних мов, досліджуючи історію їх проникнення в українську мову [2, с. 64].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблемі запозичень приділяли увагу І.К. Білодід, Л.А. Булаховський, П.І. Горецький, В.Й. Горобець, А.П. Грищенко, В.В. Жайворонок, М.А. Жовтобрюх, М.П. Кочерган, Л.С. Паламарчук, В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, І.М. Уздиган та ін. Лексика іншомовного походження розглядається в основному на класифікаційному рівні, показано історію входження запозичень з різних мов (грецької, латинської, тюркських, романо-германських та інших в українську мову), при цьому не порушуються глибинні семантичні явища. Іншомовні слова характеризувалися до певної міри фрагментарно, як

щось чужорідне в мові. Самі терміни «іншомовні» вказують радше на їхній генезис, а не статус у новій для них мовній структурі. Це дає підстави проаналізувати проблему запозичень з погляду їх місця і функцій саме в системі сучасної української мови.

Вважаємо такий науковий напрямок у сучасній лінгвістиці **актуальним**, бо він сприятиме утвердженню погляду на клас іншомовних слів як на органічну складову частину загальномовного словника української мови.

Метою нашої статті є: висвітлити історичну послідовність входження в українську мову лексичних запозичень з інших мов у зв'язку з соціально-економічними, геополітичними та культурними контактами України з європейськими країнами; проаналізувати причини та шляхи запозичування іншомовного походження в українській мові на тлі національної мовної картини світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дійсність, що не має меж у своїй різноманітності, відбивається у свідомості людини за допомогою дискретних одиниць мови. Загальновідомим є той факт, що реальність уявляється в цілому однаково народами, які знаходяться на одному рівні соціального розвитку [3, с. 21-30], вона переломлюється крізь призму їхніх мов у вигляді нетотожних відрізків [4, с. 52-62], що відбивається у лексико-семантичних системах мов.

Поняття, відомі одній нації через словесне їхнє втілення, але незнайомі іншій, отже, не мають у національній мові словесного вираження, є для другої нації абсолютними вербальними лакунами [5, с. 106]. Самі ж об'єкти номінації, властиві певному мовному колективу, називають власне реаліями [6, с. 50-55]. Серед абсолютних вербальних лакун виділяються абсолютні номінативні лакуни (наприклад різна кількість відтінків снігу у французькій та ескімоській мовах і, відповідно, різні межі між поняттями) і етнографічні диференціації, що не мають аналогів в інших мовах. На думку Б. Рассела, об'єкти номінації, невідомі даній мові, є зовсім недосяжними для її носіїв [7, с. 2-14].

Вже в античні часи виникає ідея мовної спорідненості, яка остаточно запанувала в науці з кінця XVIII і особливо в XIX ст.

Великий внесок у розвиток порівняльної семасіології зробили Г. Шухардт і М.М. Покровський. Першому належить ідея вивчення історії значення слова у зв'язку з історією речі, яка ним називається (школа

«Wörter und Sache») [8, с. 282], другому – визначення закономірних семантичних змін паралельно в різних мовах. У дослідженнях з грецької та латинської мов М.М. Покровський намагався створити загальну семасіологію, а також порівняльно-історичну лексикологію індоєвропейських мов. Він вважав, що «закономірний розвиток мови не підлягає сумніву і найкращі засоби відкрити ці закономірності забезпечуються порівняльно-історичним методом» [9, с. 64].

У середині минулого століття В. Гумбольдт звернув увагу на своєрідність відображення дійсності у різних мовах. На його думку, головне призначення мови – перетворювати світ у думки, тобто мислення народу визначати мовою. Б. Уорф вважав, що у кожній мові свої власні форми, тому й дійсність уявляється по-різному людям, які розмовляють різними мовами. На думку вченого, мова виступає як спеціальна система організації людського досвіду.

Насправді мова відбиває те, що пізнає людина. Мова не вносить порядок у природу, хоч формує мислення, фіксуючи закони довкілля, відкриті людиною. Оскільки для різних мов є спільним об'єкт відображення, мова може служити засобом зв'язку між людьми. Деталі у вираженні окремих явищ у мові та їх ступінь не впливають на концептуальну картину світу (ККС).

Стосунки людини з об'єктивною реальністю здійснюються не тільки за допомогою мови. Мова, незважаючи на її величезну роль в аналізі й класифікації фактів і явищ реальної дійсності, не може відокремити людину від безпосереднього існування в цій дійсності і постійного до неї пристосування. Однією з форм пристосування є збагачення мови новими одиницями, які відбивають нові здобутки пізнання, в тому числі в практичній діяльності. Запозичення є однією з форм освоєння досвіду, зокрема досвіду народів, з якими інший народ перебуває в контакті.

Відбиваючи в собі об'єктивний світ і свідомість, що його відображає (а процес відображення не має дзеркального характеру), кожна мова здійснює це неоднаково. Ця неоднаковість відображення може бути пояснена різними причинами. По-перше, здійснюють свій вплив матеріальні і соціальні умови існування носіїв мови. По-друге, людська свідомість пізнає об'єктивну реальність шляхом постійних пошуків, у процесі яких люди можуть і помилятися, що відбивається на мовах різних людських колективів і створює

різноманітні «картини світу». По-третє, кожна мова має свою власну структуру. Ця внутрішня система пов'язана закономірними відношеннями, що існують між її частинами, і включення до неї нових фактів завжди відбувається залежно від цих відношень.

Мова перебуває в безперервному розвитку у зв'язку зі змінами в суспільстві. У науковій літературі відзначалося, що мова кам'яного віку не могла б задовольняти потреби сучасного суспільства, та й приклад мовної історії останніх двох сторіч, особливо позначеної змінами структури мови під впливом бурхливого науково-технічного, економічного, культурного розвитку протягом останнього ст., підтверджує це.

Одним із аспектів дослідження запозиченої лексики в українській мові є соціолінгвістичний, що полягає, зокрема, у виявленні історії входження в нашу мову певних груп запозиченої лексики внаслідок суспільно-економічних і політичних контактів України з іншими державами на різних історичних етапах. Питання контактів, незважаючи на його нібито очевидну простоту, складне хоч би через різноманітність і багатоаспектність таких етнічних контактів українців, їхніх предків з різними народами у різних напрямках – схід, захід, південь, північ.

Прийнявши хрещення від Візантії і запросивши ієрархів грецького походження, Київська Русь перейняла цілий ряд слів із грецької мови, зокрема лексеми, пов'язані з релігією і церквою: *амвон, євангеліє, ієрей, ікона, літургія, панахида* та ін. Греки були радниками при князях і перебували при князівському дворі. Разом із ними у мову безпосередньо потрапили грецизми на позначення:

а) предметів побуту: *баня, кирка, миса, оксамит, порфіра*;

б) просторових понять: *левада, океан, лиман*;

в) живої природи: *кипарис, мак, тис; буйвол, кит, тетер, тур*;

г) коштовного каміння: *адаманти, анфракс (рубін), смарагд (топаз), сапфір, хрусоліф*.

До цього періоду належать і початки торговельних контактів з німецькими князівствами. Як свідчать дослідники, у центрі німецьких економічних взаємин з Києвом – Реєнзбурзі було створено спеціальну корпорацію торговців з Руссю, так званих «русаріїв» [10, с. 63–75].

Окремі германізми сягають ще пори великого переселення народів під час проходження готів із півночі на захід. Дослідник О.О.

Шахматов до цієї групи відносить такі германізми: *гай, кліть, ляда (лядина), скала* тощо [11, с. 87]. А О.Г. Преображенський наводить такі запозичення: а) назви рослин: *гречка, капуста, хміль*; б) назви тварин: *верблюд, лев, скот, стадо*; в) назви елементів матеріальної культури: *буда, віск, вино, котел, кубок, лар, млин, рама, скло, тин, труба, хижа*; г) торговельні терміни: *вага, мито*; г) назви явищ духовної культури: *буки, художок (від якого походить художник)*; д) політичні і військові поняття: *вал, князь, меч, шолом* [12, с. 78].

У XIII–XIV ст. спостерігаються німецько-українські торговельні зв'язки Галицько-Волинської держави з Орденем хрестоносців. У зв'язку з цим з'являється велика кількість слів, які увійшли до складу української мови. До них належать: *шинок*, що означало продаж напоїв на розлив; *ярмарок* – місце торгів у якомусь місті; *ринок* – місце торгівлі, торговельна площа; *фрмарок* – вільний ринок; прямиий товарообмін. Через польську мову в українську прийшло слово *крам*, яке означає «товар, торгівля»; *кошт* – грошова вартість товару і варт, яке в українській мові функціонує й сьогодні. Через польську мову прийшли до складу української такі німецькі слова, як *рахувати, решта, сума* та інші. Через посередництво польської прийшли в українську і деякі слова латинського походження, пов'язані з грошовими стосунками, такі, як *депозит* – сума грошей, віддана на зберігання; *квитанція* – вільний від боргів; *квота* – частка; *кредит* – позика; *оранда* – наймання; *фундуш* – внесок, гроші, капітал тощо.

До системи торговельно-кредитних відносин належать також запозичені з німецької слова *борг* та *рата*, останнє означало «термін сплати боргу». Значно більше свідчень мовних і торговельних контактів з німецькими князівствами маємо у тих регіонах України, які містяться на терені колишньої Галицько-Волинської держави, а низка слів і досі зберігається як діалектна у південно-західному наріччі української мови. Це такі слова, як *гатунок* – оцінка; *гендель* – обмін товарів, продаж; *касовати*.

Такі назви грошей, як *крейцер, орт, ринки* (монети, відлиті над Рейном), зберігались у південно-західних говірках до XIX – початку XX ст.

У XIV ст. цілий ряд міст на території України дістав так зване Магдебурзьке право, що дозволяло їм самим обирати місцеві

органи. Українці прагнули скоординувати юридичні документи і закони з прийнятими у Європі. У цей період до складу української мови входить значна кількість запозичень з німецької мови: *блят, борг, бургомістр, квит, крах, рада, тюрма, фрахт* та інші.

До германізмів означеної доби належать назви цілого ряду господарських будівель: *ганок, дах, комин* (горішня частина печі), *рама, шиба* (у значенні віконне скло), *повіт, спижарня, стодола, хлів, шпихлір*.

Протягом XVI–XVII ст. з німецької запозичується лексика на позначення предметів і понять, пов'язаних з частинами двору, окремими забудовами на прилеглий території: *брама, обійстя, паркан* тощо, а також назви будівельних матеріалів, деякі з них поширилися пізніше по всій території України: *кахлі, крейда, цегла* тощо. Німецька мова є джерелом і цілого ряду лексики з галузі обробки металу. Такі слова, як *сталь, цинк*, прийшли з німецької через посередництво польської. Ремісник, який виготовляв предмети з металу, називався *слюсарем*, а різьбляр по металу або гравер – *сніцарем*. З часом слово *сніцар* стало ототожнюватися зі словом *слюсар*. Ремісник, який вичиняв хутро, називався кушнір. З німецької мови у цей час приходять такі слова, як *гарт, дрюк, праси* (у значенні «прес»).

У Донбасі розпочався видобуток кам'яного вугілля, поширилося вироблення якісного тютюну. Почали виникати мануфактури. Для налагодження виробництва було запрошено майстрів з Саксонії, Брауншвейгу, Гамбурга. Вони зробили свій внесок у розбудову гірничої справи, металургійної промисловості, шкіряного та ткацького виробництва. До української мови увійшли назви, пов'язані з гірництвом: *маркшейдер, штольня*.

Отже, протягом XV–XVII ст. продовжувалися досить тісні, як на той час, економічні, політичні зв'язки українських земель із Західною Європою. Такі зв'язки здійснювалися спочатку через посередництво Польщі, але поступово, особливо в XVII ст., Україна стає суб'єктом політичних і військових зв'язків із зарубіжними країнами й іншомовні слова входять в українську мову й безпосередньо. Проводиться цілий ряд військових операцій на територіях таких держав, як князівство Бремен, Східна Пруссія, Гольштинія та Шлезвіг, що перебували під протекторатом Швеції. У цих операціях брали участь і українські військові. У цей період до української мови входить цілий ряд військових термінів німецького походження: *абшит, бренд-*

мейстер, капрал, картеч, лазарет, ордер, патронташ. Під час Семирічної війни були запозичені слова *кітель* і *фельд'єгер*.

Поширення значної кількості німецьких запозичень на півдні та сході України пов'язувалося з тим, що на цих територіях заселялися іноземні колоністи, вихідці з Пруссії, Швабії, Саксонії, Вюртемберга, яким царський уряд роздавав землі України, звільнені від турецько-татарської влади.

У XVI–XVII ст.ст. в українську мову починають проникати й запозичені слова з французької мови. Це пояснюється, з одного боку, захопленням у польському королівському дворі й привілейованих колах французькими предметами побуту, а з другого – тим, що козацьке військо брало участь у військових виправах у європейських країнах і звідти принесло й запозичену, зокрема військову, лексику.

Незважаючи на те що Україна була у складі Речі Посполитої і всіляко обмежувалася у своїх політичних правах і домаганнях, європейські країни виявляли до неї велику увагу і були зацікавлені, зокрема в козацькому війську. Серед французьких запозичень зустрічаються назви військових з'єднань: *армія, гвардія, ескадрон*; споруд: *апарель, апроші, банкет, барбет, бастіон, донжон, равелін, редут, редюйт, ретраншемент, фланк, флеш*; видів зброї: *алебарда, арбалет, аркебуза, бомбарда, монтекристо, мортира, мушкет, петарда, пістоль*; предметів екіпірування: *волан, галун, плюмаж, шеврон*; дислокації військ: *авангард, аванпост, ар'єргард*; військових операцій: *атака, баталія* тощо.

В українську з французької прийшли в цей період і дипломатичні терміни: *аудієнція, кондиція, ратифікація, резидент* тощо.

В українській мові існує обмежена кількість слів англійського походження того часу, що свідчить про відсутність міцних зв'язків з Англією. Ці запозичення належать головним чином до торговельної лексики та одиниць виміру, наприклад, *гінея, дюйм, експорт, імпорт, миля, пенні, пенс, пінта, фунт, фут, центал, чек, ярд*.

Геополітичним становищем України зумовлене те, що її культурні зв'язки із Західною Європою не припинилися і після монгольської навали. У період, коли Україна увійшла до складу Речі Посполитої, запозичування відбувалося не тільки через посередництво польської, а й через безпосередні зв'язки українських діячів із Європою. Осо-

бливо посилюються вони, починаючи з XVI ст., коли формується на противагу впливові католицького світу православний рух, який спирався на народні традиції і народні маси. У цей період українські культурні діячі здобувають освіту за кордоном і таким чином Україна вливається у загальний потік світової культури. Відомо, що за кордоном навчалися видатні діячі культури не тільки України, а й православного слов'янського світу, зокрема Мелетій Смотрицький, Касіян Сакович, Петро Могила, Сильвестр Косов, Ісаія Трофимович, Ігнатій Старушевич, Тарасій Земка, Феофан Прокопович, Інокентій Гизель і багато інших. Українці отримували освіту в європейських університетах Гетингена, Лейдена, Лондона, Падуї, Парижа, Праги, навчались у Гданську і Кенігсберзі, у Римі та інших містах. Багато молодих людей з України і Польщі виїжджали за кордон вивчати військову справу. У Голландії й Англії вивчалася корабельне мистецтво, у Франції та Голландії – гарматна справа (артилерія). Відомо, що Іван Мазепа оволодів майстерністю виробництва гармат у Франції, а пізніше організував у м. Батурині ливарню для їх виготовлення.

Запозичення проникали в українську мову через мову привілейованих соціальних груп і були мало поширені у народній розмовній мові.

Цілий ряд українців уже у XVIII ст. закінчив медичний факультет Страсбурзького університету. Ці діячі культури відігравали важливу роль у створенні системи освіти та розвитку наукової думки в Україні. Саме за їх участю була створена Києво-Могилянська академія. Вони працювали у багатьох школах України. Оскільки в той час мовою західноєвропейської освіти була переважно латина, то цілком природно, що в цей період значна кількість латинізмів входить до складу української мови. Це було тим природніше, що багато українських письменників цього періоду писали свої твори і латинською мовою. Це, зокрема, Г. Бужинський, Ф. Прокопович, І. Кульчицький, І. Туробойський та інші.

Із латинської мови прийшли до складу української лексики терміни з різних галузей науки. Тут зустрічаються слова, що належать до термінології: а) медичної: *ангіна, туберкульоз, фурункул*; б) технічної: *арматура, дистилляція, контакт*; в) загальнонаукової: *аргумент, аудиторія, дедуція, індуція, консультація, лабораторія, формула*; г) юридичної: *адвокат, ажустювати, апеляція, атестація, інстанція, коноса-*

мент, контраверсія, місдемінор, нота, пропозиція, протестація, резолюція, реляція, цивільний, юрист, юстиція; г) загальнополітичної: *агітація, декларація, диктатура, конституція, парламент, революція, республіка*; д) мистецтва: *гумор, декламація, фабула, цирк*.

Значна кількість латинських слів увійшла і до складу шкільної (навчальної) термінології, багато з них функціонують у нашій мові й сьогодні, наприклад *декан, дисципліна, інститут, конспект, лектор, ректор, студент* тощо.

Зв'язки польського двора з Францією сприяли тому, що змінився побут, традиції, зокрема елементи одягу, туалету і т.ін. У зв'язку з цим в українській мові з'являються французькі запозичення саме з цього шару лексики: *аграф, басон, бурнус, буфи, валансьєн, декольте, камзол, капот, корсет, кринолін, пальто, панталони, плерези, сюртук, фрак* тощо. Поряд із українськими національними назвами страв, такими, як *борщ, вареники, галушки, книші*, з'являються нові: *бульйон, десерт, суп, фрикасе, шоколад* тощо. Козацька старшина вважає престижним мати у побуті такі меблі, як *канапа, комод, фотеля* і т.ін. Французький вплив у середині XVIII ст. перетворився на хворобливу галломанію.

У XIX ст. у зв'язку з культурним і політичним впливом Франції на українське суспільство значна кількість запозичень у мові міжнародних і політичних документів, у сфері культури й побуту походить із французької мови.

У XX ст. змінюється домінуючий вектор у процесі запозичування в українську мову. Так, із німецької запозичування пригальмувалося, за винятком назв металургійної промисловості: *веркблей, зильберглет, кобальт, купферштейн, мішметал, роштейн, шлам, штейн* та військових назв часів Другої світової війни, коли до лексичного складу потрапили такі слова: *абвер, аусвайс, бундесвер, бункер, вермахт, гауляйтер, гестапо, рейхсвер, рейхстаг, фаустпатрон, фюрер, шмайсер* тощо.

У повоєнні роки були запозичені деякі назви, пов'язані з промисловим виробництвом, а саме назви тканин: *варсолан, дакрон, дедерон, кримплен, ледерин, перлон* і т.ін.

Серед французьких назв у XX ст. у першу чергу слід назвати запозичення, пов'язані з високою модою (Haute couture): *блузон, дефіле, візажист, кардиган, комфорель,*

кутюр'є, модель, модельєр, от кутюр, прет-а-порте, стиліст, топ-модель, шазюбль.

В означену добу до складу лексики української мови потрапили назви французьких літаків: *конкорд* і *міраж*.

Переважа у XXI ст. належить англійським запозиченням, які швидко адаптуються в сучасній українській мові, поповнюючи її словниковий склад такими словами: *брейринг, бренд, веб-дизайн, драг-дилер, кастинг, кілер, коч, моделінг, піар, скінхед, ток-шоу, хіт, хот-дог, шоу-бізнес* та ін. завдяки мові преси. З галузі ринкової економіки, пов'язаної з інвестиційною діяльністю та біржовими операціями, увійшли такі слова та словосполучення: *експорт капіталу, диверсифікація інвестицій, інфляційний хедж, консалтинг, офшорна зона, транш, тренд* і т. ін.

Багато англіцизмів зустрічається у сучасній спортивній термінології: *армрестлінг, бодибілдинг, даргстер, даун-хіп, картинг, пушбол, ралі, скайбайкеринг, скайсерфінг, сноубординг, фанбординг*.

Як бачимо, лексика української мови протягом її історії збагачувалася за рахунок запозичених слів із різних мов, в тому числі з європейських – романських і германських. Цей процес відбувався віддавна, про що свідчать окремі прослідки германських запозичень, що відносяться, можливо, ще до часів великого переселення народів, наприклад, *вал, гай, кліть, князь, меч, шолом* та ін., деякі скандинавські слова, запозичені від вікінгів: *крюк, лар, пуд*. З подальшим економічним і політичним розвитком Київської Русі і посиленням міжетнічних і міждержавних контактів із Західною Європою процес запозичування відбувається більш інтенсивно.

Контакти виникають спочатку з найближчими сусідами, тому найбільш давніми є запозичення з германських мов, особливо німецької. Діалектна строкатість і діалектні відмінності мови представників різних німецьких земель зумовлюють те, що запозичені слова засвоюються нерідко в різних (особливо фонетичних) формах. Це стосується слів, які приходили в українську мову усним шляхом. Пізніше з'являються контакти (переважно опосередковані) з французькою мовою, через що в українській з'являється велика кількість галліцизмів. Запозичення з англійської мови, незважаючи на історичні згадки про контакти з Англією ще Ярослава Мудрого, належать до порівняно пізнього шару лексики, який особливо інтенсивно поповнюється з другої половини XIX ст. і до нашого часу. Запозичення з італійської мови

обмежені функціонуванням у сфері мистецтва (у музиці), тому до загальноновживаної лексики належить порівняно невелика кількість слів, наприклад: *арія, варіація, піано, сопрано, форте*. Багато слів італійського і іспанського походження вживаються на позначення національного колориту, наприклад, *вендета, гондола, корида, наваха, сомбреро, тореадор* тощо.

В історії входження в українську мову запозичень із романських і германських мов спостерігається певна хронологічна послідовність. Однак це стосується переважно початкових етапів контактування з тією чи іншою мовою. Пізніше диференціація відбувається не за хронологією (одночасно може відбуватися запозичування з різних мов), а за сферами функціонування, належністю до тих чи інших лексико-семантичних груп. Цей аспект розглядається у лінгвістичній літературі часто. При контактуванні з різними етносами нерідко з різних мов переймаються слова з одним значенням, у такому разі вже на українському ґрунті відбувається синонімічна конкуренція, наслідком чого є втрата одного з запозичених слів або диференціація їх значень, наприклад *пісня, шансон, шлягер*.

Стосовно запозиченої лексики діють ті ж закономірності розвитку, що й для лексичної системи в цілому: одні слова входять до лексичного складу і стають спочатку неологізмами (наприклад, сучасні *ди-джей, імідж, кікс, хакер, хіт* тощо), інші виходять з широкого ужитку, звужують сферу функціонування й переходять до застарілої лексики (архаїзмів чи історизмів): *ілюзіон, менестрель, твіст, шейк*. Певна кількість запозичених слів вживається українською мовою для найменування специфічних для того чи іншого народу явищ і стійко зберігаються на периферії лексичної системи як екзотизми.

Висновки. Оскільки запозичення в українську мову приходили з різних мов – східних, європейських, американських чи африканських – кожна з них виконує свою роль у мові-реципієнті, а запозичені елементи займають своє місце у її мовній картині. Так, слова, що прийшли з античності, пов'язані переважно з науковим, публіцистичним мовленням і доповнюють фрагмент МКС, пов'язаний з суспільним життям людини., латиноамериканські та африканські запозичення відзначаються здебільшого екзотичністю і входять до складу тієї частини МКС, що пов'язана з геополітичними чи расовими ознаками.

Запозичення з окремих мов можуть бути одиничними (наприклад окремі екзотизми), а можуть складати цілі підсистеми чи лексико-семантичні групи або навіть блоки слів, що включаються в МКС мови-реципієнта.

Відповідно до цього запозичення з одних мов поширюються у фрагменті МКС, що відповідає науковій картині світу і належить до ядра, з інших – до периферії (екзотизми), з третіх – обслуговують широке коло сфер. До останніх належать і запозичення із сучасних романських та германських мов, зокрема французької, німецької, англійської.

Таким чином, оскільки запозичення в українську мову приходили з різних мов – східних, європейських – кожна з них виконує свою роль у мові-реципієнті, а запозичені елементи займають своє місце у її мовній картині. Наприклад, фрагменти лексичної підсистеми наукового стилю були запозичені здебільшого з давньогрецької чи латинської мов, лексико-семантична група суспільно-політичної лексики – з французької чи англійської, ЛСГ, пов'язані зі сферами музики чи образотворчого мистецтва з італійської та ін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Tobler A. Die fremdem Wörter in der deutschen Sprache. / A. Tobler – Basel, 1872. – 122 p.
2. Огиенко И.И. Иноземные элементы в русском языке. / И.И. Огиенко – К.: Тип. Бондаренко и Гнездовского, 1915. – 136 с.
3. Черняховский Л.А. Содержание, языковые значения, перевод / Л.А. Черняховский // Сб. научн. трудов / Моск. гос.пед. ин-т ин. яз. – 1978. – Вып. 127. – С. 21–30.
4. Фрумкина Р.М., Мостовая А.Д. Об описании отношений между именами конкретной лексики / Р.М. Фрумкина, А.Д. Мостовая // Изв. АН СССР. Сер. Лит. и яз. – 1988. – Т. 47. – № 1. – С. 52–62.
5. Комлев Н.Г. Компоненты содержательной структуры слова. / Н.Г. Комлев – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1969. – 192 с.
6. Чанышева З.З. Культурный компонент в семантике языковых единиц / З.З. Чанышева // Вопр. семантики лексических единиц: Межвуз. науч. сб. – Уфа: Башкир. ун-т, 1990. – С. 50–55.
7. Russel B. Logical positivism / B. Russel // Revue Internationale de philosophie. – 1950. – V. 4. – N. 18. – P. 2–14.
8. Шухардт Г. Избранные статьи по языкознанию / Г. Шухардт // Хрестоматия по истории языкознания XIX-XXвв. – М.: Минпрос. – 1956. – С. 271–289.
9. Покровский М.М. Несколько вопросов в области семасиологии / М.М. Покровский // Филологический обзор. – М., 1897. – Т. XII. – Кн. 1. – С. 64.
10. Симоненко Р. Міжнародне утвердження України / Р. Симоненко // Політика і час. – №8. – 1995. – С. 63–75.
11. Schachmatov A. Zu den ältesten slavisch-keltischen Beziehungen / A. Schachmatov // Archiv für slavische Philologie. – München, 1912. – P. 87.
12. Преображенский А.Г. Этимологический словарь русского языка: В 2 т. / А.Г. Преображенский. – М.: Тип. Г. Лиснера, Д. Собко, 1910-1914. – Вып. 2. – С. 78.

УДК 821.111(73):82-1:81'367

ОСОБЛИВОСТІ РИТМІКО-СИНТАКСИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕКСТІВ СУЧАСНОЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ КОНКРЕТНОЇ ПОЕЗІЇ

Шевельова-Гаркуша Н.В., к.філол.н.,
старший викладач,
Херсонський державний університет

У статті представлено аналіз ритміко-синтаксичної організації американських візуальних поетичних текстів, графічні знаки яких репрезентують предмети та явища картини світу. У результаті дослідження було виділено функціональні особливості ритму, спричиненого асиметричною сегментацією рядків та порушенням синтаксичного ізометризму.

Ключові слова: знак, варіант/інваріант, візуалізація, іконічність, динамізація, принцип монтажу.

В статье представлен анализ ритмико-синтаксической организации американских поэтических текстов, графические знаки которых представляют предметы и явления картины мира. В результате исследования были выделены функциональные особенности ритма, вызванного сегментацией стихов и нарушением синтаксического изометризма.

Ключевые слова: знак, вариант/инвариант, визуализация, иконичность, динамизация, принцип монтажа.

Shevelyova-Garkusha N.V. THE PECULIARITIES OF RHYTHMIC AND SYNTACTIC ORGANIZATION OF MODERN AMERICAN CONCRETE POETIC TEXTS

This article focuses on revealing peculiarities of the rhythmic and syntactic organization of concrete poetic texts. It is concluded that the graphic signs represent subjects and phenomena. The main functional features of rhythm were marked on the basis of line segmentation and violation of syntactic isometrics.

Key words: sign, variant/invariant, visualization, iconicity, dynamics, montage principle.

Головна відмінність сучасної поезії полягає в індивідуалізації ліричного висловлювання та в індивідуальному використанні ритміко-синтаксичних та графічних засобів поетичного мовлення. Конкретна поезія – це напрям експериментальної поезії, основна ідея якого полягає у сенсорному сприйнятті слова, віршового рядка, строфи чи поетичного тексту в цілому. Конкретна поезія, як правило, заснована на прийомах *іконічної номінації*, графічній побудові форми слова, фрази, тексту з метою відображення певних властивостей описаного у вірші об'єкту [7, с. 4].

Отже, **об'єктом дослідження** є ритміко-синтаксична та графічна організація текстів сучасної американської поезії. Предметом дослідження є семантичні та функціональні особливості організації віршованого графічного мовлення.

Мета статті полягає у виявленні ритміко-синтаксичного та семантичного потенціалу візуальної графіки сучасної американської поезії, яка складає матеріал нашого дослідження. Це уможливує виділення таких поставлених нами завдань:

1) систематизувати дослідження філософів античної поезики, представників фор-

мального та структурного напрямів щодо ритміко-синтаксичної та графічної побудови віршів;

2) охарактеризувати організацію візуальної поезії на основі параметрів ритміко-синтаксичної одиниці;

3) визначити основні функції ритміко-синтаксичних фігур, прийомів графічних і фігурних текстів.

Графічна форма запису вірша провокувала динамізацію сприйняття ще з античності. Багато експериментальних форм поезії (паліндроми, омограми, акровірші тощо) актуалізувалися такими античними поетами, як Лавсоній, Парфїрій, Симмій [7, с. 20]. На більш пізньому етапі розвитку лінгвістичної думки роль ритміко-синтаксичних та графічних засобів у процесі текстового сприйняття розглядали представники формальної поезики (Б.В. Томашевський, Л.І. Тимофєєв, Б.М. Ейхенбаум, В.М. Жирмунський, Ю.М. Тинянов, В.Б. Шкловський, Р.Й. Якобсон, Г.О. Шенгелі, Й.М. Брик) та структуралісти, зокрема дослідники семіотичного напрямку (Б.М. Гаспаров, Ю.М. Лотман, Р.Й. Якобсон, Ч. Пірс), лінгвопоетики (М.Л. Гаспаров, Г.В. Скулачова) та лінгвосинергетики (Г.Г. Москальчук, К.І. Белоусов) [9, с. 206].

Слідом за структуралістами ми розрізняємо вірші *графічного порядку* (які активізують просторове розташування мовних одиниць) та *фігурного порядку* (які ілюструють вербальне повідомлення тексту). Візуальна поезія є продуктом реалізації поетичної форми мислення, яке, на відміну від лінійної, просторово нелокалізованої прози, прагне передати цілісний візуально осяжний досвід [6, с. 21; 7, с. 23].

На початку ХХ століття поети-модерністи відмовляються від традиційних способів літературної поетики, від загальноприйнятих ритміко-синтаксичних та строфічних меж, ініціюючи візуальну сторону поетичних текстів. Прикладами сучасної американської візуальної поезії є поетичні тексти Е.Е. Камінгса, Д. Томаса, М. Свенсона, У. Стівенса, Дж. Холандера, Е. Паунд, Ч. Буковскі та інших.

Візуальні тексти читач сприймає на двох етапах: 1) *симультанному*, який полягає у миттєвому «прочитанні» графічної форми вірша та 2) *сукцесивному*, коли текст розгортається поступово [6, с. 43-44].

Конструктивним принципом віршового мовлення, на думку структуралістів, зокрема Р.Й. Якобсона, є *вертикальний ритм*, тобто ритм закономірно повторюваних, узгоджених між собою рядків, які виступають *ритміко-синтаксичними одиницями* вірша (за термінологією О.А. Потебні, *синтаксичними стовпами*), вираженими певною синтаксичною конструкцією чи реченням [3, с. 18].

Оскільки основними *параметрами віршованих рядків* є 1) синтаксична організація та 2) довжина (композиційна будова), в основі ритму класичного поетичного мовлення лежать граматичний, синтаксичний паралелізм (*синтаксичний ізометризм*) як різновид повтору, який продукує граматичний, *синтаксичний ритм*, та пропорційність рядків чи синтагм, їх симетричність, яка утворює *композиційний ритм*. Це дає підставу виділяти *синтаксичну ознаку* в рядках та їх *композиційну побудову* як основу ритму, оскільки організація віршових рядків базується на їх схожості [2, с. 56].

Взаємодія рядків, які повторюються за синтаксичною та композиційною будовою, утворює *інваріанти* – *ритміко-синтаксичні кліше* та *формули* – у результаті закономірної послідовності ритмізованих членів словосполучення чи речення (з лексичними повторами, які містяться у формулах) і сприймається читачем як *норма* (М.Л. Гаспаров).

Рядок (інваріантна структура) складає певну *ритміко-синтаксичну «матрицю»*, на яку накладаються мовні одиниці на вербальних етапах текстотворення з відповідним гармонічним, дещо монотонним та одноманітним ритмічним малюнком. Рядки графічного тексту американської поезії ХХ століття, на відміну від класичної поезії, є синтаксично неузгодженими (аграматичними) та нерівномірними (асиметричними) по відношенню до унормованих, пропорційних рядків. Такі рядки є *варіативними* порівняно з іншими, узгодженими, внаслідок відхилення від норми [2, с. 38; 3, с. 10].

Отже, на відміну від класичних віршів, основою для яких слугує принцип *симетрії* з характерними для рядків ознаками повторюваності, пропорційності та впорядкованості, графічні тексти характеризуються асиметричною та аграматичною ритміко-синтаксичною організацією рядків.

Відповідно до умовно-графічної просторової симетрії віршів, виокремлюємо, слідом за Н.О. Абієвою, *«сигнальну систему першого рівня»* – традиційний для поетичного тексту «стовпчик» та *«сигнальну систему другого рівня»* – симетричні та асиметричні групи нерівних за довжиною рядків у різних комбінаціях, які є характерними для графічної та фігурної поезії [6, с. 18].

На думку структуралістів, зокрема Ч. Пірса, на симультанному етапі сприйняття графічні тексти відсилають читача до предмету, який описується у вірші, на основі трьох типів асоціацій: *іконічної* (у результаті зв'язку знака (позначувального, форми) із позначуваним ним об'єктом (референтом) унаслідок їх зовнішньої схожості), *індексальної* (на основі реально існуючого в природі між формою та об'єктом зв'язку) чи *символічної* (на основі конвенційного зв'язку між фігурою-знаком та об'єктом, до якого цей знак відноситься). Ритміко-синтаксичні прийоми візуальних текстів, на думку Ч.Пірса, здатні передавати ідею та зміст тексту [5, с. 50, 91-96].

Отже, візуальний текст являє собою єдине графічне ціле, яке можна читати в довільному порядку, у будь-якій послідовності, тому що він позбавлений чіткої лінійної фіксації слів та словосполучень. Основним у побудові цих віршів є *принцип монтажу*. Така поезія в роботах Р. Арнхейма, І.С. Васильєва, В.Г. Кулакова отримала назву *конкретної* [6, с. 42]. Деякі з фігурних віршів можуть сприяти нелінійному розгортанню тексту (напр., 2 стовпчики тощо) [7, с. 28]. Одним із

найбільш уживаних типів сегментації тексту є розташування рядків за принципом так званої «дробинки», яка зазвичай відповідає мотиву «сходження», «руху зверху вниз» у смисловій ієрархії і створює, таким чином, стакатопо-дібний, нерівний *ламінальний ритм*.

У результаті порушення закономірності організації ритміко-синтаксичної єдності (неузгодженості, незв'язності рядків за В. Шкловським, Б. Ейхенбаумом) та норм композиційної побудови рядки в сучасній американській графічній поезії виконують такі функції:

1) *ритмоутворювальну функцію*: ритм у поетичному тексті поєднує слова та словосполучення, перетворюючи послідовність знаків на єдину «*ритміко-синтаксичну хвилю*» [8, с. 48]. На думку формалістів, віршовий рядок може бути зрозумілим із ритмічного руху [1, с. 16], але ритм авангардного поетичного тексту деформується графікою, а отже є стакатоподібним, уривчастим, варіативним, рваним та неочікуваним у результаті порушення основних принципів поетичного мовлення – *принципу співвіднесення рядків та їх пропорційності* [3, с. 166; 6, с. 45];

2) *жанровизначальну функцію*, роль якої полягає в диференціації жанрів поетичних текстів за критеріями довжини та синтаксичного ізометризму. Візуальна поезія, на відміну від так званих інших жанрів (напр., оди, поеми тощо), що тяжіють до монолітного типу графіки з граматично-симетричними конструкціями та монотонним, рівномірним *ламінальним ритмом*, має «ігровий», експериментальний характер завдяки граматичним та асиметричним конструкціям, які уможливають появу нерівного, кривого ритму [3, с. 16];

3) *смислоутворювальну функцію*, яка полягає в тому, що візуалізація продукує не тільки додатковий (візуальний) план, але й посилює (динамізує) ритміко-синтаксичні одиниці поетичного тексту [7, с. 250]. На думку структуралістів, ускладнений та контрастний ритм візуальної поезії як смислоутворювальна одиниця виражає смислові відтінки думки, продукуючи *семантичний ритм* та структуруючи нерівномірне членування мовленнєвого потоку [8, с. 22];

4) *функцію динамізації* (Ю.М. Тинянов) мовленнєвого матеріалу, яка реалізується за допомогою принципу виділення групи слів чи окремого слова при використанні таких ритміко-синтаксичних прийомів, як *поширення* (напр., різних видів повтору, синтаксичної тавтології, полісиндетону, емфатичних

та вставних конструкцій), *компресії* (напр., еліптизації, номіналізації, замовчування, асиндетону) та *пермутації* (напр., інверсії, дистантного розташування, відокремлення, анаколуфа), а також за допомогою прийомів паралелізму (анафористичного, епіфористичного, зворотного) та парцеляції. Візуалізація може ускладнюватися відсутністю розділових знаків, відмовою від капіталізації, шрифтовим різноманіттям, використанням «зарозумілого мовлення», еквівалентів поетичного тексту (графічних елементів) [3, с. 229-235; 7, с. 32], що змушує читача шукати прихований зміст протесту автора проти подій у соціумі та світі [4, с. 215-216].

Центральне місце в сучасній візуальній поезії займає *прийом анжамбеман*, який виконує *композиційну* (функцію побудови рядків, їх розташування) та *стилістичну* функцію, включаючи:

1) *функцію семантичного засобу виділення (висунення)* слів та маркування найбільш важливих для сюжетної дії епізодів;

2) *функцію «візитного» анжамбеман*, супроводжуючи появу героя як носія нової точки зору;

3) *функцію протиставлення* характерів, явищ тощо;

4) *функцію темпонаслідування* внаслідок використання «процесуальних анжамбеман» (висунення на початок/кінець рядка дієслівних форм);

5) *міметичну функцію*, яка передає моторне (кінетичне) відчуття дії, та *іконічну функцію*, що ілюструє, напр., рух у певному напрямку;

6) *функцію мовленнєвого оновлення фразеологізму*, знімаючи фігуративність висловлювання.

Анжамбеман ніби «розмиває» ритм, створюючи відчуття недискретного, квазіпрозаїчного потоку. Отже, в межах *ритмоутворювальної функції* виділяємо *функцію дестабілізації*, що руйнує ритмічну інерцію, дисонує та розподібноє поетичне мовлення візуального тексту з метою активізації уваги та сприйняття читача внаслідок спричиненої нелінійним розташуванням рядків та їх частин *амбівалентності* (двозначності) [3, с. 187-188]. Але регулярність та повторюваність прийому анжамбеман здатна встановлювати, у свою чергу, нову інерцію, монотонність, перетворюючись на ритмічну метафору топтання на місці, на тлі якої синтаксично завершені рядки сприймаються як порушення «інерції перенесень» (за термінологією Є.Г. Еткінд) [6, с. 109-149].

У результаті дослідження ми з'ясували, що конструктивним принципом віршованого графічного мовлення є вертикальний ритм, який продукується здебільшого асиметричною ритміко-синтаксичною організацією рядків, утворюючи при цьому рваний, стакатоподібний, нерівний, синкопічний ритмічний малюнок. Повнота змісту у фігурних та візуальних віршах досягається не тільки за рахунок синтаксичного ізометризму, основного на принципі паралелізму, але й унаслідок графічної сегментації рядків, яка характеризується непропорційністю та невпорядкованістю. З точки зору ритміко-синтаксичної структури рядки візуальної поезії представляють собою здебільшого варіативні утворення, які сприймаються як нерівномірні, як відхилення від норми. Так, виділяємо основні функції рядків, зокрема: 1) *смыслоутворювальну*, відповідно до якої візуалізація вірша утворює не тільки додатковий план (візуальний), але й актуалізує зміст ритміко-синтаксичних одиниць, 2) *жанровизначальну*, внаслідок якої відносимо графічну поезію до експериментальної, «ігрової» творчості, 3) *ритмоутворювальну*, яка дозволяє охарактеризувати сучасне поетичне мовлення як ускладнене та деформоване, 4) *функцію динамізації*, яка полягає у виділенні мовленевого матеріалу за допомогою стилістичних фігур та прийомів, серед яких центральне місце у графічній поезії займає ритміко-синтаксичний прийом анжамбеман, основною метою якого є дестабілізувати поетичне мов-

лення та семантично загострити найбільш важливі компоненти висловлювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брик О.М. Ритм и синтаксис / О.М. Брик // Новый Лэф. – 1927. – № 3–6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://philologos.narod.ru/classics/brik-rs.htm>.
2. Москальчук Г.Г. Структура текста как синергетический процесс / Г.Г. Москальчук. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 296 с.
3. Москвин В.П. Теоретические основы стиховедения / В.П. Москвин. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 320 с.
4. Орлицкий Ю.Б. Преодолевший поэзию (Заметки о поэтике Всеволода Некрасова) / Ю.Б. Орлицкий // Новое литературное обозрение. – М., Издательство НЛО, 2009. – № 5. – С. 210–230.
5. Пирс Ч. Начала прагматизма / Ч. Пирс ; [пер. с англ., предисловие В.В. Кирющенко, М.В. Колопотина]. – СПб. : Лаборатория метафизических исследований философского факультета СПбГУ; Алетейя, 2000. – 352 с.
6. Степанов А.Г. Семантика стихотворной формы: Фигурная графика, строфика, enjambement : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.01.08 «Теория литературы, текстология» / А.Г. Степанов. – М. : РГБ, 2003. – 186 с.
7. Суховой Д.А. Графика современной русской поэзии : дисс. ... канд. филол. наук / Суховой Д.А. – СПб. : С.-Петербург. гос. ун-т, 2008. – 271 с.
8. Чернышева Н.Ю. Ритм художественного текста как смыслообразующий фактор его понимания : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Н.Ю. Чернышева. – Барнаул, Алтайский государственный университет, 2002. – 131 с.
9. Якобсон Р.О. Лингвистика и поэтика // Структурализм: «за» и «против» / Р.И. Якобсон. – М. : Прогресс, 1975. – С. 193–230.

НОТАТКИ

Наукове періодичне видання

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**Серія ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО
ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ**

Випуск 2

Коректура • *О.А. Скрипченко*

Комп'ютерна верстка • *Н.М. Ковальчук*

Формат 64x90/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 11,86
Замов. № 17/16. Наклад 100 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.